

Jesse Kananen

CYGNAEUKSEN VARJOSSA

Seminaarinjohtaja Karl Gabriel Leinbergin kirjeenvaihtoverkostot 1869–1894

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Marraskuu 2018

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Jesse Kananen	
Työn nimi – Title Cygnaeuksen varjossa - seminaarinjohtaja Karl Gabriel Leinbergin kirjeenvaihtoverkostot 1869-1894.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2018	Sivumäärä – Number of pages 118 + 13
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Jyväskylän seminaaria vuosina 1869-1894 johtanut Karl Gabriel Leinberg oli koko seminaarin pitkäaikaisin johtaja. Hänestä aiemmin tehty tutkimus on keskittynyt seminaarinjohtajuutta enemmän hänen historiantutkimukselliseen uraansa. Muistelmissa Leinbergista on annettu autoritäärisestä johtajasta, jonka välit seminaarin oppilaisiin tai opettajiin olivat huonot. Leinbergin aikaa seminaarinjohtaja on sivuttu Jyväskylän seminaarista sekä yleisesti kansakouluseminaareista tehdyssä tutkimuksessa. Tässä tutkielmassa tarkastellaan kirjeenvaihdon perusteella sitä kuvaa ja asemaa, joka hänen aikalaisillaan hänestä oli.</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan hänelle lähetettyjen kirjeiden perusteella Leinbergin asemaa seminaarinjohtajana sekä sitä, miten ja millaisissa asioissa hänelle kirjeitä kirjoittaneet henkilöt häntä lähestyivät. Aineistona tutkielmassa ovat Leinbergille lähetetyt kirjeet vuosilta 1869-1894. Tutkimusmenetelmänä on sosiaalinen verkostoanalyysi. Leinbergin kirjeenvaihtoverkosta tarkastellaan sosiaalisiin suhteisiin oleellisesti liitettyjen sosiaalisen pääoman ja luottamuksen käsitteiden kautta. Lisäksi suhteiden analyysissä käytetään jakoa vertikaalisiin ja horisontaalisiin suhteisiin.</p> <p>Kirjeenvaihtosuhteet perustuivat pääsääntöisesti Leinbergin johtamaan seminaariin sekä sen hallintoon. Leinbergin kirjeenvaihtoverkosto oli laaja ja se kattoi koko Suomen suuriruhtinaskunnan alueen painottuen väkiluvulta suurimmille seuduille, mutta kattaen kansakoulujen myötä myös pienemmät paikkakunnat. Kirjeitä lähettivät esimerkiksi niin kansakoulujen ylitarkastajat ja senaattorit kuin aiemmin seminaarissa opiskelleet kansakoulunopettajat ja seminaarinopettajatkin. Vahvimmat suhteet muodostuivat Helsingissä vaikuttaneisiin Uno Cygnaeukseen, Wilhelm Flomaniin ja Adolf Mecheliniin. Leinbergille lähetetyt kirjeet heijastelivat kansakoulujärjestelmää. Uusien, perustettavien kansakoulujen johtokunnat etsivät Leinbergin kautta opettajia. Entiset opiskelijat taas pyysivät pätevyyden tuoneita todistuksia ja suosituksia uusiin tehtäviin.</p> <p>Alkuun hyvin toiminut Leinbergin ja Cygnaeuksen suhde antoi Leinbergille uusia mahdollisuuksia kehittää kansakoulujärjestelmää edelleen myös seminaarinjohtajuuden ulkopuolella. Kuitenkin suhteen heiketessä ja lopulta Cygnaeuksen kuollessa Leinberg tuli verkostossaan syrjäytetyksi. Suhde uuteen ylitarkastajaan Wilhelm Flomaniin ei muodostunut yhtä vahvaksi. Entisiin opiskelijoihin nähden Leinberg oli taas avulias ja lämmin seminaarinjohtaja, jolta vanhat oppilaat pyysivät opastusta ja myös lupaa siirtyä opettajantehtävästä toiseen. Opettajien kautta Leinberg sai kansakoulujen tilasta tietoa, jota hän hyödynsi edelleen pääomana muissa suhteissa.</p>	
Asiasanat – Keywords K.G. Leinberg, kansakoululaitos, Jyväskylän seminaari, kirjeverkosto, verkostotutkimus, 1800-luku	
Säilytyspaikka – Depository JYX-tietokanta, Jyväskylän yliopiston kirjasto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	4
1.1	Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2	Aikaisempi tutkimus.....	12
1.3	Lähteet	15
1.4	Tutkimuskysymykset	17
1.5	Työn rajaukset.....	19
1.6	Tutkimusmenetelmät.....	20
1.7	Kirje viestinnän välineenä 1800-luvulla	29
2	Leinbergin kirjeenvaihtoverkosto	31
3	Seminaarinjohtaja seminaarin asialla	37
3.1	Kouluylivaltio ja kansakoulujen ylitarkastaja	37
3.2	Tarkastus- ja ulkomaanmatkat	54
3.3	Jyväskylän seminaarin opiskelijoiden asiat.....	60
3.4	Jyväskylän seminaarin opettajien asiat	69
4	Seminaarinjohtaja ja kansakoulun kenttä.....	74
4.1	Suhteet kansakouluopettajiin	74
4.2	Suhteet entisiin seminaarilaisiin	89
4.3	Suhteet muihin henkilöihin seminaarin kautta	93
5	Suhdeanalyysi.....	97
5.1	Vertikaaliset suhteet	97
5.2	Horisontaaliset suhteet.....	99
5.3	Suhteiden synteesi.....	100
6	Päätäntö	105
	Lähteet ja kirjallisuus	111
	Liitteet.....	119
	Liite 1: K.G. Leinbergille kirjeitä lähettäneiden henkilöiden kirjeiden määrät henkilöittäin	119
	Liite 2: K.G. Leinbergille saapuneiden kirjeiden määrät vuosittain	131

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Jyväskylän seminaari oli Suomen ensimmäinen kansakoulunopettajia kouluttava oppilaitos, joka kaiken lisäksi koulutti opettajia suomenkielisistä suomalaisista. Tämän pro gradu -työn tarkastelussa on Jyväskylän kansakouluseminaaria vuosina 1869–1894 johtaneen Karl Gabriel Leinbergin (1830-1907) jälkeensä jättämä kirjeenvaihto ja sen myötä hänen sosiaalinen kirjeenvaihtoverkostonsa ja asemansa. Jyväskylän seminaarin johtajalla on ollut oma vahva asemansa suomalaisessa kansansivistyksessä ja kansakoululaitoksessa sekä sen kehityksessä.

Kaikista Jyväskylän seminaarinjohtajista pisimpään tehtävässä toiminut Karl Gabriel Leinberg astui virkaansa nuorena, vielä pienessä maaseutukaupungissa Jyväskylässä Suomen suuriruhtinaskunnassa¹. Vuonna 1837 kaupunginoikeudet saaneella ja Laukaasta irtaantuneella Jyväskylän kaupungilla on oma historiansa suomalaisena koulutus- ja erityisesti kansakoulukaupunkina. Kaupunginoikeuksien hakemisen takana olivat taloudelliset syyt, sillä kaupankäynti maaseudulla oli kiellettyä ja Jyväskylä sijaitsi kauppapaikkaa kipeästi tarvitsevan Keski-Suomen ytimessä. Jyväskylä olikin jo sen perustamisestaan lähtien oma alueellinen merkityksensä erityisesti talouden osalta.²

Koululaitoksen näkökulmasta Jyväskylän merkitys muuttui 1850-1860-luvuilla, kun kaupunkiin perustettiin 1858 ensimmäinen suomenkielinen yläalkeiskoulu, Jyväskylän lyseon lukio, josta oli jo vuonna 1862 suora pääsy yliopistoihin. Myös kaupunkiin 1866 perustettu kansakoulu oli niin ikään ensimmäinen suomenkielinen vastaavan tasoinen oppilaitos.³

Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaari perustettiin vuonna 1863. Seminaarin myötä Jyväskylästä tuli merkittävä keskus suomalaiselle pedagogiikalle.⁴ Sen ensimmäisenä

¹ Tässä tutkielmassa käytetään jatkossa selkeyden vuoksi Suomen suuriruhtinaskunnasta nimitystä Suomi tai suuriruhtinaskunta.

² Tommila 1972, 52.

³ Tommila 1972, 45.

⁴ Klinge 1997, 200.

johtajana toimi lujasta ja kireästäkin ihanteellisuudestaan tunnettu Uno Cygnaeus.⁵ Seminaarin perustaminen Jyväskylään perustui asiaa valmistelleen komitean mietintöön, jonka mukaan väliaikainen nais- ja miesseminaari perustettaisiin Jyväskylään, kunnes vakituinen seminaari saataisiin järjestettyä. Cygnaeuksen seminaarinjohtajuus perustui komitean mietintöön. Sen mukaan kansakoululaitosta asetettaisiin toistaiseksi johtamaan erillinen kansakoulujen ylitarkastaja.⁶

Seminaarin perustamisen aikaan Jyväskylä oli pieni ja infrastruktuuriltaan heikko, vaikka kauppaja sen pääkadun varrella oli riittämiin.⁷ Seminaarin perustamista Jyväskylään voi perustellusti pitää tämän kehityskaaren huippuna. Seminaarin myötä Jyväskylästä tuli arvokas paikkakunta Suomen kansansivistyspolitiikkaan. Nyt kaupunki koulutti myös ne, jotka kansakouluissa opettivat. Seminaari toi kaupungille nyt Suomen suuriruhtinaskunnantasoisien merkittävyyden.

Kun Cygnaeus jätti vuonna 1869 tehtävänsä johtajana muuttaakseen Helsinkiin kansakoululaitoksen johtotehtäviin, oli Jyväskylän seminaari yhä varsin keskeneräinen. Arki haki vielä muotoaan ja käytäntö kehittämistä, joten uudeksi johtajaksi ja Cygnaeuksen seuraajaksi haettiin hänen kaltaistaan modernia ja vahvaa pedagogia. Olikin tärkeää, että uudella johtajalla oli hyvät suhteet Helsingissä sijainneeseen kouluylhallitukseen. Aiemmin sekä Turussa että Helsingissä vaikuttanut, hyviä kasvatuksellisia tuloksia saanut Karl Gabriel Leinberg oli opetuskokemuksensa lisäksi suorittanut opintomatkoja ulkomaisiin seminaareihin. Tämän lisäksi ei varmasti haitannut, että hän kannatti Cygnaeuksen linjaa kansakoulujen kehittämiseksi.⁸ Leinberg oli myös ollut paikalla seminaarin ensimmäisessä vuositutkinnossa vuonna 1864.⁹ Karl Gabriel Leinbergin nimittäminen seminaarinjohtajan virkaan heti Uno Cygnaeuksen jälkeen ei siis ollut uuden johtajan taustaan nähden yllättävä. Opintomatkojen ja hyvien suhteiden lisäksi oli hän ennen vuonna 1869 alkanutta

⁵ Halila 1949b, 334-335. Uno Cygnaeuksesta ks. esim. Nurmi 1988.

⁶ Halila 1949a, 302-303.

⁷ Tommila 1972, 52.

⁸ Halila 1963, 60-61.

⁹ Nurmi 1988, 138.

seminaarinjohtajuutta osallistunut sekä kansakoulu- että oppikoulun järjestämistä suunnitelleisiin komiteoihin.¹⁰ Cygnaeuksen mielipidettä hänen toimintansa jatkajana ei kysytty, mutta hän ei seminaarien historiaa tutkineen professori Veli Nurmen mukaan olisi ehdottanut tehtävään Leinbergia.¹¹ Leinberg oli lopulta senaatin esittelyssä ainoa ehdokas tehtävään.¹²

Kasvatustieteen ja opettajakoulutuksen historiaa tutkineen Jussi Isosaaren mukaan Leinberg ”oli jäykkä keisarillisen ajan virkamies”, jonka toimintatavat eivät sopineet saumattomasti maaseudulta lähtöisin olleelle miesoppilaskunnalle.¹³ Säätyläisyys näkyi Leinbergin ja seminaarin opiskelijoiden suhteissa. Hän oli virkamiesmäisen jäykkä ja ulkoiseen kuriin kiintynyt. Vaikka Halilan mukaan kuri ja sen mukana taloudenpito alkoi hiljalleen löystyä, olivat kurinpidolliset asiat edelleen merkittävä osa Leinbergin johtajakauden arkea. Leinberg käsitteli oppilaita säätyläisestä asemastaan käsin. Opettajien ja Leinbergin suhteissa näkyi sama ongelma kuin suhteessa opiskelijoihin. Leinberg halusi pitää kiinni omasta valta-asemastaan johtajana. Ongelmia aiheuttivat erityisesti kurinpitoon ja arvosteluun liittyneet rajanvedot.¹⁴

Leinberg joutui jatkuvasti konflikteihin niin oppilaiden kuin opettajien kanssa. Syynä olivat usein kurinpidolliset asiat. Huomiota herättänein tapaus sattui vuoden 1883 kevätlukukaudella, jolloin kiistely johti lopulta opiskelijoiden lakkoihin, eroamisiin ja erottamisiin. Se sai alkunsa, kun Leinberg otti kantaa laulunjohtajuuteen, eikä miespuolinen osasto tätä hyväksynyt.¹⁵ Huolimatta johtajuusajan ongelmista uudistettiin seminaaria jatkuvasti. Jo heti Leinbergin kauden alussa seminaarin työviikon tuntimäärät nousivat 42 viikkotunnista aina 50:een.¹⁶ Tiedot liikarasituksesta päättyivät senaatin tietoon ja lopulta hänen johtajakaudellaan seminaarin työtaakkaa vähennettiin poistamalla opiskelijoita rasittaneita kokeita, määrättiin pääsykoevaatimukseksi

¹⁰ Isosaari 1966, 202-203.

¹¹ Nurmi 1995, 28.

¹² Nurmi 1988, 140.

¹³ Isosaari 1966, 202-203.

¹⁴ Halila 1963, 62-63.

¹⁵ Nurmi 1995, 43-45.

¹⁶ Isosaari 1966, 202-203.

kansakoulun oppimäärä sekä suunniteltiin uudestaan koko seminaarin opetuksen tuntijako. Lisäksi vuonna 1892 perustettiin osastokoulu mallikoulujen yhteyteen.¹⁷

Suomalainen johtamiskulttuuri ammensi vaikutteita keisarin absoluuttisesta valta-
asemasta koko Venäjän sosiaalisella kentällä. Ylhäältä käsin vallanjako ja -kulttuuri
jakautuivat myös alemmille tasoille ja siten korostivat johtajan auktoriteettiasemaa.¹⁸
Suomalainen valtakulttuuri rakentui venäläisperäiseen rankijärjestelmään, joka
pohjautui viralliseen tasa-arvoisuuteen ja epäviralliseen sosiaalisen taustan
korostamiseen. Taustalla vaikuttivat moraaliset periaatteet, joita korostettiin ja
noudatettiin tarkasti. Huonot puolensa järjestelmä paljasti virkamiesten
itsekorotteisessa omanarvontunnossa, kerskailussa sekä ilmiselvässä
kunniankipeudessa.¹⁹ Virkamiesrakenteen ja ylenemiskäytäntöjen vuoksi ylempien ja
alempien virkamiesten sosiaalista kulttuuria värittivät ylempien mielistely, nöyristely,
kosiskelu, ja suoranainen alempien alistaminen. Virkamiesten välinen sosiaaliseen
luokitteluun perustuva hierarkkinen jako edesauttoi uusiin järjestelmän ylläpitoa,
toimintaa ja legitimaatiota.²⁰ Ylempien hallintoelimien äärimmäisyyksiinkin asti
muodollinen toiminta periytyi jossain määrin myös alatasolle.²¹

Myös seminaarissa vallinnut ilmapiiri oli Leinbergin hierarkkisen ja patriarkaalisen
järjestelmän ja virkamiesmäisen johtamisotteen luomana mielialaltaan alamaismainen.
Tämä ilmeni Heli Valtosen mukaan esimerkiksi joukkoliikehdintään liittyneiden yhteisten
kapinaliikkeiden, vetoomusten ja anomusten ohessa - erityisen selvästi vuoden 1883
opiskelijalakon yhteydessä. Yksilöt väistyivät johtamisvastuusta, kun kukaan ei halunnut
yksin nousta auktoriteettia vastaan, saati ottaa siitä seuraavaa rangaistusta.
Vanhakantainen alamaismentaliteetti väheni, kun yhteiskunta alkoi hiljalleen 1880-

¹⁷ Nurmi 1995, 47-48; Brummer 1916, 713; Halila 1963, 43-44.

¹⁸ Tiihonen & Ylikangas 1992, 135.

¹⁹ Tiihonen & Ylikangas 1992, 187.

²⁰ Tiihonen & Ylikangas 1992, 205.

²¹ Tiihonen & Ylikangas 1992, 151.

luvulla muuttua kohti joukkoliikkeitä ja uusia poliittisia toimintamahdollisuuksia sisältävää kansalaisyhteiskuntaa.²²

Leinbergin johtaminen sai vaikutteita siis aikakaudella käytetystä johtamistavasta ja -ajatuksista, jossa näkyi aikakauden yhteiskunnan patriarkaalisuus. Muun muassa 1800-luvun yritysjohtajia tutkinut Suomen historian professori Petri Karonen katsoo, että työsuhteessa olleet työntekijät ja heidän johtajansa olivat vahvasti toisistaan erotettuja. Johtaja määritteli työpaikat säännöt ja työntekijä oli vastuussa hänelle kokonaisvaltaisesti myös vapaa-aikanaan.²³ Ainakin seminaarin alkuun Leinberg piti itseään erillään opettajista – vuonna 1872 varajohtajaaänestyksessä hän ei katsonut kuuluvansa opettajakuntaan.²⁴ Leinbergin tapauksessa työpaikan piiriin kuuluivat siis sekä opettajat että oppilaat. Johtajana hän oli korkeammassa asemassa kuin tavalliset opiskelijat. Hän halusi määritellä ne säännöt, joilla seminaarissa toimittiin – myös sen ulkopuolella. Tämä näkyi myös suhteissa seminaarin opettajiin, joiden kanssa Leinbergilla oli myös ongelmia.

Leinbergin valtakausi seminaarissa sijoittui yleisen monikerroksisen yhteiskunnallisen muutoksen aikaan. Suomalainen, itsenäinen kansallistunto oli rakennusvaiheessa, kieliriita suomen ja ruotsin välillä oli voimistumassa ja demokratian pohja syntyi. Vahvan säätyjäon jakaman kansan yhdentymiseen tarvittiin kansallistuntoa, jonka kasvua vuonna 1866 syntynyt kansakoulujärjestelmä suomenkielisellä opetuksella tuki. Sosiologian professori Erik Allardt mukaan ”kansallinen herääminen ja demokratian kehitys kulkivat käsi kädessä”.²⁵ Tällaisten murroksellisten olojen ristivedossa toimi ruotsinkielinen, vahva johtajapersoona Karl Gabriel Leinberg. Leinbergin kiistanalaisuutta lisää se, että hän oli myös hallintoaikansa seminaarin opettajakunnan kanssa vaikeuksissa. Hän toimi auktoriteetti- ja johtaja-asemassa vanhojen toimintamallien mukaan uudenaikaisessa, muuttuvassa ympäristössä.

²² Valtonen 2009, 35-36.

²³ Karonen 2004, 139-140.

²⁴ Nurmi 1995, 45.

²⁵ Allardt 1966, 130-132.

Leinberg oli mukana paikallisesti Jyväskylän alue- ja kaupunginpolitiikassa, mutta vain erittäin rajallisesti. Kaupunginvaltuustossa hän oli jäsenenä vuosina 1878-1879.²⁶ Osaltaan Leinbergin siirtyminen pois kaupunginpolitiikasta selittyy hänen sosiaaliseen kanssakäyntiin liittyvällä, monin tavoin hankalalla luonteenlaadullaan. Seminaarinjohtajan vahva persoona joutui ongelmiin valtuuston kokouksessa 1879 kun valtuusto päätti lopettaa rommin myynnin kaupungissa. Asian käsittelyssä leipuri Salenius ”nousi suureen sotaan” ja haukkui seminaarin siten, että seminaarinjohtaja oli viedä Saleniuksen aina oikeuteen saakka. Tilanne rauhoittui ja Leinberg leppyi Saleniuksen anteeksipyyntöillä.²⁷

Suomen historian professori Päiviö Tommilan mukaan Leinberg ei muiden opettajien tavoin ollut varsinaisen aktiivinen kaupungin yhteisten asioiden hoitamisessa, vaan hänen asiantuntemustaan käytettiin lähinnä monissa koululaitoksia koskevissa kysymyksissä. Hoitaessaan asioita Helsingissä käytti Leinberg seminaarinjohtajuuttaan hyväksi myös Jyväskylän kaupungin tehtävissä.²⁸

Vaikka tärkeimmät asiat pyrittiin hoitamaan kasvatusten tapaamalla joko Helsingissä tai Jyväskylässä, oli matkustaminen vaivalloista ja hankalahkoa. Ennen vuonna 1896 valmistunutta Keuruun Haapamäen-Jyväskylän junarataa oli matkustaminen riippuvaista vuodenaikojen mukaan vaihtelevista sääolosuhteista. Vesireittien ollessa sulana matkanteko Helsingistä Jyväskylään kulki melko vaivattomasti Päijänteen yli laivaliikenteellä Lahteen, josta taas oli junayhteys Helsinkiin. Talvi- ja jääaikaan Päijänteen laivaliikenne ei ollut mahdollista, joten Jyväskylään kuljettiin junaliikenteellä Haapamäeltä eteenpäin. Matkan Haapamäen juna-asemalle Leinberg kulki seminaarin oman hevoskuljettajan avustamana. Takaisin tullessa kuljettaja oli odottamassa johtajaa saapumispäivänä asemalla.²⁹ Tätä yhteyttä mahdollisesti käytettiin myös tärkeimpien vieraiden kohdalla. Seminaari sijaitsi siis vähintään kohtuullisten matkustusyhteyksien

²⁶ Brummer 1916, 477.

²⁷ Brummer 1916, 526-527.

²⁸ Tommila 1970, 43.

²⁹ Halila 1963, 172.

päässä, vaikka sinne liikkuminen – kuten aikakauden muukin matkustaminen – oli vahvasti sääolosuhteiden armoilla. Kirjeet olivat siis tärkeä väline suhdeverkoston ylläpitämisessä.

Heti kuolemansa jälkeen Leinbergia muisteltiin erittäin aikaansaavana ja työteliäänä, mutta samalla vahvana ja oman asemansa tiedostavana johtajana. Esimerkiksi vuosina 1902-1910 seminaarissa suomen ja historian kollegana ja lehtorina toiminut filosofian tohtori Onni Johannes Brummer kirjoittaa teoksessaan *Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837-1912* Leinbergin seminaarinjohtaja-ajasta seuraavasti:

*”Kajoamatta sen enempää seminaarin sisäiseen kehitykseen ja oloihin mainitsemme vain, että johtaja Leinbergin paraita puolia oli tarmokkuus ja työkyky, mutta nämät ominaisuudet helposti muuttuivat virkavaltaiseksi jäykkyydeksi, mahtipontisuudeksi ja muodollisuuksista kiinnipitämiseksi”.*³⁰

Leinberg teki osittain seminaarinjohtaja-aikanansa, mutta erityisesti sen jälkeen merkittävän uran historiantutkimuksen parissa toimien muun muassa Suomen Historiallisen Seuran esimiehenä 1896-97.³¹ Professorin arvonimen hän oli saanut jo vuonna 1884.³²

Ajallisesti Jyväskylän seminaarin perustaminen ja Leinbergin seminaarinjohtajakausi sijoittui mielenkiintoiseen yhteiskunnalliseen aikaan. Suomalainen koulutuspolitiikka oli kansakoulu-uudistuksen myötä uudella tiellä. Ennen kansakoululaitosta paikallisyhteisöjen luku- ja kirjoitustaidon opettaminen ja kirjallinen sivistäminen olivat enimmäkseen kirkon vastuulla. Ennen vuoden 1865 kunnallisuudistusta johti kirkkoherra pitäjänkokouksia ja pappila toimi arkielämässä muulle yhteisölle malliesimerkinä, joten hallinto oli siis vahvasti kirkon hallinnassa.³³ Kuitenkin papisto

³⁰ Brummer 1916, 712-713. Brummerista lisää ks. esim. Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=25652>> (viitattu 10.11.2018).

³¹ Tuominen 1975, 98.

³² Nurmi 1995, 85.

³³ Klinge 1997, 137-138.

koki järjestelmän heidän kannaltaan raskaaksi, mutta myös kauttaaltaan tehottomaksi. Hallinnolliset tehtävät veivät heiltä pois aikaa ja resursseja tavallisilta työtehtäviltään alueelle, jolla heidän oma osaamisensa oli rajattua.³⁴ Kaupungeissa tilanne oli toisenlainen. Niissä maistraatit järjestivät kaupunkien toiminnan toimeenpanoa ja hallintoa. Kaupunkien hallinto oli maalaiskuntiin verrattuna huomattavasti vapaampaa ja tehokkaampaa. Tämän lisäksi kaupungeissa seurakunnan toiminta oli eriytetty muusta hallinnosta. Asetuksen myötä maistraatin lisäksi kaupungeissa toimivat kaupunginvaltuustot, jotka edustuksellisinä eliminä vastasivat kaupunginhallinnosta.³⁵

Jo alkujaankin kansakoululaitoksen ja sitä edustavan seminaarin suhde papistoon oli ollut vastahankainen. Cygnaeuksen ajatuksia vastusti papisto kenraalikuvernööri Bergin tukemana. Vasta kenraalikuvernöörin vaihdoksen jälkeen Cygnaeuksen kannattajat muodostivat enemmistön ja saivat asian etenemään. Hallitus päätti esittää kansakouluasiaa säädylle vuonna 1863.³⁶ Useat papit kokivat asemansa uhatuksi ja pelkäsivät kansan epäluottamusta uudenlaisen koulutuksen edessä.³⁷ Tästäkin huolimatta pappissääty äänesti lopulta kansakoulu-uudistuksen puolesta. Sen myötä kansakouluasiat tuli käsitellä kuntakokouksessa.³⁸ Niin sanottu pikkukoulukysymys eli alkeisopetus säilyi vielä 1860-luvun kansakouluasetuksen ja -järjestelmän leviämisen jälkeinkin kirkolla.³⁹ Tämä ristiriita kirkon ja uuden kansakoululaitoksen välillä jatkui vielä pitkään ja näkyi tavallisen kansan ja yhteisöjen suhtautumisessa perustettaviin kansakouluihin. Suomen kansansivistys oli siis murrosvaiheessa, joka näkyi myös vahvasti kansakoulun kentällä ja kansakoulunopettajien arjessa ja näin myös Leinbergin johtaman seminaarin sekä sieltä valmistuneiden opettajien arjessa.

³⁴ Soikkanen 1966, 123-125.

³⁵ Soikkanen 1966, 171-177.

³⁶ Halila 1949a, 307-308.

³⁷ Halila 1949a, 312.

³⁸ Soikkanen 1966, 156.

³⁹ Klinge 1997, 137-138.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Eryityisesti entisten seminaarilaisten muistelmat antoivat seminaarinjohtaja Leinbergin persoonasta negatiivissävytteisen kuvan, jonka synnystä on varmasti vastuullisena niissä kuvattu henkilö itse. Leinberg oli oman aikansa merkkihenkilö, jonka sekä lokaalin että Suomen mittakaavan vaikutuksen ja merkityksen tutkimus on jäänyt vähäiseksi. Kuitenkin hänen työnsä etenkin ahkerana kirkkohistoriallisten lähdejulkaisuiden tuottajana on annettu arvoa monissa suomalaista historiankirjoitusta koskevissa tutkimuksissa ja teoksissa.⁴⁰

Kuitenkin Leinberg jäänyt seminaarinjohtajana tutkimuksellisesti muiden kansakouluun liittyneiden toimijoiden varjoon. Suomen kansakoulujen 1800-luvun kehityksen tutkimus on keskittynyt vahvasti kansakoulujen isänä pidetyn Uno Cygnaeuksen ympärille. Cygnaeusta ja hänen vaikutustaan sekä persoonaansa on tutkittu paljon.

Leinbergin seminaarinjohtaja-asemasta jäänyt muistikuva on vaikuttanut hänen asemansa tutkimukseen ja erityisesti sen kapeaan tarkastelukulmaan. Ajallinen etäisyys tutkittavaan henkilöön auttaa näkemään hänet paremmin osana omaa aikaansa, erillään hänen jälkikäteen saamasta maineestaan. Tämän tutkielman motiivina on toiminut halu nähdä Karl Gabriel Leinbergin seminaarinjohtajan asema omassa ajassaan, mutta sekä emotionaalisesti että ajallisesti riittävän etäältä.

Koska Leinbergista tehty tutkimus on vähäistä, myöskin verkostanalyysin menetelmällä häntä tai yksinomaan hänelle lähetettyjä kirjeitä on tutkittu vain vähän. Aineistoa on hyödynnetty osana tutkimusta. Suomalaisen koulutuksen historiaa tutkinut professori Veli Nurmi on hyödyntänyt osaa kirjeistä tutkimuksissaan Uno Cygnaeuksesta ja Suomen seminaareista teoksissaan *Uno Cygnaeus - Suomalainen koulumies ja kasvattaja* sekä *Suomen kansakouluseminaarien historia*. Nurmen tutkimukset valottavat hyvin Leinbergin kannalta tärkeän Cygnaeuksen suhteita ja toimintaa. Juhani Haverinen on käyttänyt Leinbergin kirjeenvaihtoa osana lähdeaineistoaan vuonna 1977 Jyväskylän yliopistolle tekemässään pro gradu -tutkielmassa *Karl Gabriel Leinberg, kasvattaja ja*

⁴⁰ Tommila 1989, 105.

historioitsija. Elämäkerrallisessa ja henkilöhistoriallisessa tutkielmassaan Haverinen kuitenkin paneutuu Leinbergin pedagogiseen ajatteluun hänen tuotantonsa ja puheidensa kautta ja arvioi Leinbergin ansioita suomalaisessa historian tutkimuksessa. Täten kirjeitä Haverinen ei juurikaan hyödynnä. Leinbergin yleistä asemaa tai hänen verkostoaan koskevaa tutkimusta ei ole tehty, eikä hän ole Haverisen työtä lukuun ottamatta esiintynyt opinnäytetöiden tai muiden tutkimusten keskiössä. Näin ollen myös Leinbergin seminaarinjohtajan aseman ja yhteiskunnallisen vaikutuksen tutkiminen on jäänyt vielä tekemättä.

Leinberg tietysti mainitaan Jyväskylän seminaaria käsittelevissä historiateoksissa, mutta ne keskittyvät enemmän hänen johtamansa oppilaitoksen toimintaan ja kehitykseen. Yleisesti Leinbergia koskeva aikaisempi tutkimus ja erityisesti hänestä kirjoitetut henkilöhistoriat ovat kirjoitettu nimenomaan alisteisessa suhteessa häneen. Leinbergin merkittävälle työlle historian ja erityisesti kirkkohistorian ahkerana tutkijana on tunnustettu ja hänen tekemälleen työlle on annettu arvoa.⁴¹

Vaikka tutkielma rakentuukin pääsääntöisesti seminaarinjohtaja Leinbergin kirjeenvaihtoverkoston ympärille, koskettaa se oleellisesti myös Jyväskylän kansakoulunopettajaseminaarin historiaa. Aiemmin mainitussa *Suomen kansakouluseminaarien historia* -teoksessa Veli Nurmi on selvittänyt koko Suomen kansakouluseminaarien taustaa sekä historiaa. Samalla Nurmi on tutkinut kouluhallituksen tasolla Suomen kansakoulupolitiikan tapahtumia seminaarien perustamisen taustalla.

Yksinomaan Jyväskylän seminaarin historiaa on kirjoitettu laajasti sekä muistelmissa että historiateoksissa. Leinbergin aikakausi seminaarinjohtaja oli koko seminaarin historian pisin, joten hänen aikaansa seminaarinjohtaja on tutkittu osana seminaarin historiaa. Teokset tarkastelevat siis Leinbergia seminaarin arkeen liittyen. Seminaarin historiasta on kirjoitettu lukuisia teoksia. Yhtäältä teokset ovat muistelmia seminaarin eri vuosilta ja toisaalta puhtaita historiateoksia. *Jyväskylän yliopiston historia* ja ennen

⁴¹ Ks. esim. Väisänen 2001. Leinbergin tuotannosta ks. esim. Perälä 1908.

kaikkea sen ensimmäinen osa käsittelee Leinbergin seminaarijohtajuuden Jyväskylän seminaarin aikakautta ja tapahtumia. Teoksen artikkeleista tämän tutkielman kannalta tärkeimmät ovat Lasse Kankaan ”Jyväskylän seminaarin synty” ja Heli Valtosen ”Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana”. Konstantin Raution *Jyväskylän Seminaarin 50-vuotinen toiminta* ja J.M. Mikkolan, Artturi Leinosen ja Sulo Rekolan muistojulkaisu *Jyväskylän seminaari 1863-1937* sekä Tampereen ja Helsingin yliopistoissa historian professorina elämäntyönsä tehneen Aimo Halilan *Jyväskylän seminaarin historia* antavat myös hyvät lähtökohdat Leinbergin johtaman seminaarin taustoittavien tietojen selvittämiseksi. Nämä seminaarin historiaa koskevat teokset selvittävät seminaarin perustamista, kehitystä ja yleistä toimintaa Leinbergin johtaja-ajalta sekä ennen sitä. Teokset auttavat samalla kirjeissä mainittujen asioiden ymmärtämistä. Tätä kautta ne avaavat viitekehystä Leinbergin kirjeenvaihdolle.

Jyväskylän seminaarin myötä tutkielma sijoittuu myös suomalaisen koulutuspolitiikan ja erityisesti kansakoululaitoksen historiaan. Kansakoululaitoksen historiasta on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisemana tuotettu kolmiosainen teossarja, jonka kaksi ensimmäistä osaa *Huoneentaulun maailma: kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle* ja *Valistus ja koulunpenkki: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle* käsittelevät monipuolisesti suomalaisen koulutuksen historiaa. Myös aiemmin mainittu Aimo Halila on kirjoittanut neliosaisen teossarjan *Suomen kansakoululaitoksen historiaa*, jonka ensimmäiset kaksi osaa koskevat juuri sitä aikakautta, jolloin myös seminaarijohtaja Leinberg toimi kansakoulun kentällä. *Kasvatus ja koulutus Suomessa*-teossarja ja Halilan teokset valottavat mainiosti niitä polttavia asioita, jotka antoivat oman leimansa aikakauden Suomen koulutuspolitiikkaan.

Seminaarijohtajuuden kautta Leinbergilla oli suhteita seminaarin käyneisiin kansakoulunopettajiin. Kansakoulunopettajia on tutkinut Jukka Rantala, joka on teoksessa *Valistus ja koulunpenkki* julkaistussa artikkelissaan ”Kansakoulunopettajat” käynyt läpi kansakoulunopettajien taustoja ja heille asetettuja vaatimuksia.

Sosiaalisen verkostanalyysin edut historiantutkimuksessa on tunnustettu ja sitä on menetelmänä hyödynnetty verrattain paljon. Jyväskylän yliopiston historian professori Jari Ojala on hyödyntänyt verkostonäkökulmaa muun muassa taloushistoriassa tarkastellessaan suomalaisten kauppiaiden kansainvälistyviä taloudellisia yhteyksiä Eurooppaan 1700- ja 1800-luvuilla.⁴² Ojalan jälkeen yhteiskuntahistorian tutkija Kari Teräs on hyödyntänyt verkostanalyysia tutkimuksissaan, joista tämän tutkielman kannalta merkittävimmät ovat Heikki Huhtamäen verkostosuhteita tarkastellut ”Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet” sekä hänen väitöskirjansa ”Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituvii työelämän suhteisiin 1880-1920”. Molemmissa tutkimuksissa Teräs on käyttänyt verkostanalyysiä menetelmänä, jolla saadaan syvennyttä yhteisöjä ja yksilöitä ympäröivien sosiaalisten ilmiöiden tutkimiseen. Nämä verkostolliset historiantutkimukset ovat olleet innoittavassa ja ohjaavassa osassa tutkielman menetelmiä ja rakennetta laatimisessa. Verkostanalyysi antaa menetelmänä hyvän pohjan seminaarinjohtajan asemasta kokonaisverkoston muodostamiselle.

1.3 Lähteet

Tutkielmassani käytän päälähteinä Karl Gabriel Leinbergille seminaarinjohtajana lähetettyjä kirjeitä. Kirjeet on tallennettu Kansallisarkistoon Jyväskylässä ja kirjeenvaihto koostuu yksinomaan seminaarinjohtaja Leinbergille saapuneista kirjeistä, joita on yhteensä 1142 kappaletta. Käsinkirjoitettujen kirjeiden kieli on suurelta osin Leinbergin äidinkielenään käyttämä ruotsi, mutta osa kirjeistä on kirjoitettu myös suomeksi.⁴³ Ruotsin kielen hallinta olikin Suomessa käytännössä vaatimus, mikäli mieli uralle koululaitokseen tai yliopistoon. Kouluylhallitus piti kiinni siitä, että erityisesti

⁴² Ojala 1997, 324-325.

⁴³ Kirjeiden ruotsi on niin sanottua myöhempää uusruotsia, joka eroaa nykyruotsista vain vähän. Joidenkin sanojen kirjoitusasu on nykyruotsista poikkeava, kuten esimerkiksi sana kirjoittaa, *skriva*, kirjoitetaan kirjeissä *skrifva* ja verbi olla, *hava*, esiintyy muodossa *hafva*. Myöhemmästä uusruotsista ks. esim. Cantell, Ilse, Martola, Nina, Romppanen, Birgitta, Sundström, Mats-Peter, Sarantola, Anja & Sarantola, Tauno (2005), Suomi-ruotsi-suomi -sanakirja. 7. laajennettu painos. Helsinki: WSOY.

yliopistoon johtava koulutus oli ruotsinkielistä.⁴⁴ Ruotsin asema yhteiskunnassa oli vielä 1800-luvulla säätyjen välisiä eroja korostava. Erityisesti säätyläiset halusivat erottautua alhaisemmista kansanluokista ruotsin kieltä käyttämällä. Se suorastaan suojaasi säätyläisiä korottamalla heidän arvonsa korkeammalle, tavallisen rahvaan kansan ymmärryksen ulottumattomiin.⁴⁵ Historian (ruots.) professori Matti Klingen mukaan kaunokirjallisuuden ja koululaitoksen kieli oli vielä läpi koko 1800-luvun yksinomaan ruotsi.⁴⁶ Tämä osaltaan selittää sitä, miksi valtaosa kirjeistä oli ruotsiksi. Erityisesti ruotsia on käytetty niissä virallisenomaisemmissa kirjeissä, jotka koskevat kansakoululaitosta. Alkuun myös kaupunkien kansakouluissa opetus oli pääsääntöisesti ruotsinkielistä.⁴⁷ Kirjeitä tulkitessa olen käyttänyt Arvi Jänneksen⁴⁸ vuonna 1887 kokoamaa ruotsalaissuomalaisista sanakirjaa. Sanakirjan kieliasu on hyvin lähellä useimmissa kirjeissä käytettyjä muotoja, vaikka erojakin esiintyy.⁴⁹

Kirjeiden lukemisessa olen keskittynyt ensinnäkin eniten kirjeitä kirjoittaneisiin henkilöihin. Näitä ovat esimerkiksi Uno Cygnaeus, Wilhelm Floman ja Adolf Mechelin. Heidän ympärilleen myös Leinbergin kirjeenvaihto on keskittynyt. Toiseksi olen poiminut kirjeitä lähettäneiden joukosta sellaisia henkilöitä, jotka ovat kirjoittaneet useamman kuin yhden kirjeen, kuten Oskari Ahti ja Anna Lilius. Lisäksi olen lukenut kirjeitä lukuisilta yksittäisistä kirjeistä kirjottaneilta, jotta kuva Leinbergin kirjeenvaihdosta laajentuu. Pelkästä lähetettyjen kirjeiden määrästä ei voi täysin vetää johtopäätöksiä suhteen merkittävyydestä, sillä yksittäinen kirjoittaja on voinut lähettää useamman kirjeen samaan asiaan liittyen ja täten jättää varjoonsa muita, määrällisesti vähemmän kirjoittaneita.

Kaikki Leinbergille hänen seminaarinjohtaja-aikanaan lähetetyt kirjeet eivät ole välttämättä säilyneet. On mahdollista, että esimerkiksi negatiiviset tai epäasialliset

⁴⁴ Somerkivi 1979, 43-44.

⁴⁵ Leino-Kaukiainen 2011, 197.

⁴⁶ Klinge 1997, 141.

⁴⁷ Halila 1983, 381.

⁴⁸ Runoilija, kielentutkija ja senaattori Arvid Genetzin kirjailijanimi. Genetzistä lisää ks. Vares 2001.

⁴⁹ Jännes 1887.

kirjeet ovat joutuneet hävitetyiksi tai jääneet arkistoimatta tähän arkistokokoelmaan. Lähdeaineistossa ei nimittäin ole tällaisiksi tulkittavia kirjeitä. Kuitenkin aineiston tarkoituksellisen kadottamisen mahdollisuus muutoin tarkasti kaikenlaista aineistoaan arkistoineen ja tarkkana tutkijanluonteena yleisesti tunnetun seminaarinjohtajan kohdalla on lopulta häviävän pieni. Leinberg oli tunnettu historiantutkija, joka on myös arkistoinut kirjeensä tarkasti. Huomioon ottaen Leinbergin myöhemmät saavutukset ja aktiivisuuden historiantutkimuksen alalla ja sen eri yhdistyksissä on mielenkiintoista, ettei tämä työ näy saapuneissa kirjeissä merkittävämmmin. Näihin liittyneet kirjeet voivat olla arkistoitu erikseen. Näin ollen tähän arkistoon kootut kirjeet on todennäköisesti valikoitu temaattisesti. Täten pääpaino kirjeissä on hänen seminaarinjohtajan asemansa ja siihen liittyvät kirjeet.

Tietenkään kaikki kirjeet näin pitkältä aikaväliltä eivät ole välttämättä säilyneet vuosien läpi, joten täydellistä kuvaa kirjeenvaihdosta ei ole tällä perusteella mahdollista luoda. Kuitenkin nyt löytyvät kirjeet tarjoavat hyvin riittävän pohjan sille, että kirjeenvaihdon malli sekä sen myötä sosiaalinen ympäristö on mahdollista rakentaa ja siitä on mahdollista tehdä päätelmiä seminaarinjohtajan asemasta.

Henkilötietojen hakemisessa olen käyttänyt apunani Kansallisbiografia-verkkajulkaisua sekä Ylioppilasmatrikkeleiden 1640-1852 ja 1853-1899 niin ikään verkkajulkaisuja niiltä osin kuin henkilötietoa on ollut saatavilla. Kaikista henkilöistä ei julkaisujen avulla löydy tietoa. Samoin merkittävimmistä ja erityisesti kirjeissä mainituista tapahtumista olen etsinyt sanomalehti uutisointia Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot-palvelua käyttäen. Tätä materiaalia on hyödynnetty niiltä osin, kuin sitä on löytynyt.

1.4 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani päätarkoituksena on tarkastella seminaarinjohtaja Karl Gabriel Leinbergia. Hänelle lähetettyjä kirjeitä tulkitsemalla on mahdollista selvittää miten ihmiset ovat omana aikanaan suhtautuneet seminaarinjohtajan henkilöön ja asemaan. Seminaari oli pitkään ainoa suomenkielinen kansakoulunopettajia kouluttava seminaari. Suuntaamalla tarkastelu Leinbergin verkostoihin, on mahdollista arvioida seminaarin

ympäriille rakentunutta kulttuuria ja sen kansallista merkittävyyttä sekä samalla Leinbergin asemaa. Seminaarinjohtajalle lähetetyt kirjeet kertovat siitä, miten seminaariin ja sen johtajaan suhtauduttiin juuri johtajan aseman kautta.

Tutkielmassani vastaan kysymykseen siitä, miten ja missä tilanteissa aikalaiset olivat kirjeitse yhteydessä seminaarinjohtaja Leinbergiin. Samalla muodostan sen erityisen sosiaalisen viitekehyksen, joka Leinbergille hänen seminaarinjohtaja-aikanaan rakentui. Näin rakennan kokonaisuuden Leinbergin sosiaalisen kirjeenvaihtoverkoston laajuudesta ja merkityksestä siinä määrin kuin seminaarinjohtajan asema hänelle sitä toi.

Tarkemmin eriteltynä tutkielman kysymykset ovat:

- Miten aikalaiset suhtautuivat seminaarinjohtaja K.G. Leinbergiin?
- Millaisena seminaarinjohtajan asema hänelle lähetettyjen kirjeiden perusteella näyttäytyy?
- Ketkä Leinbergille kirjoittivat?
- Millaisissa asioissa seminaarinjohtajalle kirjoitettiin?
- Millainen merkitys hänelle saapuneiden kirjeiden perusteella muodostuu?
- Millaisiksi hänen sosiaaliset verkostonsa saapuneiden kirjeiden perusteella rakentuvat?

Näiden kysymysten lisäksi tutkimalla Leinbergin sosiaalisia verkostoja on myös mahdollista saada uutta ymmärrystä suomalaisen yhteiskunnan toiminnasta ja erityisesti verkostollisten suhteiden merkityksestä kansakoululaitoksen piirissä 1800-luvun loppupuolen Suomessa.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa luodaan yleiskuva Leinbergin verkostojen kokonaisuudesta, jota muut käsittelyluvut tarkentavat. Tässä luvussa selvitetään Leinbergille kirjeitä lähettäneiden henkilöiden sekä maantieteellistä jakautumista että kirjeiden määrää. Luku antaa ymmärrystä kirjeenvaihtoverkoston kokonaisuudesta.

Toisessa käsittelyluvussa tarkastellaan Leinbergin verkostoja seminaarinjohtajan asemassa seminaarin asioita edistäessään. Nämä verkostot ovat pääsääntöisesti ja

lähtökohtaisesti luonteeltaan vertikaalisia, koska niiden taustalla vaikuttaa verkoston asettuminen yhteiskunnallisesti merkittävien instituutioiden välille. Leinbergin kohdalla tämä tarkoittaa hänen asettumistaan seminaarin ja sen toimintaa ohjanneen kouluylihallituksen välille. Tässä luvussa seminaarinjohtaja liitetään osaksi Suomen kansakoulua hallinnutta yhteiskunnallista järjestelmää ja tarkastellaan hänen henkilökohtaisia suhteitaan osana tätä hierarkiaa.

Kolmannessa käsittelyluvussa perehdytään seminaarinjohtajan asemaan kansakoululaitoksen kentällä. Tässä kappaleessa paneudutaan erityisesti siihen, miten Leinbergin verkostot rakentuivat esimerkiksi yksittäisiin kansakouluihin, niiden opettajiin sekä muihin seminaariyhteyden lähtökohdista syntyneisiin suhteisiin. Näihin suhteisiin kuuluvat esimerkiksi seminaarin sisäisten asioiden hoitaminen ja seminaarinopettajien palkkaaminen. Samoin tarkastelussa ovat suhteet muihin kansakoulunopettajia kouluttaneisiin seminaareihin ja niiden johtajiin.

Viimeisessä käsittelyluvussa analysoidaan kirjeenvaihtoverkostoja sekä niiden merkityksiä tarkemmin. Laajat verkostolliset suhteet ovat tässä tutkielmassa ja siten myös luvussa jaettu sekä vertikaalisiin että horisontaalisiin suhteisiin. Vaikka jaottelussa on osittain käytetty hyväksi kirjoittajien asemaa sekä aseman suhdetta ympäröiviin rakenteisiin, on työn kannalta tärkeämpää havaita ne sisällöt, joita jokaiseen suhteeseen kuuluu. Luvussa vedetään yhteen suhteissa vaikuttaneita seikkoja sekä luodaan kokonaiskuvaa seminaariin ja seminaarinjohtajaan liittyneistä verkostollisista suhteista.

1.5 Työn rajaukset

Kuten aiemmin olen todennut, rakentuvat aineiston vahvimmat siteet Leinbergin työnkuvaan seminaarinjohtajana. Suurin osa tutkielmani aineiston kirjeistä on henkilökohtaisesti seminaarinjohtajalle osoitettuja. Muut suhteet jätän taka-alalle, mutta sivuan niitä silloin kuin suhde kirjeestä ilmenee. Ne eivät kuitenkaan ole tarkasteluni keskiössä. Tarkastelussa on lähtökohtaisesti Leinbergin seminaarinjohtajuus, sillä varsinaisesti siitä tehtyä tutkimusta ei – muita Leinbergin meriittejä erityisesti historiantutkijana on jo tutkittu.

Leinberg on myös saanut kirjeitä, joiden lähettäjät eivät ole osoittaneet niitä henkilökohtaisesti hänelle, vaan suoraan seminaarille. Tällaisia kirjeitä löytyy Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteestä löytyvästä Jyväskylän seminaarin kokoelmista. Nämä kirjeet olen kuitenkin rajannut tutkimuksen lähteistä pois, sillä niitä ei ole osoitettu lähtökohtaisesti seminaarinjohtaja Leinbergille. En pyri tutkielmassani selvittämään Leinbergin koko kirjeenvaihtoa. Teen sen lähtökohtaisen olettamuksen, että vain henkilökohtaisesti hänelle osoitetut kirjeet kertovat siitä erityisestä asemasta, jonka seminaarinjohtajuus hänelle ajassaan toi.

Aineistossa on kirjeenvaihtoa myös vuosilta ennen ja jälkeen seminaarinjohtajuuden. Keskityn tässä tutkielmassa Leinbergin seminaarinjohtajuuteen ja siihen liittyviin merkityksiin, joten olen rajannut tarkastelusta pois 33 aineistosta löytyvää lähetysvuodeltaan Leinbergin seminaarinjohtaja-ajan ulkopuolelle päivättyä kirjettä.

1.6 Tutkimusmenetelmät

Kirjeitä tulkittaessa on suuri virhetulkinnan vaara. Omat, kirjeen tekstistä tekemämme tulkinnat ovat oman aikakautemme lävistämiä, eivätkä ne vastaa kirjeen kirjoittajan tarkoitusta tai tulkintaa omasta sanomastaan.⁵⁰ Verkostollinen ulottuvuus antaa lähtökohtia reflektoinnille, jonka kautta on mahdollista peilata eri kirjoittajien käyttämiä rakenteita ja ilmaisuita. Näitä vertailemalla pienentyvät myös mahdollisuudet virhetulkinnoille.

Yleisesti tutkimus sijoittuu mikrohistoriallisen tutkimuksen kentälle egokeskeisen analyysin tutkimusperinteeseen. Sosiaalisesti toimivia yksilöitä tutkittaessa näkökulma kohdentuu toimijoiden kokemukselliseen todellisuuteen. Tulkintaan oleellisesti liittyvät ilmiöt ovat siis lähtöisin yksilön itsensä sosiaalisesta kentästä. Sosiaalisessa toiminnassa on kyse sosiaalisen verkostorakennelman, motiivien, logiikan ja normien rakentamisesta ja legitimaatiosta. Niihin sisältyvät tulkinnat kentän mahdollisista muutoksista.⁵¹

⁵⁰ Nordlund 2013, 107-109.

⁵¹ Cerutti 2004, 17-23.

Leinbergin tapauksessa on kysymys vahvasta johtavaa asemaa autoritäärisesti hallussaan pitävästä auktoriteetista, josta kirjoitetut muistelmat eivät kerro positiivista tarinaa hänen aikakaudestaan seminaarinjohtajana. Niiden perusteella saatava kuva Leinbergin vaikutuksesta ja merkityksestä osana omaa aikaansa on täten vinoutunut muistelijan henkilökohtaisen suhteen mukaisesti. Kirjeenvaihtoa tarkastelemalla on muistelmateoksia paremmin saavutettavissa se asema, joka seminaarinjohtajalla omana aikanaan ja aikalaistensa näkökulmasta oli. Kirjeenvaihtosuhteet taas rakentuvat sosiaalisiksi verkostollisiksi rakenteiksi.

Kirjeiden taustalla vaikuttaa alituisesti Leinbergin asema seminaarinjohtajana. Sosiaalisesta asemasta riippuen kirjettä kirjoittanut näki Leinbergin lähtökohtaisesti valtaapitävänä henkilönä, jota tuli kohdella arvonsa mukaisesti. Tämä näkyi esimerkiksi kirjeet aloittavissa tervehdyksissä ja puhutteluissa: Leinbergin seminaariajalta tunteneet entiset opiskelijat puhuttelivat häntä ”rakkaana setänä”⁵², kun taas häntä opiskelijoihin nähden henkilökohtaisemmin lähestynyt Uno Cygnaeus kirjoitti ”rakkaalle veljelle”⁵³ ja taas opettajaa kansakouluun etsinyt N.J. Almark taas lähestyi ”laajasti tunnettua herra professoria”⁵⁴. Tervehdyksissä ja puhutteluissa käytetyt ilmaisut eivät suoraan kerro nöyristelystä, sillä ne olivat useimmiten opeteltuja ja kulttuurisen sopimuksen määrittelemiä ilmaisuja.⁵⁵ Kirjeiden sisällöt kertovat osapuolten välisestä kunnioituksesta puhutteluja enemmän, kuten myös muutokset käytetyissä ilmaisuissa.

Sosiologian professori Anna-Maija Castrén ja mikrohistoriaa tutkinut Simona Cerutti näkevät molemmat, että sosiologi Norbert Elias painottaa yksilöiden toimintaa ja vaikuttamista toisiinsa ja edelleen toistensa toimintaan tiettyjen, sosiaaliseen kenttään sidottujen rajoitteiden ja käytäntöjen sisällä. Sosiaalinen verkosto muotoutuu toiminnan myötä dynaamiseksi, luovaksi ja prosessimaiseksi, yksilöiden muokkaamaksi kentäksi.⁵⁶ Vaikka seminaarinjohtajan tulkinta omasta asemastaan ja vaikutusvallastaan on

⁵² Anna Liliuksen kirje Leinbergille Hämeenlinnassa 15.6.1877. JyKA.

⁵³ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 11.9.1869. JyKA.

⁵⁴ N.J. Almarkin kirje Leinbergille Wirmossa 5.5.1888. JyKA.

⁵⁵ Nordlund 2013, 114-115.

⁵⁶ Castrén 2001, 22-24; Cerutti 2004, 17-23.

varmastikin eronnut hänen verkostoonsa kuuluvien ihmisten tulkinnasta, ovat kuitenkin verkostossa aktiivisesti Leinbergiin kirjeitse yhteyttä ottaneet omalla toiminnallaan tulleet muokanneeksi ja osaltaan ylläpitäneeksi hänen itse ymmärtämäänsä sosiaalista verkostoaan ja asemaansa yhteiskunnassa. Täten verkosto ei ollut pysyvä, vaan eli ja vaihteli sen mukaan, miten esimerkiksi Leinbergia korkeammat tahot pitivät omat asemansa.

Sosiaalisista suhteista muotoutunut kokonaisuus käsitetään tässä tutkimuksessa konfiguraationaalisenä sosiaalisena verkostona. Konfiguraationaalinen verkostanalyysi painottaa kokonaisverkoston sijaan yksilöllistä toimijuutta. Yksilöt siis muodostavat ympäristönsä sosiaalisen todellisuuden verkostossa toimien omista elämänhistoriallista lähtökohdistaan vuorovaikutuksessa muiden yhtä lailla sosiaalista toimintaa harjoittavien yksilöiden kanssa.⁵⁷ Seminaarinjohtajan verkostossa toimivat ihmiset muodostavat suhteensa seminaarinjohtajaan oman elämänpiirinsä kautta – tällä taas on vaikutusta siihen, miten he Leinbergin näkevät ja kokevat. Kirjeiden kautta on mahdollista ymmärtää sitä asemaa, joka Leinbergille yksilösuhteiden myötä rakentuu. Kirjeet kertovat suoraan siitä, miten Leinbergia on lähestytty. Lähestyminen on vaatinut tietenkin halutun asian selvittämistä, mutta asian esittäminen taas hienovaraisuutta suomalainen sääty- ja virkamieskulttuuri huomioiden. Lähestymistapa kertoo siis paljon suhteen laadusta ja syvyydestä.

Tässä tutkielmassa käytettävä käsitteellä verkostoista sosiaalisena ilmiönä tarkoitetaan sosiaal historian tutkija Sakari Saaritsan ja yhteiskuntahistorian tutkija Kari Teräksen muotoilemana ihmisten, ihmisryhmien tai organisaatioiden välisten, luoteeltaan sosiaalisten suhteiden muodostamia kokonaisuuksia.⁵⁸ Vaikka tutkimuksessa korostuvatkin erityisesti yksilöt verkostojen toimijoina, annetaan suhteiden sisällöllisille seikoille merkitystä yksilön ominaisuuksia enemmän. Kyse on siis suhteiden käyttämiseen liittyvistä strategioista – milloin mitäkin suhdetta käytetään.⁵⁹ Täten

⁵⁷ Castrén 2001, 22-24; Saaritsa & Teräs 2003, 10-12.

⁵⁸ Saaritsa & Teräs 2004, 7-11.

⁵⁹ Saaritsa & Teräs 2004, 7-11.

määräytyvät keinot ja suhdeverkostot, joita egokeskeinen toimija itsessään vallankäytön välineenä ylläpitää ja hyödyntää. Tutkielman kannalta tämä tarkoittaa sitä, että huomio kiinnittyy myös tilanteisiin, joissa kirjeen lähettäjät käyttävät suhdettaan Leinbergiin edistääkseen omaa asiaansa. Tästä näkökulmasta on mahdollista luoda kuva siitä egokeskeisestä verkostosta, joka seminaarinjohtajan ympärille muotoutuu.

Sosiaalisen verkostanalyysin tärkeys perustuu sosiologien David Knoke ja Song Yangin mukaan kolmeen piilevään oletukseen suhdeverkostoissa sekä niiden vaikutuksissa. Ensiksikin tarkasteluun asetetut rakenteelliset suhteet selittävät yksilöiden toimintaa paremmin kuin heidän ominaisuutensa kuten ikä, sukupuoli, arvot tai ideologiat. Sosiaaliset suhteet selittävät toimintaa ominaisuuksia kokonaisvaltaisesti paremmin sekä teoreettisessa että empiirisessä viitekehyksessä. Toiseksi, sosiaaliset verkostot vaikuttavat yksilöiden käsityksiin, uskomuksiin ja toimintaan useissa sosiaalisen vuorovaikutuksen muodostamissa strukturaalisissa mekanismeissa. Suorat ja epäsuorat vuorovaikutukset yksilöiden välillä mahdollistavat paremman tiedonsaannin, tietoisuuden sekä vaikuttamisväylän toiminnalle. Samalla toimijat altistuvat muiden vaikutukselle. Kolmanneksi, sosiaalinen verkosto on nähtävä edellä mainittujen oletusten muodostamana dynaamisena kokonaisuutena. Siinä sosiaaliset suhteet eivät ole staattisia, muuttumattomia rakenteita, vaan sen sijaan ne ovat jatkuvasti alttiina muutoksille, jotka lähtevät yksilöiden toiminnasta sosiaalisella kentällä. Yksilöt ovat jatkuvasti vuorovaikutuksissa toisiinsa ja samaan aikaan rakenteeseen.⁶⁰

Sosiaalinen verkostanalyysi tarjoaa ratkaisun sosiaalisen toiminnan tutkimiseen yleisesti liittyvään problematiikkaan mikro- ja makrotasojen siirtymän välillä. Tarkastellessa toimintaa ja rakennetta samanaikaisesti, toimii verkostanalyysi käsitteellisenä ja metodologisena työkaluna mikrotason toiminnan ja makrotason muutoksen havainnointiin.⁶¹ Tässä tutkielmassa tämä näkyy erityisesti Leinbergia lähestyneiden henkilöiden toiminnan tarkastelussa. Kirjeitä lähettäneiden suhtautuminen seminaarinjohtajaan kertoo siitä yhteiskunnallisesta rakenteesta, jonka

⁶⁰ Knoke & Yang 2008, 4-6.

⁶¹ Knoke & Yang 2008, 6.

viitekehyksessä Leinberg eli, koki ja toimi. Sosiaalisen verkostanalyysin avulla on mahdollista ottaa huomioon sekä tämä rakenne että Leinbergin oma persoona ja ihmissuhteet, jotka vaikuttivat seminaarinjohtajuuden rakentumiseen. Samoin Leinbergin sosiaalisen kentän muutokset heijastuvat myös hänen seminaarinjohtajuuteensa.

Sosiaaliseen verkostoon liittyvät oleellisesti käsitteet toimijasta ja suhteista. Tässä tutkimuksessa toimijalla viitataan yksityishenkilöihin, jotka toimivat yksilöinä egokeskeisessä sosiaalisessa verkostossa. Toimijat voivat liittyä yhteyshenkilönä tai edustajana johonkin suurempaan ryhmään, mutta kaikille verkostossa toimijoille on yhtenäistä suhde keskiön egoon.⁶² Leinbergille kirjeitä lähettäneitä sitoo yhteen nimenomaan kirjeenvaihtosuhte seminaarinjohtajaan. Syyt lähestymiselle ovat lukuisat, mutta liittyivät usein kansakoululaitukseen tai seminaariin. Osa kirjoittajista kuului kansakoulujen johtokuntiin, osa taas opettajistoon. Yhtäältä kirjoittajat halusivat edistää omia henkilökohtaisia asioitaan ja toisaalta he kirjoittivat toisten henkilöiden puolesta. Jokainen kuitenkin rakensi suhteensa yksin Leinbergiin – vain käsiteltävän asian luonne vaihtui.

Tässä tutkielmassa suhteella tarkoitetaan kontaktia, yhteyttä tai sidettä eri toimijoiden välillä. Suhteet voivat olla luonteeltaan ohjattuja tai ei-ohjattuja. Suhde ei itsessään ole toimijansa ominaisuus, vaan muodostuessaan kahden välisessä vuorovaikutuksessa ovat ne siis olemassa vain, kun molemmat osapuolet ylläpitävät sitä. Suhde on luonteeltaan dynaaminen ja sisältää täten lukemattomia toimintamalleja, joita toimijat katsovat parhaaksi harjoittaa.⁶³ Leinbergin ja kirjeen lähettäneen henkilön välille muodostuu siis suhde, kun kirje tulee saapuneeksi, vastaanotetuksi ja luetuksi. Tästä eteenpäin henkilöt voi katsoa kuuluvan yhtenä suhteena toistensa sosiaalisiin verkostoihin. Kaikkien seminaarinjohtajaa lähestyneiden kohdalla suhde oli erilainen, vaikkakin useat eri henkilöt saattoivat lähestyä häntä samanlaisten asioiden tiimoilta.

⁶² Knoke & Yang 2008, 7.

⁶³ Knoke & Yang 2008, 7.

Suhteiden dynamiikkaa ilmentää se, että toimintamallit ovat vaihtelevat jo yhden kirjoittajan kirjeiden välillä.

Sosiaaliset suhteet ovat kuitenkin enemmän kuin vain toimijoiden ja heidän ominaisuuksiensa kokonaisuus. Ne reflektivat monimutkaisista sosiaalisista järjestelmistä nousevia tasoja. Strukturalisoituneet suhteet voivat vaikuttaa yksilöiden sekä sosiaalisten järjestelmien toimintaan tavoilla, joita ei ole redusoitavissa yksilöiden ominaisuuksiin.⁶⁴ Kirjeiden lähettäneiden henkilöiden motiivit ovat liitoksissa Suomen yhteiskuntaan ja sen sisältämiin rakenteisiin. Leinberg oli kansakoulunopettaja kouluttavan oppilaitoksen johtajana asemassa, jonka vuoksi hänen kauttaan hoidettiin monenlaisia käytännön asioita. Kirjeissä tällaisista eniten esiintyy valmistuneille opettajille kuin myös opettajiksi haluaville pätevyyden tuoneiden todistusten lähettämiset.

Sosiologi Mark Granovetter esittää verkostollisiin suhteisiin liittyvän vahvuuden käsitteen. Suhteen vahvuutta Granovetterin näkemyksen mukaan määrittävät sellaiset ominaisuuksien yhdistelmät, joita kuvaavat suhteeseen ajan käyttäminen, sen emotionaalinen intensiteetti ja intimitteetti sekä siihen liittyvä keskinäinen luottamus että suhteeseen liittyvien palvelusten vastavuoroisuus. Kaikki ominaisuudet eivät ole toisistaan täysin riippuvaisia, vaan pikemminkin lähtökohtaisesti itsenäisiä, mutta toisiinsa liitoksissa.⁶⁵ Esimerkiksi Leinbergin suhde kansakoulujen ylitarkastaja Cygnaeuksen kanssa piti sisällään sekä henkilökohtaisena suhteena emotionaalista intimitteettiä että palvelusten vastavuoroisuutta. Molemmat toivat suhteeseen jotakin, jota toinen osapuoli kykeni hyödyntämään. Emotionaalisuus suhteessa korostui palvelusten jakamisessa, mutta ei ollut täysin pelkästään sen seurausta. Samankaltaisia piirteitä on myös muiden henkilöiden suhteissa Leinbergiin.

Sosiaaliseen valtaan liittyy myös oleellisesti ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun määrittelemä sosiaalinen pääoma ja siihen liittyvä kenttäteoria. Bourdieu kuvaa

⁶⁴ Knoke & Yang 2008, 7-8.

⁶⁵ Granovetter 1973, 1361.

sosiaalisen kentän tilaksi, jossa toimijat ja heidän asemansa kamppailevat pelinomaisesti kentällä saatavien voittojen saavuttamiseksi. Kentällä taas toimintaa ohjaavat eri intressit eli erilaiset halut omistautua kentällä tapahtuvaan valtapeliin. Intresseihin taas vaikuttaa se tie, jolla kentän asema on saavutettu.⁶⁶ Bourdieun lisäksi yhteiskuntien sosiaalista toimintamallia on tutkinut sosiologi Robert D. Putnam. Hän on lisännyt kenttäteoriaan erityisen vahvasti käsitteen sosiaalisesta pääomasta. Sosiaalisella pääomalla tarkoitetaan sosiaalisen rakenteen pitkän aikavälin resursseja, jotka syntyvät verkostoista, luottamuksesta ja vastavuoroisuudesta. Yhdistystoiminnan sosiaalinen kenttä on Putnamin mukaan tärkeimpiä selittäjiä sosiaalisen pääoman syntyyn ja kasautumiseen.⁶⁷ Jyväskylän yliopiston historian professori Jari Ojala ja viestinnän johtamisen professori Vilma Luoma-Aho määrittelevät sosiaalisen pääoman yksilöiden väliseksi ”yleistyneeksi luottamukseksi”. Sosiaalinen pääoma taas koostuu Ojalan ja Luoma-Ahon mukaan maineesta ja luottamuksesta, jotka selittävät sosiaalista toimintaa.⁶⁸ Ojalan perinnettä sosiaalisen pääoman tutkimuksessa Jyväskylän yliopistolla on jatkanut muun muassa Olli Turunen, joka taloushistorian väitöskirjassaan selvitti muun muassa sosiaalisen pääoman käsitteen kehitystä.⁶⁹ Turun yliopiston Suomen historian professori Mika Kallioinen pitää sosiaalisten suhteiden vuorovaikutusta tärkeänä. Esimerkiksi tiedon jakaminen pitää sisällään käsityksen myös vastavuoroisesta tiedon saamisesta. Vuorovaikutus vahvistaa verkostosuhteen jokaista jäsentä.⁷⁰ Leinbergille kirjeitä lähettäneet eivät olleet hänen verkostollisessa kentässään täysin ilman pääomaa. Kirjoittajat tunsivat Leinbergin tai hänen asemansa jo ennalta, eikä kirjoittaminen hänelle ollut sattumankauppaa. Mikäli lähettäjä ei tuntenut Leinbergia henkilökohtaisesti, oli syytä tuoda esille se sosiaalinen pääoma, jota henkilöllä omassa sosiaalisessa kentässään oli. Tällaisia olivat esimerkiksi tietyissä yhteiskunnallisesti merkittävissä tehtävissä toimivat henkilöt, kuten kirkkoherrat. He

⁶⁶ Bourdieu 1995, 122-125; 144-146.

⁶⁷ Kaunismaa 2000, 119-127.

⁶⁸ Ojala & Luoma-Aho 2008, 121-122.

⁶⁹ Turunen 2016.

⁷⁰ Kallioinen 2002, 16-17.

toivat jo varhaisessa vaiheessa esille oman asemansa, joka on varmasti vaikuttanut Leinbergin lähtökohtaiseen suhtautumiseensa kirjoittajia kohtaan.

Putnamin, Ojalan ja Luoma-Ahon ohella sosiologian professori Mark Granovetter on tutkinut sosiaalista pääomaa. Granovetterin määritelmän mukaan sosiaalinen pääoma nähdään verkostona. Verkosto taas on sosiaalinen rakenne, jonka voi olla luonteeltaan vahva tai heikko. Vahvuus on yhteydessä verkoston avoimuuteen: heikot ovat avoimia, vahvat sulkeutuneita. Heikot verkostot eivät muodosta rakennetta, joten niiden sosiaalinen pääoma on kyseenalaista. Sulkeutuneena ja vahvana verkosto on sen sijaan tiivis - se voi vaatia yksilöltä myös uhrauksia ja alistumista, joihin kaikki eivät suostu.⁷¹ Leinbergin verkostoissa tällainen tiivis, vahva verkosto on selvästi havaittavissa. Hänen sulkeutuneeseen verkostoonsa ei päässyt kuka tahansa, vaan pyrkijällä oli oltava vaikutusvaltaa ja usein vieläpä suhteessa kansakoululaitokseen tai kansansivistykseen. Vaikutusvalta voi taas rakentua yhteisen menneisyyden, lähestyjän oman aseman tai jaetun kansakoululaitoksen kehittämistyöhön suunnatun kiinnostuksen kautta. Vahvana johtajana Leinberg piti asemastaan ja sosiaalisesta pääomastaan verkostossa vahvasti kiinni ja päättäväinen asenne synnytti jännitteitä monen opiskelijan ja opettajakin suhteen. Leinbergin verkosto ei ollut kuitenkaan täydellisen sulkeutunut, vaan siinä oli myös heikkoja osia. Heikot ja avoimet suhteet toivat Leinbergille pääomaa esimerkiksi suhteessa kansakouluihin ja niihin valittaviin opettajiin.

Robert D. Putnam on jakanut sosiaaliset verkostot kahteen osaan: vertikaalisiin ja horisontaalisiin suhteisiin. Horisontaalisissa suhteissa toimijat ovat linkittyneet toisiinsa tasa-arvoisena, asemaltaan ja vallaltaan yhteneväisenä yksilöparina. Vertikaalisissa suhteissa taas vuorovaikutteisten yksilöiden asemat ovat epätasa-arvoiset ja suhteessa on hierarkiaan ja riippuvuuteen liittyvää asymmetriaa. Kaikki verkostot ovat Putnamin mukaan sekoitus molempia suhdetyyppejä. Verkostoa ylläpitävien suhteiden tyyppi voi kuitenkin erota huomattavasti sitä hallitsevasta ideologiasta.⁷² Suhteita voisi yksinkertaistetusti kuvata hierarkkisten valtasuhteiden kautta: vertikaalisen suhteen

⁷¹ Ilmonen 2000, 25.

⁷² Putnam 1993, 173.

pohjalla on ylhäältä-alas suuntautuva suhde, kun taas horisontaalinen muodostuu vaakatasossa tasa-arvoisten yksilöiden välille. Leinbergin suhdeverkostossa on havaittavissa molempien kaltaisia suhteita. Yhtäältä Leinberg toimii kansakoulutoimen johtajien alaisena ja toisaalta taas hän toimii seminaarinjohtajana monelle hänen alaiselleen kuten seminaarilaisille. Lisäksi hän on toimija myös kansakoulun kentällä hyvin tasa-arvoisessa suhteessa moniin muihin kentän toimijoihin.

Tällaiseen vahvasti verkottuneeseen suhdeverkostoon sisäänpääsyyn vaaditaan luottamusta. Kari Teräs on todennut, että luottamus *”muodostaa verkostoja koossa pitävän kitin, jonka varassa ne elävät tai kuolevat”*. Lopulta luottamus on se, joka verkostoon pyrkivän täytyy ansaita päästäkseen verkoston hallussa pitämiin sosiaalisiin pääomiin. Luottamus takaa yhteistyön eri toimijoiden välillä ja se ratkaisee kussakin tilanteessa käytettävän toimintamallin.⁷³ Luottamus on erityisen tärkeässä roolissa, kun tarkasteluun otetaan Leinbergin asema enteisen seminaarinjohtajan ja kansakoulujatituksen vahvan toimeenpanijan Uno Cygnaeuksen jatkajana. Cygnaeuksen vahva suhde seminaariin jatkui korostettuna myös hänen siirtyessään kansakoulujen ylitarkastajaksi. Keskinäinen luottamus ja ennen kaikkea sen menettämisen uhka näkyy myös Leinbergin suhteissa entisiin seminaarilaisiin – sekä Leinbergin luottamus entiseen opiskelijaan että opiskelijan luottamus Leinbergiin.

Sosiaalisen luottamuksen ja yhteistyön ylläpito on vertikaalisissa suhteissa kestänyt. Tämän vuoksi tiedonkulku on epäluotettavaa, sillä alisteisessa suhteessa oleva pitää tietoa omana suojana hyväksikäyttöä vastaan. Vertikaalisille suhteille tyypillisissä patriisi-klientti-suhteissa sisältävät myös henkilöidenvälistä vastavuoroisuutta ja velvollisuutta, mutta vaihtosuhte on enemmänkin vertikaalinen ja näin ollen myös velvollisuudentunne epäsymmetrinen – klientti ei ole tasavertaisessa asemassa patronukseen. Tämä kuitenkin luo verkostossa uudenlaisen horisontaalisen suhdevaihtoehdon niiden välille, jotka ovat yhteisen patronuksen klienttejä. Näissä suhteissa on enemmänkin kysymys keskinäisestä solidaarisuudesta. Tämän kaltaiset

⁷³ Teräs 2009, 19-20.

suhteet tarjoavatkin erinomaisen lähtökohdan kollektiivisten ongelmien ratkaisemiseksi.⁷⁴ Cygnaeuksen ja Leinbergin välinen suhde on juuri tiedonkulun kannalta merkittävä. Leinbergille Cygnaeus oli lähimmän esimiehen lisäksi myös läheinen ystävä. Seminaarinjohtajana Leinberg oli suoraan tietoinen seminaarin omista asioista, mutta hänellä oli laajat verkostot entisten seminaarilaisten kautta kansakouluihin. Näin ollen tietolähteiden ylläpito oli tärkeää monipuolisesti koko suhdeverkoston kannalta.

1.7 Kirje viestinnän välineenä 1800-luvulla

Kirjeen kulkeminen Suomessa lähettäjältä vastaanottajalle vei aikaa. Täten kirjeen kirjoittamishetken asiat saattoivat muuttua sen aikana, kun kirje matkasi vastaanottajalleen. Kirje vaati aikaa kirjoittajaltaan jo kirjoitusvaiheessa, eikä posti kulkenut tai edes lähtenyt kaikilta paikkakunnilta päivittäin. Postia lähettääkseen 1800-luvun loppupuolella täytyi mennä postikonttorille tai postitoimistoon, joista jälkimmäisestä ei voinut lähettää pikapostia, sillä niissä ei ollut lainkaan posteljooneja. Postitoimistot olivat konttorille halvempaa vaihtoehtona yleisiä erityisesti syrjäisemmillä seuduilla, joissa postia lähti vähemmän. Useat niistä perustettiin paikallisen rautatieaseman yhteyteen, joissa toiminnasta vastasivat asemanhoitajat.⁷⁵ Kirjeen kulkeminen vastaanottajalleen otti useita päiviä erityisesti niille paikkakunnille, joilla ei ollut rautatieverkostoa – eli suurin osa Suomesta. Rautatien varrelle posti kulki nopeammin. Jyväskylään posti kulki vielä 1860-luvulla Helsingistä kerran viikossa.⁷⁶

Suomalaiset olivat opetelleet kirkon piirissä lähinnä kristillisten tekstien ulkolukua, koska kirjoitustaidolla ei nähty olevan uskonnollista merkitystä eikä siten ollut tarvetta sitä opettaa.⁷⁷ Vasta 1860-luvun jälkeen suomenkielisten kirjojen ja lehtien myötä kansallinen kirjoitus- ja lukutaito saavutti laajemmat kansanpiirit.⁷⁸ Lisäksi kirjoitustaito oli vielä 1800-luvun loppupuolella kiistelyn kohteena. Sosiaalhistorian professori Matti

⁷⁴ Putnam 1993, 174-175.

⁷⁵ Postilaitoksen historiasta ks. esim. Pietiäinen 1998.

⁷⁶ Pietiäinen 1988, 351.

⁷⁷ Laine & Laine 2010, 258.

⁷⁸ Klinge 1997, 141.

Peltosen mukaan papistolla hidasti kirjoitustaidon opettamista ja piti lukutaitoa tärkeämpänä. Kirkko oli myös aktiivinen suomenkielisen uskonnollisen kirjallisuuden tuottamisessa ja levittämisessä, mutta ”Jumalaa palveltiin lukemalla, ei kirjoittamalla”.⁷⁹ Koulutuksesta huolimatta kirjoitustaitoisia oli vuoden 1880 arvion mukaan ainoastaan 12,6 % suomalaisista. Lukutaitoisten määrä oli huomattavasti korkeampi, kun kaikkiaan 97,6 % oli vähintään lukutaitoinen.⁸⁰

Kirjeenvaihdon harjoittaminen ei siis ollut mahdollista kaikille. Kirjeitä voitiin helposti vastaanottaa, mutta sellaisen kirjoittamiseen tarvittiin luonnollisesti kirjoitustaitoinen henkilö. Tämä rajasi suuren osan tavallisesta kansasta kirjeviestinnän ulkopuolelle. Leinbergin verkosto siis sisälsi lähinnä niitä henkilöitä, joilla kirjoitustaito oli joko itsellään tai lähipiirissä. Kaiken kaikkiaan kirjoitustaidon opetteleminen oli kiistanalaista sekä ylhäältä että alhaalta nähtynä. Se vaikutti myös siihen, miten, kuka ja mistä asiasta seminaarinjohtajalle kirjoitettiin.

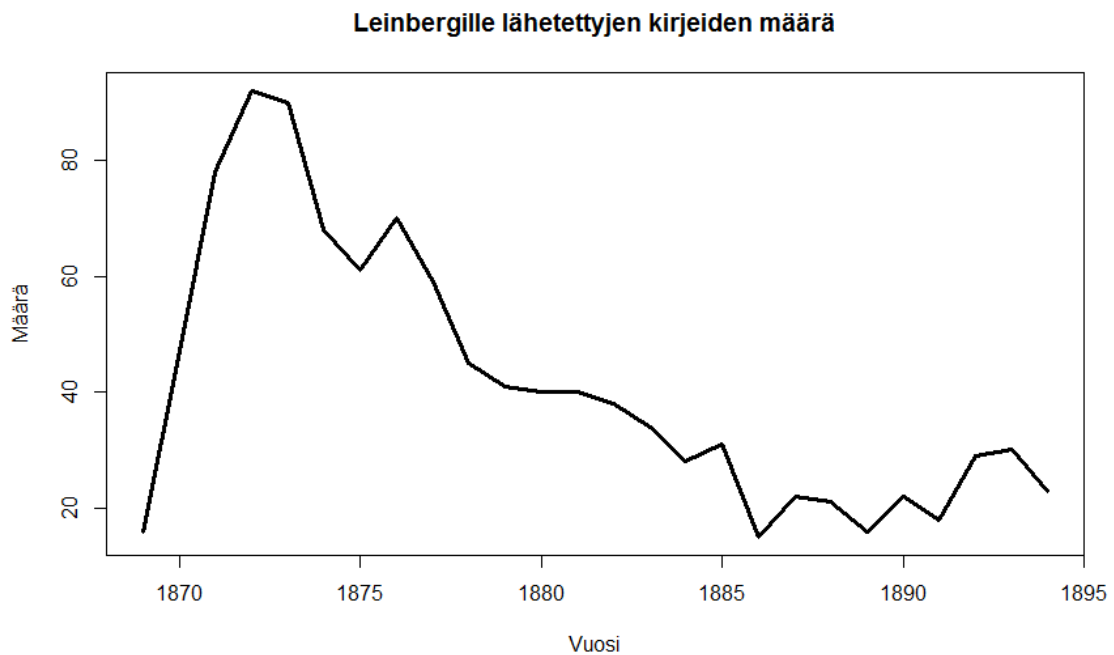
⁷⁹ Peltonen 1992b, 94-96.

⁸⁰ Suomen tilastollinen vuosikirja 1903, taulukko 15b, 31.

2 Leinbergin kirjeenvaihtoverkosto

Leinbergin asema seminaarinjohtajana ei ollut täysin irrallaan hänen aiemmasta urastaan ja elämästään, vaan vanhat suhteet ja verkostot seurasivat häntä myös seminaarinjohtajana. Tästä huolimatta lähes kaikille kirjeenvaihdon perusteella muodostetuille Leinbergin verkostollisille suhteille yhteistä on se, että ne muodostuvat Leinbergin seminaarinjohtajuuden roolin ympärille.

Leinbergin kirjeenvaihtoverkostossa oli yhteensä 487 henkilöä. Yksittäisen henkilön lähettämien kirjeiden määrä vaihteli yhdestä aina 192 kirjeeseen. Vain yhden kirjeen seminaarinjohtajalle lähettäneitä oli valtaenemmistö – yhteensä 313 henkilöä. Keskimääräinen kirjoittaja lähetti Leinbergille siis vain yhden kirjeen.⁸¹ Leinbergin suhteet olivat siis vaihtelevat. Osa kirjoitti alituisesti, kun taas osalle riitti vain yksi.

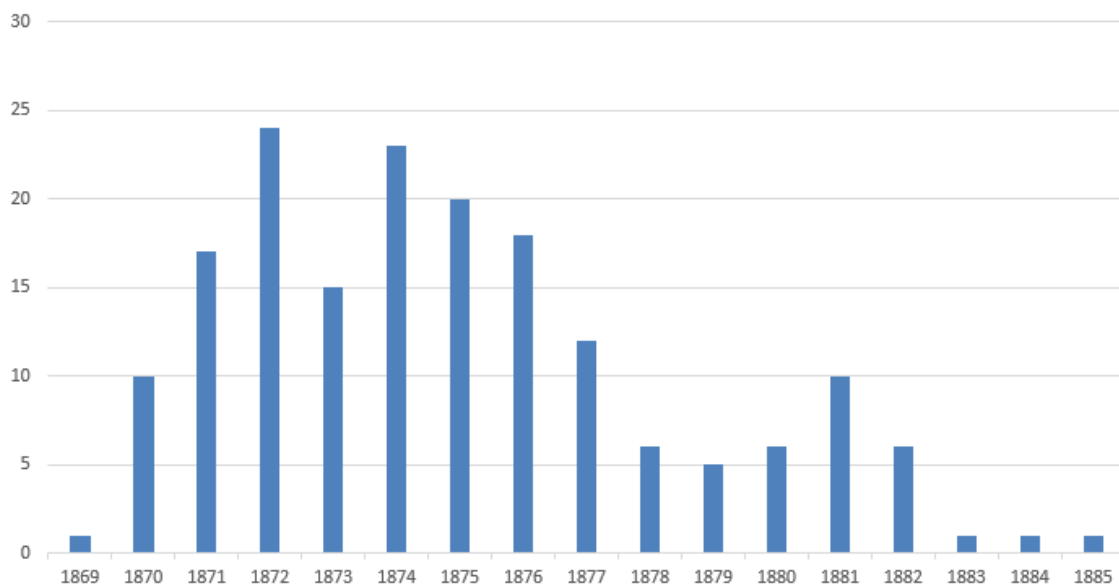

Taulukko 1: Saapuneiden kirjeiden määrä vuosittain. Taulukossa vain ne kirjeet, joita tallennettaessa tai joihin on kirjoitettu vuosiluku. Tekijän itse lähdeaineistosta koostama taulukko. Karl Gabriel Leinbergin arkisto. Saapuneet kirjeet. JyKA.

⁸¹ Tässä keskilukuna toimii aineistoa parhaiten kuvaava mediaani.

Eniten kirjeitä Leinberg sai vuonna 1872, yhteensä 92 kappaletta. Leinbergille lähetettiin selvästi eniten kirjeitä 1870-luvun alkupuolella. Saapuneiden kirjeiden määrä väheni radikaalisti vuosikymmenen loppua kohti. Kirjemäärän vähenemistä selittää Cygnaeuksen ja Leinbergin suhteen ongelmat erityisesti 1870-luvun loppupuolelta alkaen. Leinbergin seminaarinjohtajuuden alusta aina vuoteen 1878 Cygnaeus lähestyi Leinbergia yhteensä 140 kirjeellä. Vuosien 1879-1885 välillä Cygnaeus lähetti enää vain 35 kirjettä. Cygnaeus oli jopa viivytännyt eläkkeelle siirtymistään, sillä hän pelkäsi Leinbergin nousevan tilalleen ylitarkastajaksi.⁸² Cygnaeus oli luovuttanut jo oman rakkaan seminaarinsa Leinbergin alaisuuteen, mutta näki, että Leinbergin näkemykset koko kansakoulun järjestämisestä eivät vastanneet omiaan. Cygnaeus piti omaa näkemystään parempana.⁸³ Heikosta kritiikinsietokyvystään ja omanarvontunnon tunnettu Cygnaeus otti seminaariin ja kansakouluun liittyneet asiat henkilökohtaisesti.⁸⁴ Saapuneiden kirjeiden sisällössä muutos ei merkittävästi näy.

Uno Cygnaeuksen lähettämät kirjeet vuosittain

Taulukko 2. Uno Cygnaeuksen lähettämät kirjeet vuosittain. Taulukossa vain ne kirjeet, joita tallennettaessa tai joihin on kirjoitettu vuosiluku. Tekijän itse lähdeaineistosta koostama taulukko. Karl Gabriel Leinbergin arkisto. Saapuneet kirjeet. JyKA.

⁸² Nurmi 1995, 45-46.

⁸³ Nurmi 1988, 171.

⁸⁴ Luukkanen 2000.

Osaksi kirjemäärän vähentymiseen on vaikuttanut sähkölennätinyhteyden avaaminen Jyväskylään vuonna 1875, joka on mahdollisesti vähentänyt kirjeitse hoidettavien, pikaisten ja lyhyttä viestintää vaativien asioiden käsittelyä kirjeenvaihdon kautta. Lennätinyhteysasiassa Leinberg oli vuonna 1871 Jyväskylän asiamies Helsingin suuntaan. Jyväskylän kaupunki oli luvannut maksaa pylvää yhteysväleille Tampereelle, Hämeenlinnaan tai Kuopioon ja tarvittavat lisävarat oli tarkoitus hankkia vapaaehtoisista lahjoituksista. Jyväskylässä vuonna 1872 järjestetystä keräyksestä huolimatta lennätinhanke ei toteutunut, sillä se äänestettiin kumoon kaupungin maistraatin kokouksessa. Kokous ei katsonut sähkölennätintä koko kaupungin kannalta tärkeäksi. Kuitenkin Jyväskylän liike-elämän kasvu lisäsi yhteyden tarvetta ja se avattiin vuonna 1875.⁸⁵ Leinbergille yhteyden saaminen oli ainakin alkuun ollut tarpeellinen, koska hän oli asiaa Helsingissä hoitanut. Lennättimeen ei kuitenkaan 1800-luvulla esimerkiksi kauppiaiden keskuudessa luotettu, mikäli lähetetty tieto oli luottamuksellista.⁸⁶ Monet Leinbergin kirjeet sisältävät tällaiseksi luokiteltavaa tietoa.

Saapuneiden kirjeiden määrä siis väheni kohti seminaarinjohtajuuden loppua. Muuten vastaanotettujen kirjeiden määrä säilyi suhteellisen tasaisena. Keskimäärin Leinberg sai vuosittain 36 kirjettä, joka tekee kolme kirjettä kuukaudessa.⁸⁷

Leinbergin kokonaissuhdeverkosto perustui enemmän kertaluontoisiin suhteisiin kuin määrällisesti lukuisiin, jatkuviin ja kiinteisiin suhteisiin. Hänelle määrällisesti enemmän kirjeitä lähettivät sellaiset henkilöt, joiden kohdalla yhteydenpito ja asian hoitaminen vaativat vain yhden tai korkeintaan muutaman kirjeen. Harvat kirjoittajat olivat yhteydessä useamman kirjeen verran. Näissä suhteissa Leinbergin läheinen tunteminen tuli merkittävämmäksi kuin itse hoidattavat asiat. Useampia kirjeitä kirjoittaneiden kohdalla suhde seminaarinjohtajaan oli enemmänkin horisontaaliseen suhteeseen viittaava, vaikka suhteessa olikin myös paljon henkilökohtaisiin kontakteihin viittaavia henkilöiden välisiä piirteitä. Henkilöt olisivat tuskin kuitenkaan olleet yhteydessä

⁸⁵ Brummer 1916, 343-344.

⁸⁶ Kallioinen 2002, 85.

⁸⁷ Keskilukuna on tässä käytetty mediaania.

toisiinsa, mikäli asiat eivät olisi liittyneet heidän omiin asemiinsa ja niiden kautta esimerkiksi kansakoululaitokseen tai seminaariin itseensä.

Yksittäisistä useampia kirjeitä kirjoittaneista henkilöistä määrällisesti tiuhimpaan Leinbergille kirjoitti Uno Cygnaeus, jonka 192 lähettämää kirjettä muodostaa 17 % koko vastaanotetuista kirjeistä. Toiseksi eniten kirjeiden lähettäjien listalla on Wilhelm Floman⁸⁸ 31 kirjeellään ja kolmantena Henrik Adolf Mechelin⁸⁹ 27 kirjeellään. Kaikki näistä henkilöistä asuivat ja vaikuttivat pääsääntöisesti Helsingissä. Se kertookin Leinbergin Helsingin suhteiden merkittävydestä hänen kokonaisverkostossaan. Henkilöt saattoivat lähettää kirjeensä muulta kuin asuin- tai vaikuttamispaikkakunnaltaan, joten kirjeen lähettämisaikakunta ei ole merkittävässä roolissa. Lähettämisaikakunta kuitenkin kertoo siitä, missä Leinbergin verkostossa vaikuttaneet ihmiset liikkuvat ja vaikuttivat.

Kokonaisuudessaan vastaanotetut kirjeet jakautuvat maantieteellisesti ympäri Suomen suuriruhtinaskuntaa. Lisäksi Leinberg sai kirjeitä Yhdysvaltoihin muuttaneilta siirtolaissuomalaisilta sekä Venäjän keisarikunnan pääkaupungista Pietarista. Ulkomaita lukuun ottamatta kirjeet tulivat siis lähes täysin Suomen suuriruhtinaskunnasta. Leinbergin suhdeverkosto ja siten myös hänen valtansa rakentui siis suuriruhtinaskunnan alueelle.

Maantieteellisesti Suomen sisäisesti kirjeiden kirjoituspaikkakunnat sijaitsivat suurimmaksi osin eteläisessä Suomessa. Paikkakunnat jakautuvat lähelle aikakauden suurimpia suomalaisia kaupunkeja sekä niiden lähellä sijainneita maaseutuja.⁹⁰ Etelä-Suomesta on erotettavissa selvästi kolme vahvaa aluetta, joista kirjeitä eniten

⁸⁸ Kirjeet Leinbergille Floman allekirjoitti Wilhelm Flomanina, mutta esimerkiksi Kotivuori 2005 kirjoittaa hänen ylioppilasmatriikkelinsa koko nimellä Anders Vilhelm Floman. Tästä eteenpäin hänestä käytetään Leinbergin näkökulmasta tutumpaa nimeä Wilhelm Floman. Lisää Flomanista ks. esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Anders Vilhelm Floman*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=17075>>. Luettu 11.11.2018.

⁸⁹ Henrik Adolf Mechelin käytti kirjeissään nimeä Adolf Mechelin. Tästä hänestä käytetään syystä tätä nimeä tutkielman myöhemmissä osissa. Lisää Mechelinistä ks. esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Henrik Adolf Mechelin*. Verkkojulkaisu 2005.

⁹⁰ Suomen kaupunkien väkimääristä ks. esim. Jutikkala 1983, 14-15.

lähetettiin: Helsingin, Turun ja Pohjanmaan seudut. Helsinkiin keskittyneet suhteet olivat pääsääntöisesti kouluylivaltuutukseen liittyviä kontakteja, kun taas Turun alueen verkostot selittyvät henkilökohtaisemmilla suhteilla esimerkiksi Leinbergin jo aiemmin ennen seminaarinjohtajuutta tuntemiin henkilöihin. Pohjanmaalla Leinberg oli taas henkilökohtaisesti vierailut, joten matkalta on varmasti jäänyt kontakteja esimerkiksi perustettuihin kansakouluihin. Loput laajasta verkostosta selittyvät sillä, että kansakouluja perustettiin laajasti ympäri Suomea ja Jyväskylän seminaari koulutti suuren osan ajan opettajistosta.

Kartta 1. Leinbergille kirjeitä lähettäneiden henkilöiden paikkakunnat kartalla. Jyväskylän kansakouluseminaari merkitty karttaan punaisella. Karttapohjana Google Maps.

3 Seminaarinjohtaja seminaarin asialla

Leinbergin seminaari asettui administratiivisesti Suomen suuriruhtinaskunnan hallinnon ja senaatin alaisiksi. Kansakoulujen asiaa ajoi suuriruhtinaskunnassa ennen muuta kouluylivaltiohallitus, joka ohjasi ja mahdollisti niin seminaarin kuin Leinbergin itsensä toimintaa. Tärkein rooli Leinbergin verkostoissa Suomen koulutuspolitiikan kenttään oli Uno Cygnaeuksella. Hän Cygnaeus toimi ehdottomasti Leinbergin linkkinä erityisesti kouluylivaltiohallituksen mutta myös kirkollistoimituskunnan ja siten Suomen senaatin suuntaan. Toinen tärkeä henkilö oli senaatin kirkollisasiain toimikunnan päällikkö Adolf Mechelin.

3.1 Kouluylivaltiohallitus ja kansakoulujen ylitarkastaja

Suomen kuullessa suuriruhtinaskuntana Venäjän keisarikuntaan oli Venäjän keisari myös Suomen suuriruhtinas. Suomen suuriruhtinaskunnan asioita Pietarissa käsitteli Suomen asiain komitea, jota johti valtiosihteeri. Valtiosihteerin alaisena Suomessa asioita hoiti keisarillinen Suomen senaatti⁹¹ puheenjohtajanaan venäläinen kenraalikuvernööri. Senaatti taas jakautui talous- ja oikeusosastoon. Tärkeimmissä asioissa osastot kokoontuivat yhteiseen istuntoon. Osastojen alla toimivat vielä omat toimituskuntansa. Talousosaston alle kuuluivat kanslia-, valtiovarain-, kamari- ja tili-, sotilas- ja kirkollistoimituskunta. Jälkimmäiseen toimituskunnan vastuulla oli myös Suomen koululaitoksen asiat, joita järjesteli ja joista käytännössä päätti koulutoimen ylivaltiohallitus – eli kouluylivaltiohallitus.⁹² Kouluylivaltiohallitus oli perustamisestaan eli vuodesta 1869 lähtien yksi senaatin tärkeimmistä keskusvirastoista.⁹³

Eryteisesti perustamisen jälkeisinä vuosina kouluylivaltiohallituksessa kansakoulujen ja seminaarien asioita edisti yksinomaan Uno Cygnaeus. Keskeinen asema Cygnaeuksen

⁹¹ Keisarillisesta Suomen senaatista käytetään tässä tutkielmassa jatkossa nimitystä senaatti. Tätä ei tule sekoittaa Venäjän senaattiin.

⁹² Jokipii 2009, 14-15; Tiihonen & Tiihonen 1984, 95. Kirjeissä kouluhallitus on kirjoitettu ruotsiksi *öfverstyrelse* tai *öfverstyrelse för folkskolor* eli vapaasti suomennettuna ylivaltiohallitus tai kouluylivaltiohallitus.

⁹³ Klinge 1997, 200.

työssä oli tarkastusmatkoilla sekä kansakouluihin että opettajaseminaareihin, mukaan lukien Jyväskylään. Kouluylhallituksessa Cygnaeus jatkoi työskentelyään aina kuolemaansa saakka.⁹⁴ Cygnaeus oli jo omana aikanaan korkeassa arvossa pidetty henkilö, Suomen historian professori Kustaa H.J. Vilkunan mukaan jopa instituutio, jonka hautajaisiakin vietettiin valtiomiehelle tyypilliseen tapaan.⁹⁵ Hänen jälkeensä kansakoulujen kehittämispolitiikkaan ja hallintoon jäi täytettäväksi iso aukko.

Kansakoulun ja seminaarin isänä pidetylle Cygnaeukselle Jyväskylällä oli oma henkilökohtainen merkityksensä. Uno Cygnaeuksen suhteesta Jyväskylän seminaariin kertoo hänen merkittävä roolinsa sen alkuvuosien rakentajana. Hän oli itse opettajankunnan kanssa valinnut ensimmäiset seminaarista valmistuvat opiskelijat.⁹⁶ Cygnaeus jatkoi vaikuttamistaan henkilöihin muun muassa ohjaamalla heitä oppia hakemaan Wettingenin seminaariin Sveitsiin. Kolmasosa Cygnaeuksen seminaarisuunnitelmasta olikin Wettingenin seminaarin vuoden 1853 opetussuunnitelmassa. Eroja oli muutaman oppiaineen järjestämisessä.⁹⁷ Wettingenin seminaari näyttikin mallia työläydellään sekä asettamalla kansakoulunopettajille siveellisen luonteen ja uhrautuvan sosiaalisen mielen esimerkin. Wettingenistä haettiin myös esikuvaa kansakoulunopettajien maanläheisyyteen.⁹⁸ Muita esikuvia Cygnaeus haki tutustumismatkallaan vierailuista Tanskasta, Preussista, Saksista ja Itävallasta.⁹⁹ Vielä seminaarinjohtajapaikasta eronsa jälkeenkin Uno Cygnaeus piti huolta seminaarin tulevaisuudesta, jota myös tietysti kansakoulujen ylitarkastajan virka edellytti.¹⁰⁰

Kansakoulujen ylitarkastajana Uno Cygnaeus oli eittämättä tärkein Leinbergin sosiaalisen verkoston kontakti, sillä ylitarkastaja toimi seminaarinjohtajan esimiehenä ja samalla merkittävänä linkkinä Suomen ruhtinaskunnan koulupolitiikan kentälle.

⁹⁴ Pirttiniemi 2010, 243.

⁹⁵ Vilkuna 2010, 7-12.

⁹⁶ Nurmi 1995, 35-36.

⁹⁷ Nurmi 1988, 114-115.

⁹⁸ Halila 1949a, 276-277.

⁹⁹ Nurmi 1988, 93-105.

¹⁰⁰ Cygnaeus otti opettaja Abraham Björckille kirjoittamassaan kirjeessä esille huolensa seminaarin opettajien puolesta. Raitio 1913, 286.

Cygnaeus asui Helsingissä ja oli jatkuvasti yhteydessä senaattiin sekä kansakoulun ylitarkastajan viran puolesta erityisesti kansakoulun ylihallitukseen. Kansakouluun liittyvät asiat senaatissa hoidettiin lähinnä kirkollistoimikunnan kokoontumisissa.¹⁰¹ Cygnaeuksen merkitystä Leinbergin verkostoissa korostaa se, ettei esimerkiksi Leinbergin ja vuosina 1874-1902 kouluhallituksen pääjohtajana toimineen Lorenz L. Lindelöfin¹⁰² välillä ole tässä arkistokokoelmassa säilynyttä tai säilytettyä kirjeenvaihtoa. Leinbergin ja Cygnaeuksen suhde ei kuitenkaan ollut vain yksisuuntainen.

Kirjeenvaihto Cygnaeuksen ja Leinbergin välillä keskittyi seminaarin vuotuisen arkikierron ympärille. Vilkkaimmillaan kirjeitä he lähettivät toisilleen keväällä ja syystalvella. Keväällä kirjeiden aihepiirit keskittyivät vahvasti kesäisin järjestettävien yleisten kansakoulukokousten sekä kesän alussa pidettävien seminaarin vuosikurskien loppukokeiden ja päättöseremonioiden ympärille. Syystalvella taas ajatuksia ja neuvoja vaihdettiin muista juoksevista aiheista, kuten esimerkiksi kouluylihallituksessa käsiteltävistä asioista sekä seminaarin yleiseen tilaan liittyvistä seikoista. Lisäksi kirjeillä sovittiin ja ilmoitettiin tulevista tapaamisista ja vierailuista toinen toisensa paikkakunnalla.¹⁰³

Cygnaeus piti suhdettaan Leinbergiin virallisen lisäksi myös epävirallisena suhteena. Tarvittaessa Cygnaeus erotti epäviralliset osuudet virallisista. Näin Cygnaeus toimi, kun hän ilmoitti, ettei päässyt matkustamaan Jyväskylään kesällä pidettävään vuoden 1882 vuosikokeeseen. Virallisena kirjeenä lähetetty osuus alkoi tervehdyksellä, jossa Leinbergia puhuteltiin tittelillä *"Herr Seminarii Direktor Leinberg Jyväskylä"*.¹⁰⁴ Saman kirjeen epävirallinen jälkikirjoitus oli huomattavasti virallista kirjettä pidempi ja henkilökohtaisempi. Se piti sisällään myös Cygnaeuksen tervehdykset Leinbergin vaimolle. Cygnaeuksen henkilökohtainen suhde Jyväskylän seminaariin näkyi tämän kirjeen jälkikirjoituksessa vahvasti. Cygnaeus oli saanut O. Saloselta tarjouksen, jossa

¹⁰¹ Jokipii 2009, 15-18.

¹⁰² Lorenz Lindelöf teki merkittävän akateemisen uran ja toimi myös edustajana valtiopäivillä. Lisää hänestä ks. esim. Lehto 2000.

¹⁰³ Ks. esim. Uno Cygnaeuksen kirjeet Leinbergille 17.4.1871, 14.11.1872 ja 29.5.1870. JyKA.

¹⁰⁴ Suomennettuna "Herra seminaarinjohtaja Leinberg Jyväskylässä".

kustannettiin kahden suomalaisen osallistuminen käsityökurssille Ruotsin Näsiin. Alun perin Cygnaeus oli lähestynyt ruotsinkielistä Uudenkaupungin seminaaria, sillä pyyntö oli saada kurssille ruotsia vahvasti osaavia, käsityön taitavia naispuolisia opiskelijoita. Uudenkaupungin seminaarista sopivia ei löytynyt, joten hän kääntyi Jyväskylän puoleen. Täten pyyntö saapui Leinbergille.¹⁰⁵

Cygnaeuksen suhteessa Leinbergiin hän henkilöityi seminaarinjohtajan rooliin myös yksityishenkilönä. Cygnaeuksen kirjeissä yksityinen limittyi vahvasti seminaaria koskevien asioiden yhteyteen. Kirjeissä ei yleensä eritelty henkilökohtaisia asioita omaan osioonsa – se tehtiin vasta, kun ilmoitus tarvittiin mahdolliseen viralliseen käyttöön. Muuten nämä Leinbergin kaksi roolia olivat erottamattomasti yhtä. Vaikkakin on tietysti mahdollista, että Cygnaeuksen ja Leinbergin välillä on ollut myös tässä arkistokokoelmassa säilymätöntä kirjeenvaihtoa, kertoo henkilökohtaisten asioiden esiintyminen kirjeissä siitä, että Cygnaeuksen näkökulmasta Leinberg oli lähtökohtaisesti seminaarinjohtaja. Tämä säilyi myös silloin kuin suhde heikkeni. Cygnaeukselle menettely oli tavallista myös muissa hänen henkilösuhteissaan.¹⁰⁶

Leinberg ei ollut kuitenkaan Cygnaeuksen silmissä pelkästään seminaarinjohtaja, vaan hän toi myös ylitarkastajan verkostoon merkittävää pääomaa; tietoa. Cygnaeuksen oma asema ylihallituksessa oli hänen itsensä mielestä vaikea, sillä hän koki olevansa kansakouluun liittyneissä kysymyksissä yksin. Ylitarkastajan oli asemastaan huolimatta vaikea saada sellaisia neuvoja, jotka perustuivat oikeaan, todelliseen tietoon. Tietoa välittävillä lähteillä oli Cygnaeuksen mukaan vain vähäistä kiinnostusta kansakoulua kohtaan. Hän tarvitsikin apua erityisesti luottamaltaan taholta.¹⁰⁷ Leinbergin asema Cygnaeuksen verkostossa onkin pelkän puhtaan vertikaalisen ja ylitarkastaja-seminaarinhohtaja-suhdetta merkittävämpi. Yhtäältä tähän on varmasti vaikuttanut Leinbergin ja Cygnaeuksen yhteinen menneisyys ja ystävyys, mutta toisaalta myös Leinbergin vahva asema ja tieto kansakouluun liittyvissä kysymyksissä. Leinbergilla oli

¹⁰⁵ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille 7.6.1882. JyKA.

¹⁰⁶ Cygnaeuksen suhteista ks. esim. Nurmi 1988.

¹⁰⁷ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 30.12.1872. JyKA.

omat luotettavat tahonsa, joilta hän tietonsa sai. Näitä suhteita käsitellään tässä työssä myöhemmin luvussa 4.

Suhteen vuorovaikutuksellisuudesta puhuu se vaikutus, joka Leinbergilla oli myös Cygnaeukseen. Alkuun Jyväskylän seminaari oli Suomen ainoa opettajia kouluttava oppilaitos, mutta kansakoulujen kokonaismäärän kasvaessa muuttuivat myös tarpeet kansakoulunopettajille. Leinberg sai Cygnaeukselta vastuuta uusien seminaarein perustamiseen liittyvissä asioissa.

Eräs tällaisista on esimerkiksi seminaarinjohtajan mielipiteen vaikutus ruotsinkielisiä Tammisaaren ja Uudenkaupungin seminaareja perustettaessa, kun ylitarkastaja Uno Cygnaeus oli yhteydessä Leinbergiin. Seminaarinjohtaja oli tehnyt ehdotuksia liittyen ruotsinkielisiin seminaareihin, joiden käsittelystä ylihallituksessa Cygnaeus tiedotti Leinbergia. Kirjeissään Cygnaeus ilmaisee huolensa Jyväskylän seminaarin kohtalosta.¹⁰⁸ Cygnaeus oli kuullut useista lähteistä, että etenkin Tammisaaren seminaari tulisi korkeammin koulutetuille, kun taas Jyväskylän rooliksi jäisi maalaisseminaarin maine. Lisäksi hänen mielestään oli kohtuutonta, että ruotsinkielisiä seminaareja olisi kaksi yhtä suomenkielistä vastaan.¹⁰⁹ Uno Cygnaeus halusi pitää kiinni omasta rakkaasta seminaaristaan Jyväskylässä, sillä hän pelkäsi seminaarin aseman heikkenevän, mikäli ruotsinkielinen säätyläinen väki päättäisi valita toisen seminaarin Jyväskylän sijaan. Cygnaeus pelkäsi, että Jyväskylä jäisi maaseudun vähempiarvoiseksi seminaariksi. Erityinen huoli Cygnaeuksella oli naisosastosta, joka koostui nimenomaan pitkälti säätyläisten sukujen jäsenistä.¹¹⁰ Cygnaeuksen ajatus oli, että Jyväskylän seminaarin yhteyteen perustettaisiin ruotsinkielinen osasto. Leinberg ehdotti ja suostutteli Cygnaeuksen taipumaan ehdotukseensa, jonka perusteella lopulta päädyttiin ruotsinkielisten mies- ja naisseminaarien perustamiseen. Mukana päätöksessä ja suostuttelussa oli myös kirkollistoimituskunnan päällikkö Johan Philip Palmén, myös

¹⁰⁸ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille ilman paikkaa 28.1.1871. JyKA.

¹⁰⁹ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 9.11.1871. JyKA.

¹¹⁰ Halila 1963, 38-39.

Cygnaeuksen hyvä ystävä.¹¹¹ Näin maaseutukaupungit Tammisaari ja Uusikaarlepyy saivat omat seminaarinsa. Ensin mainitussa naisseminaari aloitti heti päätössyöksynä 1871 ja jälkimmäisessä miesseminaarin avajaisia vietettiin syksyllä 1873.¹¹²

Uusia kansakoulunopettajaseminaareja perustettiin ylihallituksen päätöksellä, mutta Cygnaeuksella oli vahva rooli niiden yksityiskohtien selvittämisessä. Sillä Cygnaeus oli huonon terveydellisen tilansa lisäksi kiinni ylitarkastajan roolinsa kiireissä, käytti hän apunaan Leinbergia ja hänen asiantuntemustaan esimerkiksi seminaarin rakennuksia valitessa. Esimerkiksi Uudenkaarlepyyn seminaaria suunniteltaessa ylitarkastaja Cygnaeus esitti ylihallitukselle Leinbergin hyödyntämistä seminaarille tulevien rakennusten etsimiseksi. Cygnaeus ohjeisti myös kirjeitse, miten ja milloin tämä tarkastusmatka olisi määrä suorittaa.¹¹³ Kun seminaarin paikka lopulta päätettiin, pyysi Cygnaeus vielä Leinbergilta mielipidettä hyväksytyihin menettelyihin. Ylitarkastaja ei ollut itse täysin tyytyväinen uuden seminaarin perustamiseen liittyneistä asioista, joten hän turvautui uudelleen paikkakunnalla vierailleen Leinbergin arviointikykyyn.¹¹⁴ Lopulta seminaari sijoitettiin kaupungin tarjoamalle Kuddnäsän kartanon maalle. Rakennukset eivät olleet kuitenkaan valmiit syksyllä 1872 kun seminaarin oli määrä alkaa.¹¹⁵ Leinberg oli siis erittäin tärkeässä roolissa tiedonvälittäjänä Cygnaeukselle, sillä tämän matkustaminen itse paikkakunnalle olisi ollut vaikeaa – olihan matkustaminen Uuttakaarlepyytä parempien kulkuyhteyksien päähän Jyväskyläänkin ollut tuskallista. Lopulta Uudenkaarlepyyn miespuolinen ruotsinkielinen seminaarin avajaiset järjestettiin 1. syyskuuta 1873 ja sen johtajaksi tuli Frans Edvard Conradi, joka oli Cygnaeukselle läheinen ystävä.¹¹⁶

¹¹¹ Halila 1949b, 370-371. Johan Philip Palmén oli aikansa merkittäviä senaattoreita ja toimi muun muassa senaatin talousosaston kirkollistoimituskunnan päällikkönä ja lain ja asetusten noudattamista valvovana prokuraattorina. Lisää Palménista ks. esim. Saastamoinen, Lotta (2006), Palmén, Johan Philip. Kansallisbiografia-verkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 3.5.2018).

¹¹² Halila 1949b, 371-372.

¹¹³ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 18.9.1871 ja ilman paikkaa 24.9.1871. JyKA.

¹¹⁴ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 4.4.1872. JyKA.

¹¹⁵ Nurmi 1995, 41.

¹¹⁶ Hagfors 1923, luku 1; Nurmi 1995, 62.

Uno Cygnaeus piti ylitarkastajan virassaan yhä tarkkaa huolta siitä, että seminaarien käytännöt olivat yhtenevät. Cygnaeus muun muassa ohjeisti Leinbergin lähettämään Tammisaaren seminaarille Jyväskylässä käytetyn tuntijaon.¹¹⁷ Opetus Jyväskylän seminaarissa oli selvästi esimerkiksi Tammisaaren seminaaria tiiviimpää. Jyväskylän tuntimäärät ylittivät selvästi Tammisaaren vastaavat. Valitus liikarasiuksesta oli yleistä ja päätyikin jopa senaatin ja kouluylivaltuutuksen tietoon. Opettajia varoitettiin syksyllä 1870 oppilaiden liikarasiuksesta. Kuitenkin uudet määräykset lisäsivät vaatimustasoa siten, että suulliset ja kirjalliset kokeet tulivat viikoittaisiksi. Seminaarinjohtaja oli näissä kuulusteluissa paikalla. Kevätlukukaudella 1871 Leinberg ohjeisti opettajat tuntimäärien ja opetuskokonaisuuksien vähentämiseen.¹¹⁸ Ylirasitusta oli ollut jo Cygnaeuksen aikana.¹¹⁹

Huolimatta ongelmista Jyväskylässä, toimi Tammisaaren seminaari aluksi Jyväskylän seminaaria vastaavalla työjärjestyksellä. Seminaarissa työjärjestystä kuitenkin muutettiin seminaarinjohtaja Wilhelm Flomanin aloitteesta ja viikkotuntimäärä putosi huomattavasti, noin 4-6 viikkotunnilla. Mallia uuteen työjärjestykseen hän oli hakenut Ruotsista.¹²⁰ Tammisaaren seminaari kehittyi Flomanin alaisuudessa ja se erinomaisuudessaan tunnettiin Pohjoismaissa erityisesti sisäoppilaitoksen järjestelyn vuoksi.¹²¹

Muihin seminaareihin liittyen Cygnaeus ei ollut pelkästään ohjannut Leinbergia, vaan hän myös jakoi auliisti informaatiota muiden seminaarien toiminnasta ja niiden ongelmista. Muun muassa Tammisaaren seminaarin perustamiseen liittyneet ongelmat kantautuivat Leinbergin tietoon juuri Cygnaeuksen kautta.¹²² Myös tieto esimerkiksi Uudenkaarlepyyn uudesta seminaarinjohtajasta sekä opettajistosta saavutti Leinbergin jo ennen virallista valintaa. Leinberg sai muutenkin jatkuvasti tietoa seminaarin

¹¹⁷ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 6.11.1871. JyKA.

¹¹⁸ Halila 1963, 43-44.

¹¹⁹ Nurmi 1995, 33.

¹²⁰ Halila 1949b, 372.

¹²¹ Halila 1949b, 373.

¹²² Uno Cygnaeuksen kirjeet Leinbergille Helsingissä 18.9.1871 ja ilman paikkaa 24.9.1871. JyKA.

perustamisesta Cygnaeuksen kautta.¹²³ Uutisten välittäminen johtui varmastikin siitä, että Leinbergilla oli ollut tärkeä rooli seminaarin paikan etsimisessä ja sille tulevien rakennusten tarkastamisessa. Hänellä oli sekä mielenkiintoa että tietolähde uuden seminaarin perustamiseen. Tämä kuvaa hyvin sitä vastavuoroisuutta, jota Cygnaeuksen ja Leinbergin välisessä suhteessa oli – Leinberg tarjosi palvelusta ja Cygnaeus tietoa vastapalveluksena.

Cygnaeuksen avulla Leinbergilla oli erityisestä tiedollista pääomaa suhteessa muihin seminaareihin, kun häntä hyödynnettiin useissa tapauksissa muita, uusia kansakouluseminaareja kehittäessä. Kuitenkin uusien seminaarien kautta koulutuksen kentälle saapui myös uusia tekijöitä, joiden kanssa Leinbergin tuli sekä verkostoitua että kamppailla vallasta. Samalla hän sai tärkeisiin päättäviin tahoihin luomiensa henkilökohtaisten suhteiden avulla pidettyä kiinni omasta arvostaan. Voi sanoa, että Leinbergin ammattitaitoon luotettiin nimenomaan näiden suhteiden kautta.

Tämän lisäksi Cygnaeus pyysi Leinbergilta apua oman työnsäkin hoitamiseen. Ylihallitus vaati seminaareista vuosittain raportit ja käytäntöä haluttiin siirtää myös papiston opetuksen valvontaan. Koska raporttimallia ei ollut aiemmin luotu, ei raporttejakaan ollut vaadittu. Cygnaeuksen tehtäväksi tuli lähestyä papistoa kiertokirjeellä, jossa olisi myös malli raportoinnille. Leinberg oli ylitarkastajan näkökulmasta paras ja osaavin henkilö luomaan pohjan mallille ja kertomaan Cygnaeukselle ne tiedot, jotka olivat sen kannalta oleelliset.¹²⁴

Merkityksen perusteella Leinbergia voi helposti pitää etenkin 1880-luvulle asti heti Cygnaeuksen jälkeen Suomen kansakoululaitoksen kakkosmiehenä. Hänen vaikutuksensa ja suhteensa ylitarkastajaan oli niin vahva, että Cygnaeus kuunteli ja pyysi tiuhaan neuvoja jopa häntä itse paremmin kansakoulun kenttää tuntevana tahona. Cygnaeuksen näkökulmasta Leinbergilla oli tietoa, johon hän pystyi luottamaan. Tietoa, joka liittyi erityisesti Cygnaeukselle tärkeään seminaariin sekä koko

¹²³ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 9.1.1872. JyKA.

¹²⁴ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille ilman paikkakuntaa 20.1.1873. JyKA.

kansakoululaitokseen. Näin ollen Leinbergilla oli siis Ojalan ja Luoma-Ahon mukaista sosiaalista pääomaa.¹²⁵ Cygnaeus valitti, kuinka erinäköisistä lähteistä tulevat tiedot eivät antaneet hänelle riittävää kuvaa maan todellisesta tilanteesta. Hänen saamiensa tietojen lähteet eivät olleet kiinnostuneita kansakoulusta ja hän koki pelkoa, että tehty työ ottaisi askeleita taaksepäin.¹²⁶ Tässä kokemassaan luottamuspulassa Cygnaeus pyysi Leinbergilta useasti apua.

Näkemyks Leinbergin ammattitaidosta ei rajoittunut pelkästään Cygnaeukseen. Muun muassa Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirjan toimituksen jäsenenä tunnettu Carl Synnerberg halusi seminaaria ja kansakoululaitosta koskevan tiedonannon Pariisiin maailmannäyttelyä varten, oli hän yhteydessä ensin Cygnaeukseen. Kiireiltään Cygnaeus ei ehtinyt Synnerbergiä auttamaan, joten hän pyysi nelisivuista tulostetta Leinbergilta.¹²⁷

Näin ollen Leinbergilla oli merkittävää pääomaa suhteessa ylitarkastajaan. Suhteessa painoi kuitenkin vahvasti myös Cygnaeuksen henkilökohtainen suhde sekä Leinbergiin että hänen johtamaansa seminaariin, eikä seminaarinjohtajan suhde ylitarkastajaan rakenteellisesti ei ollut aivan niin vahva. Vaikka kirjeenvaihto oli jo aiemmin vähentynyt, erityisesti henkilökohtaisuus tulee ilmi, kun Cygnaeuksen kuolema poistaa hänet suhdeverkostosta. Häntä seuranneen ylitarkastajan ja Jyväskylän seminaarinjohtajan suhde muuttui huomattavan erilaiseksi.

Monilta osin Leinberg olisi varmasti kouluhallituksen näkökulmasta ollut hyvä ehdokas Cygnaeuksen jatkajaksi, mutta Cygnaeuksen oman vastustuksen lisäksi seminaarin sisäiset ongelmat tuottivat seminaarinjohtajalle huonoa mainetta. Esimerkiksi seminaarin vuoden 1887 rettelöt nousivat uutiseksi Suomen sanomalehtiin. Lappeenrannan Uutiset kertoi päivämäärällä 8. helmikuuta 1887 seuraavaa:

¹²⁵ Ojala & Luoma-Aho 2008, 121-122.

¹²⁶ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 30.12.1872. JyKA.

¹²⁷ Carl Synnerbergin kirje Leinbergille Helsingissä 1.4.1878. JyKA. Opettajana alkuun toiminut Synnerberg oli lopulta koulutoimen ylitarkastajana. Ks. lisää esim. Mannil, Ragnar (1967), Carl Synnerberg: Skolman och filolog. Vaasa: Svensk-österbottniska samfundet.

”Kun ennen on ollut hra Leinbergillä rettelöitä, liioinkin seminarin oppilaiden kanssa, niin ei hän varmaankaan tule kouluhallitukseen elähtäneen U. Cygnaeuksen jälkeen kansakoulujen ylitarkastajaksi, johon häntä kouluylhallitus lienee kyllä aikonut”¹²⁸

Lopulta Uno Cygnaeuksen kuoltua kansakoulujen ylitarkastajaksi nousi Tammisaaren seminaarinjohtajana toiminut Anders Wilhelm Floman. Ehdolla tehtävään oli ollut myös Cygnaeuksen vävy Gustaf F. Lönnbeck, joka Flomanin valintaan pettyneenä jäi hetkellisesti pois koulutuskentältä.¹²⁹ Hän oli ollut haussa pätevin hakija.¹³⁰ Leinbergille Floman ei ollut tuntematon, vaan heillä oli yhteisiä intressejä nimenomaan johtamiensa seminaarien asioita hoitaessa. Kuitenkin ennen valintaa Flomanin ja Leinbergin välinen kirjeenvaihto oli vähäistä. He kirjoittivat toisilleen vain harvoin, yhteensä vain seitsemän kirjettä vuosien 1874 ja 1881 välillä.¹³¹ Vuodesta 1888 vuoteen 1894 Floman lähetti yhteensä 24 kirjettä Leinbergille.¹³² Väliltä 1881-1888 ei kirjeenvaihtoa ollut yhtäkään kirjettä.

Leinbergin suhde Flomaniin oli kaikista muista seminaarinjohtajista tiiviin. Heidän välinen kirjeenvaihtonsa koostui seminaarien arkisten asioiden hoitamiseen ja neuvojen toisiltaan hakemiseen. Varsinkin Tammisaaren seminaarin alkutaipaleella Floman kirjoitti Jyväskylään kirjeitä, joissa hän valitti muun muassa tilojen vähyyttä, sisälämpöä ja kamiinan puutetta.¹³³ Floman myös jakoi tietojaan tapaamisestaan ylitarkastaja Cygnaeuksen kanssa: *”För par veckor sedan var jag i hufvudstaden. Gubben Cygnaeus var då ganska skrot. Få se huru länge han skall stå kvar vid sin befattning.”*¹³⁴ Flomanin ja Leinbergin suhde muodostui siispä nimenomaan molemmille osapuolille yhteisten asioiden äärelle. Vaikka Floman vierailikin Jyväskylässä Leinbergin luona, eivät he

¹²⁸ Lappeenrannan Uutiset no 11, 08.02.1887.

¹²⁹ Halila 1949b, 409-410.

¹³⁰ Nurmi 1995, 38.

¹³¹ Wilhelm Flomanin kirjeet Leinbergille vv. 1874-1888. JyKA.

¹³² Wilhelm Flomanin kirjeet Leinbergille vv. 1888-1894. JyKA.

¹³³ Wilhelm Flomanin kirjeet Leinbergille Tammisaaressa 21.2.1874 ja 7.5.1874. JyKA.

¹³⁴ ”Muutama viikko sitten olin pääkaupungissa. Ukko Cygnaeus oli silloin melko romuna. Saa nähdä, kuinka pitkään hän pysyy asemassaan.” Wilhelm Flomanin kirje Leinbergille Tammisaaressa 19.10.1875. JyKA.

kirjeiden pituudesta ja sisällöistä päätellen olleet erityisen läheisiä. Suhde pohjasi yksinomaan seminaarien asioihin sekä suhteeseen Cygnaeukseen. Hänen ja Leinbergin intressit lähes yksinomaan seminaarien asioihin liittyen. Suhde oli muodoltaan horisontaalinen ja keskittyi lähinnä arkisten ja yhteisten asioiden hoitamiseen ja tiedon levittämiseen. Suhde kuitenkin muuttui merkittävästi, kun Floman nimettiin Cygnaeuksen seuraajaksi kansakoulujen ylitarkastajaksi.

Leinberg kirjoitti uudelle ylitarkastajalle onnittelekirjeen heti uutisen kuultuaan. Näennäinen kiittollisuus ystävyysuhteesta ei kadonnut, vaan Floman jatkoi Leinbergin puhuttelua yhä ”vanhana ystävänä” ja aloitti yhä kirjeensä tervehdyksellä ”Broder Leinberg”.¹³⁵ Kuitenkin suuri muutos tapahtui kirjeiden sisällössä. Leinberg sai yhä enemmän määräyksiä ja kehotuksia, eikä keskustelu enää ollut vain seminaarien välisen tiedon välittämistä varten. Erityisesti kirjeet koskivat Jyväskylän seminaarin vuosikokeiden järjestämistä eli asiaa, josta myös Cygnaeus oli Leinbergia ohjeistanut. Flomanin tietynlaisesta asenteesta Leinbergia kohtaan kertoo se, että hän muun muassa kirjoitti: ”*Med häraf anhåller jag att Du godhetsfullt ville ställa Dig i spetsen för en bestyrelse, som vidtager nödiga arrangementer i och för mötet*”. Floman siis esitti toiveen, että Leinberg alkaisi terästä itseään kokouksen kannalta tärkeisiin toimenpiteisiin.¹³⁶ Kaiken kaikkiaan Flomanin kirjeet Leinbergille olivat huomattavasti Cygnaeuksen vastaavia lyhempiä ja asiapitoisempia. Hän ei esimerkiksi tuonut henkilökohtaisia asioita kirjeisiin. Tapansa mukaisesti Cygnaeus taas oli huomattavasti henkilökohtaisempi lähestymisessään.

Suhteessa Leinbergin ja Flomanin välillä näkyy uuden ylitarkastajan vahva johtajanasema. Floman neuvoi Leinbergia myös Jyväskylän seminaarin asioita ratkoessaan. Muun muassa kun seminaarin naisosastossa suomen kieltä opettanut Anna Lilius haki seminaarinjohtajattaren paikkaa, ohjeisti Floman vahvasti esimerkiksi

¹³⁵ Wilhelm Flomanin kirje Leinbergille Helsingissä 24.5.1888. JyKA.

¹³⁶ Suomennettuna ”Tämän vuoksi pyydän, että Sinä suosiollisesti asetut eturintamaan järjestelytoimikunnassa, joka ottaa hoitaakseen järjestelyjä kokouksessa ja kokousta varten”. Wilhelm Flomanin kirje Leinbergille Helsingissä 4.1.1890. JyKA.

Liliuksen tulevasta opetusvelvollisuudesta, kun hän oli aiemmin toiminut seminaarissa opettajana. Floman myös tiedotti Leinbergia valintaan liittyvistä ylihallituksen käytänteistä.¹³⁷ Leinbergin verkostossa ylitarkastajan rooli muuttui Flomanin nimityksen myötä ohjaavaksi ja ohjeistavaksi, virallisemmaksi suhteeksi aiemman henkilökohtaisen ylitarkastajasuhteen jälkeen.

Kaikista seminaaria koskeneista asioita eivät Leinberg ja Floman käsitelleet kirjeitse. Tästä on hyvä esimerkki vuoden 1890 opiskelijalakko, jossa arvosanoihin ja opettajiin tyytymättömät oppilaat vaativat arvosanojen oikaisua tai eroa seminaarista. Seminaarin opettajakunta päätti kokouksessaan kyllä erottaa opiskelijat, mutta sopimattoman käytöksen vuoksi. Kokousta seuraavana päivänä oppilaat vaativat saada opettajankokouksen pöytäkirjat aikomuksenaan valittaa asiasta kansakoulun ylihallitukseen. Lehdissä levinneiden huhujen mukaan kiista ratkesi, kun ylitarkastaja Floman saapui Jyväskylään ja vahvisti väliaikaiset erottamiset. Virheellistä tietoa pyrittiin oikaisemaan – mitään kokousta ei Flomanin johdolla ollut pidetty.¹³⁸ Näin merkittävistä ja lehdistöhuomiota saaneista tapauksista ei kirjeenvaihdossa näy merkkiäkään. Edes tapahtumia seuranneissa kirjeissä ei asiasta ole keskusteltu. Ongelmalliset asiat näin ollen joko koettiin niin, ettei niistä ole ollut mahdollista tai sopivaa kommunikoida kirjeitse tai sitten oikaisu pitää paikkansa, eikä asiaa ole ratkaistu Flomanin kautta.

Koska ratkaisut seminaaria koskeneisiin ongelmiin on yleisesti tehty hyvin pian tapahtuneen jälkeen, on todennäköistä, ettei Leinberg ole ehtinyt saamaan erityistä ohjeistusta kouluylihallitukselta tai ylitarkastajalta. Kirjeenvaihtoon ja postin kulkemiseen tarvittu aika ei antanut mahdollisuutta tarkempaan ylemmän tason konsultointiin. Leinberg teki siis nähtävästi ratkaisunsa itsenäisesti, huolimatta ylihallituksen tai ylitarkastajan kannasta asiaan. Egokeskisessä verkostossa tämä korostaa sen keskiössä olevan toimijan valta-asemaa. Leinbergin kädet eivät olleet sidotut vain toteuttamaan ylihallituksen määräyksiä, joten hänen henkilökohtaiset valintansa korostuvat. Siten suhde ylihallitukseen vaati myös luottamusta

¹³⁷ Wilhelm Flomanin kirje Leinbergille Helsingissä 21.12.1893. JyKA.

¹³⁸ Suomalainen no. 35, 01.05.1890.

seminaarinjohtajan toimintatapoihin. Lisäksi se antoi seminaarinjohtajalle toimintavapautta, jota muut verkostossa vaikuttaneet henkilöt saattoivat hyödyntää. Leinbergin saattoi siis nähdä ylihallituksen edustajana, vaikka hänellä ei ollut virallista asemaa ylihallituksessa.

Flomanin ollessa ylitarkastajana, heikkeni Leinbergin merkitys kouluylihallituksessa ja sen asettamissa tehtävissä kansakoululaitoksen edistämiseksi. Lisäksi hänellä oli uusia kilpailijoita, sillä 1890-luvun alkuun mennessä uusia seminaareja oli perustettu Sortavalaan, Tammisaareen ja Uuteenkaarlepyyhyn.¹³⁹ Kun Jyväskylän seminaari lähti toteuttamaan ylihallituksen kehotuksella vuonna 1891 lauselman uudesta suunnitellusta kansakouluopettajaseminaarin ohjesäännöstä, asetti senaatti niin sanotun Flomanin komitean valmistelemaan mietintöä tehtävistä uudistuksista. Jäseninä tässä komiteassa olivat johtajatar Lydecken ja mallikoulun johtaja Kunelius. Seminaarin opettajakunnalta pyydettiin ehdotuksia. Leinbergin merkitys joka tapauksessa pieneni. Sen sijaan Leinbergin tuleva seuraaja, Jyväskylän seminaarissa historiaa ja kasvatustoppia opettanut Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen¹⁴⁰, oli vahvasti mukana uudistuksessa. Hän kirjoitti oman erillisen, yksityiskohtaisenkin mietintönsä, joka sisälsi Halilan mukaan ”useita uudenaikaisia näkökohtia”. Mietintö sisälsi myös ajatuksia johtajantehtävien uudistamisesta. Hän oli ottanut mallia ulkomaisista oppilaitoksista, joissa johtajalla oli vastuullaan myös opetusta. Yrjö-Koskinen muun muassa kritisoi aiemmin tehtyä opettajien vapauttamista mallikoulun hoitamisesta ”kasvatustopillisena erehdyksenä”.¹⁴¹ Täten Y.K. Yrjö-Koskinen asettui omilla kriittisillä uudistusehdotuksillaan Leinbergin tekemää aiempaa työtä vastaan.

Aiemmin ylitarkastaja Uno Cygnaeus oli ehdottanut Leinbergia erilaisiin, ylihallituksen määrittämiin tehtäviin ja toimiin, mutta Flomanin aikakaudella häntä ei enää esitetty samassa määrin erilaisiin valmistelu- ja selvityskomiteoihin. Näin kävi muun muassa, kun

¹³⁹ Rantala 2011, 267.

¹⁴⁰ Yrjö Koskinen Yrjö-Koskinen oli opettajuuden lisäksi myöhemmin merkittävä fennomaani ja suomettarelainen poliitikko, joka nousi aina kirkollistoimituskunnan päälliköksi. Yrjö-Koskisesta lisää ks. Vares 2000.

¹⁴¹ Halila 1963, 178-180.

ylivaltio määräsi komitean uudistamaan seminaareja ja niiden yhteydessä toimineita harjoituskouluja koskevia lukusuunnitelmia. Senaatin päätöksellä uudessa komiteassa puheenjohtajana toimi Floman ja jäsenenä muun muassa seminaarinjohtajat F.W. Sundwall Tammisaaren seminaarista sekä Oskar Hynén Rauman seminaarista. Myös Jyväskylän seminaarinjohtajatar Charlotte Lydecken oli osa komiteaa.¹⁴²

Jo ikääntynyt Leinberg ei ollut selvästikään enää se sama kiivaasti taisteleva, autoritäärinen johtajahahmo, jota hän oli aiemmin ollut. Lisäksi kansakoulunkehittämiseen oli tullut muiden seminaarien ja heidän johtajiensa myötä uusia henkilöitä. Suhteet ylivaltioon olivat siis muuttuneet. Näiden seikkojen myötä Leinbergin asema oli selvästi heikentynyt. Leinbergin vaikutuksen heikkenemiseen on vaikuttanut myös hänen suhteensa uuteen ylitarkastajaan Flomaniin. Uuden johtajan aikana Leinberg oli suhteessa ylivaltioon vain seminaarinjohtaja – ei enää korostetusti kansakoulua kehittävä taho.

Leinbergin suhteet Helsinkiin eivät rajoittuneet vain yksin kouluylivaltioon. Kouluylivaltio oli osa erillistä kirkollistoimituskuntaa. Opetusministeriön edeltäjänä se toimi lähinnä näennäisenä viestinvälittäjänä kouluhallituksen ja valtioneuvoston välillä. Kouluhallituksen johdossa toimi keisarin kenraalikuvernöörin esityksestä nimittämä johtaja.¹⁴³ Lähes koko Leinbergin seminaarinjohtajuuden ajan tätä tehtävää piti hallussaan Adolf Mechelin. Hän aloitti tehtävässä 1871 ja jätti sen 1885 jättäessään senaattorin tehtävät.¹⁴⁴ Mechelin ei ollut erityisen aktiivinen kouluasioissa.¹⁴⁵ Leinbergin ja Mechelinin välillä oli koko suhdeverkostoon nähden paljon kirjeenvaihtoa. Kirkollistoimituskunnan johtajana ja senaattorina Mechelin oli Leinbergin verkoston tärkein linkki suoraan senaattiin. Kansakoulujen ylitarkastaja Cygnaeus oli merkittävä

¹⁴² Alamainen kertomus Suomen kansakoulutoimen kehittymisestä lukuvuosina 1885-1905, 8-9.

¹⁴³ Rantala 2010, 19.

¹⁴⁴ Lisää Mechelinistä ks. esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Henrik Adolf Mechelin*. Verkkojulkaisu 2005.

¹⁴⁵ Somerkivi 1979, 32.

taho ja seminaarinjohtajan lähin esimies, mutta valtaa Mechelinillä oli laajemmin ja enemmän.

Monet Mechelinin Leinbergille lähettämistä kirjeistä koskivat hänen matkustamistaan Jyväskylään seminaariin tutustumista varten. Ehkäpä omaa tehtäväänsä enemmän Mechelinillä painoi omat intressinsä kiinnostuksessa seminaaria kohtaan. Hän nimittäin rahoitti erään oppilaan opintoja.¹⁴⁶ Mechelin oli yksi mahdollisista senaatin edustajista, jotka matkustivat Jyväskylään vuonna 1872 seminaarin vuosittaista tenttiä tarkastamaan. Leinberg tarjosi hänelle majoitusta, jonka senaattori otti vastaan valitellen seminaarinjohtajalle aiheuttamaansa taakkaa. Kuitenkaan matka ei ollut vielä varma, sillä Mechelinin oli tarkoitus osallistua samaan aikaan järjestettäville valtiopäiville.¹⁴⁷

Myöhemmin vuonna 1875 Mechelinin oli määrä tulla pidemmälle matkalle seminaarin työhön tutustuakseen, sillä hän näki, että olisi hänen asemalleen väärin olla tutustumatta tärkeään kansansivistyksen laitoksen todellisuuteen ja kehitykseen. Jälleen majoituksesta vastasi itse Leinberg – taas omasta tarjouksestaan.¹⁴⁸ Leinbergin into vastata vierailuiden käytännönjärjestelyistä kertoi siitä merkityksestä, joka Mechelinillä oli. Kirkollistoimituskunnan johtajana Mechelin oli erittäin mieluisa vieras, joka toi myös Leinbergille merkittävyyttä omassa kentässään.

Suhteessa Mecheliniin näkyi hänen seminaaria kohtaan osoittaman kiinnostuksen lisäksi myös seminaariin liittyneet hallinnolliset asiat. Seminaarin kannalta merkittävä hallinnollinen kehitystyö oli esimerkiksi sen rakennusten uusimiseen liittynyt kysymys, jonka ratkaisemista oli pohdittu jo heti seminaarin vakinaistumisen jälkeen. Cygnaeus itse suunnitteli uusien rakennusten paikaksi Tourulaa, jonne hän alkoikin suunnitella rakennuksia. Tämä kuitenkin kaatui kaupungin vastustuksen lisäksi valtion rahapulaan. Parin vuoden rakennusprojektin jälkeen alueella oli yhteensä 160 asuttavaa huonetta.

¹⁴⁶ Adolf Mechelinin kirjeet Leinbergille Helsingissä 23.11.1871 ja 21.3.1872. JyKA. Lisää tästä tämän tutkielman sivulla 70.

¹⁴⁷ Adolf Mechelinin kirje Leinbergille Helsingissä 5.6. 1872. JyKA.

¹⁴⁸ Adolf Mechelinin kirjeet Leinbergille Helsingissä 21.3.1875 ja 2.6.1875. JyKA.

Leinberg piti uusien rakennusten sijoittamista suunniteltaessa lähtökohtana sitä, ettei seminaaria siirrettäisi pois kaupungista. Hän perusteli seminaarin sijoittamista keskustan lähelle sillä, että mallikouluun saataisiin paremmin oppilaita ja opiskelijat paremmin asuntoja.¹⁴⁹ Leinberg oli esittänyt seminaarille paikkaa jo vuonna 1874 kaupungin lounaispuolen harjualueelle ja käytti omia henkilökohtaisia neuvottelutaitojaan ja verkostojaan neuvotellessaan senaatin talousosaston ja valtiovaraintoimituskunnan tärkeimpien henkilöiden kanssa.¹⁵⁰ Uudet suhteet olivat tarpeen, sillä Cygnaeus vastusti Leinbergin ajatuksia vahvasti viimeiseen asti.¹⁵¹ Uusista suhteista yksi on ollut Mechelin, jolta Leinberg sai tietoa asioiden etenemisestä senaatissa ja rahoituksen järjestymisestä. Ehdotuksia rakennuksista antoi Leinbergin lisäksi myös seminaarin opettajakunnasta lehtori Pesonen sekä harjoituskoulun opettaja Adolf Oksanen.¹⁵² Lopulta senaatti asetti seminaarin rakennuttamista valmistelevan valiokunnan, joka kesällä 1877 suoritti tarkastusmatkan Jyväskylään. Suunnitelma seminaarin paikaksi hyväksyttiin ja valtio lunasti kaupungilta sille kaavaillun alueen. Jyväskylän paikallisviranomaiset olivat pakkolunastusta vastaan ja se saatiinkin suoritettu loppuun vasta syksyllä 1878. Tämän jälkeen seminaarin henkilöstöstä asetettiin rakennustoimikunta, jonka puheenjohtajana toimi Leinberg itse.¹⁵³

Senaatin puolelta rakennustyötä virallisesti valvoi ylihallituksen arkkitehti Constantin Kiseleff, joka osallistui myös Jyväskylässä järjestettyihin toimikunnan kokouksiin. Kiseleff teki arkkitehtuuriset piirustukset uusille seminaarirakennuksille.¹⁵⁴ Tästä huolimatta Mechelin piti Leinbergin tietoisena tilanteen kehittymisestä Helsingissä koko rakennusprojektin ajan. Projektiin liittyen hän myös vieraili useasti Jyväskylässä sekä halusi tavata Leinbergin myös muualla kuin Jyväskylässä.¹⁵⁵ Rakennusvaihe alkoi

¹⁴⁹ Tommila 1972, 130-131.

¹⁵⁰ Pirinen 2009, 256-258.

¹⁵¹ Nurmi 1995, 49-50.

¹⁵² Ks. esim. Adolf Mechelinin kirje Leinbergille Helsingissä 8.3.1878. JyKA.

¹⁵³ Pirinen 2009, 256-258.

¹⁵⁴ Pirinen 2009, 256-258.

¹⁵⁵ Ks. esim. Adolf Mechelinin kirjeet Leinbergille Helsingissä 23.4.1879 ja maaliskuussa 1882 sekä Jaakkimvaarassa 20.7.1880. JyKA.

kesäkuun alussa 1879 ja jo neljän vuoden aikana uudet punatiiliset rakennukset sekä puutalot hallitsivat entistä metsäistä harjumaisemaa.¹⁵⁶

Mecheliniltä Leinberg sai tukea kansakoululaitoksen kehitystyöhön. Muun muassa sanomalehdissä koti- ja pikkukouluopetuksesta Schaumanin ja Cygnaeuksen välillä käyty keskustelu sai Mechelinin kirjoittamaan Leinbergille. Kirjeessään senaattori kritisoi aiemmin mainittujen kahden vaikuttajan ”epäselviä esityksiä” ja ”paradoksaalisia argumentteja” ja totesi Leinbergin kirjoitelman olevan paremmin oikeilla jäljillä erityisesti sopien paremmin aiheeseen perehtymättömille.¹⁵⁷ Mechelinin arvostus toi eittämättä Leinbergille yleistä luottamusta ja siten valtaa omassa asemassaan. Mechelin on myös siinä mielessä tärkeä osa Leinbergin verkostoa, että se vähentää yksinomaan Cygnaeuksen vaikutusta. Näin ollen seminaarinjohtajalla on ollut ylihallituksessa edelleen taho, joka on voinut tehdä esityksiä Leinbergin hyväksi. Samoin on Mechelinin asettama arvostus Leinbergin työlle ollut varmasti merkitystä työn innokkaalle jatkamiselle.

Sekä Cygnaeuksen, Flomanin ja Mechelinin merkityksestä Leinbergin verkostossa kertoo se, että heiltä saapuneita kirjeitä oli yhteensä 250 kappaletta. Tämä vastaa yli viidesosan osuutta kaikista saapuneista kirjeistä. Näillä suhteilla on siis merkittävä rooli Leinbergin kokonaisverkoston näkökulmasta. Merkitys on ymmärrettävää jo siinä mielessä, että kouluylhallitus ja erityisesti kansakoulujen ylitarkastaja olivat osa seminaarinjohtajan asemasta katsottuna keskeisiä kontakteja, jotka määrittivät lopulta raamit myös seminaarin toiminnalle. Hyvät suhteet valtahierarkiassa ylöspäin olivat siis tässäkin mielessä tärkeitä ylläpitää – ja sitä Leinberg aktiivisesti tekikin. Ne takasivat hänelle tärkeitä rooleja ja tehtäviä, jotta Leinberg pääsi vaikuttamaan vahvemmin suomalaisen koulutuksen kentällä ja siten verkostoitumaan koko Suomen alueella.

¹⁵⁶ Pirinen 2009, 258.

¹⁵⁷ Adolf Mechelinin kirje Leinbergille Helsingissä 30.11.1875. JyKA.

3.2 Tarkastus- ja ulkomaanmatkat

Kansakoulujen tarkastukset työllistivät vuonna 1872 ylitarkastaja Cygnaeusta siinä määrin, että hän ilmoitti ylihallitukselle taakkansa raskaudesta. Ylihallitus päätti, että tarkastustehtävää siirrettäisiin myös muiden vastuulle. Tähän tehtävään valikoitui seminaarinjohtaja Leinberg. Leinberg ryhtyikin heti saman vuoden aikana tekemään tarkastuksia kansakouluihin pohjoisemmassa Suomessa, kun hän helmi-tammikuussa 1872 sai kouluylihallituksen toimeksiantona määräyksen kansakoulujen tarkastusmatkalle Pohjois-Suomeen Vaasan ja Oulun lääneihin.¹⁵⁸

Juhani Pirttiniemi väittää, että Cygnaeuksen ja Leinbergin yhteistyö vanhoilta ystäviltä ei olisi mennyt odotetun kaltaisesti. Pirttiniemi ilmaisee, ettei heidän välinen yhteistyö toiminut hyvin ja antaa ymmärtää, että tilanne olisi vaikuttanut heidän – aikaisempien läheisten ystävien – väleihin. Pirttiniemen mukaan suhderikon ja yhteistyöongelmien taustalla oli nimenomaan Cygnaeuksen henkilökohtainen suhde kansakouluun. Taustasyinä Pirttiniemi pitää ”politiikkaa ja koulutuspolitiikkaa”, jotka Cygnaeuksen näkökulmasta uhkasivat kansakoulua.¹⁵⁹ Cygnaeuksen ja Leinbergin välisessä kirjeviestinnässä ei kuitenkaan ole havaittavissa mitään tällaiseen viittaavaa. Esimerkiksi Leinbergin matkasta laatima kertomus miellytti Cygnaeusta.¹⁶⁰ Cygnaeus kirjoitti jatkossakin Leinbergille samalla lämpimällä puhuttelulla kuten aikaisemminkin, hän kertoi yhä paljon omasta terveydestään sekä tilanteestaan ylihallituksessa. Vaikka Cygnaeuksella toki olikin vahva side kansakouluun, ei se heijastunut suhteeseen Leinbergin kanssa. Suhde oli päinvastoin juuri Cygnaeuksen Jyväskylän seminaariin kohdistuvan palon vuoksi läheinen. Ystävyysuhteen viilentymistä ei kirjeenvaihdossa ole nähtävillä, vaan se säilyi henkilökohtaisen lämpimänä useamman vuoden verran.

Ongelmia Leinbergin ja Cygnaeuksen välille tuli vasta 1870-luvun lopulla. Tällöin kaksikko koki erimielisyyksiä kansakoulujen yksityiskohdissa, vaikka olivat samaa mieltä niiden lähtökohtaisista periaatteista. Myös Jyväskylän seminaarin rakennusasia hiersi

¹⁵⁸ Harju 2010, 140.

¹⁵⁹ Pirttiniemi 2010, 243.

¹⁶⁰ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille ilman paikkaa 14.5.1872. JyKA.

Cygnaeusta.¹⁶¹ Kirjeenvaihdossa suhteen viileneminen ei näy laadullisesti, mutta määrällisesti kyllä. Kirjeenvaihto heidän välillään vähenee merkittävästi 1880-luvulla.

Kansakoulutarkastukset olivat kouluille tärkeitä tapahtumia ja koulujen opettajat pyysivät seminaarinjohtajaa käymään kouluissa tarkastuskäynneillä.¹⁶² Kaikkialla ei suhtautuminen kansakoulutarkastukseen ollut niin myönteinen. Varsinaisten päätoimisten kansakouluntarkastajien nimittämisen jälkeen aiheutui kriisi, jossa vastakkain olivat nimenomaan tarkastajat ja opettajat. Opettajat pitivät tarkastajia ”urkkivina virkamiehinä” ja kokivat oman luottamuspulaa ylihallituksen suuntaan.¹⁶³

Tieto tulevista mahdollisista tarkastusmatkoista levisi esimerkiksi sanomalehtien välityksellä, kuten esimerkiksi kun Keski-Suomi-lehden uutisessa kerrottiin Leinbergin tulevasta tarkastusmatkasta Vaasaan ja Oulun lääniin. Tämä saikin keuruulaisen pastorin Frans Henrik Bergrothin esittämään kirjeitse pyynnön, että seminaarinjohtaja kävisi samalla matkalla myös Keuruun kansakoululla. Pastori Bergroth halusi nimenomaan olla paikalla, mikäli Leinberg saapuu Keuruulle.¹⁶⁴ Sanomalehti olikin tiedonvälitysväylä, jossa Leinbergin nimi aika-ajoin esiintyi ja jota kautta hänen ansionsa ja maineensa levisi Suomen mittakaavassa pitkällekin. Tiedot Leinbergin kyvyistä tulivat myös muissa yhteyksissä tietoon nimenomaan sanomalehden välityksellä. Sanomalehti oli ikkuna Leinbergin maailmaan – se toi hänet näkyväksi seminaarin ulkopuoliselle maailmalle. Niissä julkaistiin kirjoituksia Leinbergin tekemistä kirjoista eli hänen julkisesta toiminnastaan. Samoin ne raportoivat, kun seminaarinjohtaja oli edustamassa kaupunkia tai seminaaria esimerkiksi Helsingissä.

Leinbergin tekemien kansakoulutarkastusten lisäksi hänen verkostossaan oli myös virallisia kansakoulutarkastajia, jotka ylihallitus nimesi. Kansakouluntarkastajiksi oli alun perin tarkoitus määrätä kouluylhallituksen sopiviksi katsomat henkilöt tarkastamaan

¹⁶¹ Nurmi 1995, 46, 49-50.

¹⁶² Olaus Kempaksen kirje Leinbergille Viitasaarella 10.3.1873. JyKA.

¹⁶³ Nikander 2011, 148-149.

¹⁶⁴ F.H. Bergrothin kirje Leinbergille Keuruulla 31.1.1872. JyKA. Bergrothista tuli myöhemmin rovasti ja valtiopäivämies. Lisää hänestä Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Frans Henrik Bergroth*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15620>>. Luettu 4.11.2018.

kansakoulujen toimintaa sekä tuottamaan lisätietoa paikallisten koulujen toiminnasta. Tarkoitus ei heti alkuun toteutunut senaatin vastustuksen vuoksi. Lopulta ylihallituksen päätöksellä osoitettiin tehtävään riittävä määrä sivutoimisia paikallistarkastajia. Pääosa tarkastajista olikin lopulta seurakuntien pappeja.¹⁶⁵ Valtiopäivillä ylihallitus esitti varsinaisten piiritarkastajien asettamista sekä vuosina 1877-1878 että vuonna 1882.¹⁶⁶ Lopulta ylihallitus alisti maaseutujen kansakoulut piiritarkastajien alaisiksi vuoden 1884 määräyksellä.¹⁶⁷

Salmelan mukaan papisto oli uuteen menettelytapaan jopa opettajakuntaa tyytymättömämpi, sillä uuden mallin mukaan kansakoulun nähtiin poistuvan papiston vallan piiristä. Tämä taas asetti paineita papistolle, joka panosti kiertokoulujen järjestämiseen.¹⁶⁸ Tätä taustaa vastaan aiemmin mainitun pastori F.H. Bergrothin pyyntö saada Leinberg tarkastusmatkallaan käymään omalla paikkakunnallaan omituinen. Yhtäältä se kertoo siitä, että tarkastusmatkoihin suhtauduttiin alueellisesti hyvin vaihtelevasti. Toisaalta Bergrothin pyyntö taas asettaa Jyväskylän seminaarinjohtajan omaan erilaiseen asemaansa verrattuna tavallisiin tarkastajiin. Johtajaan ei ole suhtauduttu samankaltaisella epämiellyttävällä epäluottamuksella kuin kansakoulutarkastajiin. Hänen asemallaan on ollut selvästi merkitystä.

Leinbergin verkostoissa tällaisia kansakoulujen tarkastajia olivat muun muassa K. Kunelius ja Viktor Öhberg. Näistä Kunelius oli Leinbergille jo tuttu ennen kuin ylihallitus esitti häntä piiritarkastajaksi. Tästä nimityksestä Kunelius osoitti kiitoksensa Leinbergille: "...jota Jumala on käyttänyt välikappaleenaan minunkin elämäni kulkua niin ihmeellisesti johtaessaan."¹⁶⁹ Öhberg oli taas toiminut opettajana Helsingin kouluissa samaan aikaan kun Leinberg oli Helsingfors Lyceumin johtajana.¹⁷⁰ Leinbergilla oli siis oma suhde

¹⁶⁵ Salmela 1966, 30-31.

¹⁶⁶ Hästesko 1916, 110.

¹⁶⁷ Nikander 2013, 148.

¹⁶⁸ Salmela 1966, 30-31.

¹⁶⁹ K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Helsingissä 15.4.1893. JyKA.

¹⁷⁰ Viktor Öhberg oli toimi opettajana Helsingin kouluissa 1857-71. Helsingin kansakoulujen tarkastajana hän oli vuosina 1871-1901. Lisää Öhbergistä ks.esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Viktor Vilhelm Öhberg*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=16838>>. Luettu 4.11.2018.

piiritarkastajiin ennen kuin nämä virallisesti nimettiin. Piiritarkastajaksi haluavat taas käyttivät Leinbergin suhdetta Helsinkiin ja erityisesti ylihallitukseen hyväksi, kun he hakivat tehtävää. Esimerkiksi läänintarkastajaksi hakenut Karl Lindroos kirjoitti Leinbergille, että katsoi olevansa kaikin puolin sopiva tarkastajan tehtävään. Lindroos piti tätä tukevana seikkana sitä, että hänen opetuksensa kautta oli seminaariin päässyt useita oppilaita.¹⁷¹ Lindroos oli lukenut itsensä ylioppilaaksi sekä toiminut opettajana Jyväskylässä, joten Leinberg oli hänelle tuttu. Hän ei tosin tullut valituksi tehtävään.¹⁷² Lindroosin pyyntö ajoittuu juuri ensimmäisten piiritarkastajien asettamisen aikaan. Cygnaeus painotti piiritarkastajien valinnassa tärkeänä valittavien henkilöiden tietoa alueen kansakouluista.¹⁷³ Näin vaadittu pätevyys oli löyhästi määritelty ja suosituksilla on voinut olla vaikutusta. Myöhemmin ehdot tiukentuivat.¹⁷⁴

Tarkastajat toimivat tietolähteinä ja –väylinä omilta tarkastusalueiltaan. Leinberg sai esimerkiksi Helsingin kansakouluntarkastaja Öhbergin kautta kuulla, miten hänen tekemäänsä tutkielmaa kansakouluoloista muissa Pohjoismaissa jaettiin Helsingissä.¹⁷⁵ Leinbergin arvokas tieto Jyväskylän kansakoulujen toiminnasta oli se pääoma, jota hän puolestaan toi itse tarkastajille. Esimerkiksi Helsingissä piiritarkastajana toiminut Öhberg halusi Leinbergilta tietoa siitä oppilaitoksesta, jossa erästä Suomen historian teosta oli käytetty ja miksi kirja ei ollut opetuskäyttöön sopiva.¹⁷⁶

Kansakoulutarkastajina toimineet henkilöt toivat siis Leinbergin verkostoon omalta osaltaan tietoa, mutta olivat myös vailla vastavuoroisuutta. Osa tehtävään nimitetyistä jopa näki, että he olivat osakseen päässeet tehtävään juuri Leinbergin avulla. Esimerkiksi kun seminaarissa opettajanakin toiminut K. Kunelius kirjoitti Leinbergille ilmoittaakseen tulleen valituksi kansakoulutarkastajaksi, kiitti hän samalla seminaarinjohtajaa

¹⁷¹ K. Lindroosin kirje Leinbergille Helsingissä 19.11.1884. JyKA.

¹⁷² Lindroos (myöhemmin Heino) toimi vuosina 1892-1916 Jyväskylän lyseon latinan lehtorina. Lindroosista lisää ks. esim. Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=19830>> (viitattu 3.11.2018).

¹⁷³ Gripenberg 2010, 158-159.

¹⁷⁴ Nikander 2013, 148.

¹⁷⁵ Viktor Öhbergin kirje Leinbergille Helsingissä 1.4.1877. JyKA.

¹⁷⁶ Viktor Öhbergin kirje Leinbergille Helsingissä 22.10.1874. JyKA.

johdatuksestaan elämässään.¹⁷⁷ Kuitenkaan tämä ei näytä vaikuttaneen siihen, että kansakouluntarkastajat olisivat olleet yhteydessä seminaarinjohtajaan myös jatkossa. Tehdyt palvelukset eivät siis vaikuttaneet suoraan siihen, että Leinbergin ja palveluksia saaneiden henkilöiden välillä olisi syntynyt pitkään jatkuvia suhteita.

Tarkastusmatkojen lisäksi ulkomaille suuntautuneilla opintomatkoilla oli syvä merkitys valtarakenteen synnyssä. Kouluylivaltiohallitus katsoi jo kansakoululaitoksen perustamista suunnitellessaan mallia ulkomailta ja ennen Leinbergin valintaa seminaarinjohtajaksi oli hän käynyt hakemassa oppia ulkomailta. Uno Cygnaeus oli tehnyt lukuisia ulkomaanmatkoja Pohjoismaiden lisäksi esimerkiksi Sveitsiin tarkoituksenaan perehtyä siellä järjestettävään koulutusmalliin. Samaa linjaa jatkoi myös Leinberg. Jo ennen valintaa seminaarinjohtajaksi, oli hän käynyt opintomatkoilla Pohjoismaissa. Ulkomaanmatkat olivat omiaan edistämään kansakoululaitoksen kehitystä.

Kysymys alku- eli pikkukoulujen järjestämisestä oli herännyt, kun kansakoulujen opettajat näkivät opetuksen ongelmat työkentällään kansakouluissa. Opettajien mukaan kansakoulu vaati erityistä alkeisopetusta, jotta oppilasmassa olisi riittävän kykenevä täyttämään sille ja sen sivistykselle asetetut tavoitteet. Ratkaisuna monet opettajat näkivät, että oli syytä perustaa omat lastenkoulut, pikkukoulut, jotka valmistaisivat alkeisopetuksella lapsia kansakoulua varten. Kysymys herätti keskustelua laajasti suomalaisten kulttuuripoliitikkojen keskuudessa. Asiaa käsiteltiinkin valtiopäivillä 1872 sekä yleisessä kansakoulukokouksessa 1875.¹⁷⁸

Leinberg teki vuonna 1873 opintomatkan Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan ja Saksaan tutustumaan nimenomaisesti pikkukoulujen järjestelyihin kohdemaissa.¹⁷⁹ Ajatus opintomatkasta oli ollut Leinbergin oma, kun hän oli kirjoittanut ja ehdottanut ylitarkastaja Cygnaeukselle, että hän voisi lähteä edustamaan seminaaria Wieniin. Cygnaeus otti ehdotuksen ilolla vastaan, sillä hänen mukaansa ulkomainen

¹⁷⁷ K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Helsingissä 15.4.1893. JyKA.

¹⁷⁸ Halila 1949b, 107-144.

¹⁷⁹ K.G. Leinbergin ansioluettelo, 9. KA.

opettajankoulutus oli suomalaista jatkuvasti edellä ja nopeampia kehittymään.¹⁸⁰ Matkajärjestelyissä ja erityisesti siihen liittyneissä hallinnollisissa asioissa häntä auttoi ylitarkastaja Cygnaeus. Alun perin matkan oli ilmeisesti tarkoitus tapahtua jo aiemmin, mutta huonon sään vuoksi se viivästyi.¹⁸¹ Halilan mukaan keskustelu pikkukouluista sai uutta virtaa, kun Leinberg julkaisi tutkimukset Ruotsin kansakoulujen oloista ensin vuonna 1874 *Pikkukouluista ja pikkukouluseminaareista Ruotsissa* ja sen jälkeen vuonna 1877 *Några ord om det föreslagna nya småskoleseminariet*. Leinberg kirjoitti tutkimukset käytyään opintomatalla tutustumassa ruotsalaiseen kansakoulujärjestelmään.¹⁸² Leinbergin näkemys pikkukoulukysymyksestä rikkoi osaltaan hänen suhdettaan Cygnaeukseseen, joka oli järjestelyistä eri mieltä. Cygnaeus kirjoitti, ettei hän nähnyt tarvetta uudelle koulujärjestelylle.¹⁸³

Leinbergin tekemät opintomatkat ja sen pohjalta kansakoululaitoksen edistämistyö oli myös kansakoulun kentällä tunnettua. Vaikka pääsy seminaarinjohtajalle kirjoittamiseen ei Herman Backmanilla liittynyt varsinaisesti Leinbergin edellisenä vuonna tekemiin opintomatkoihin, katsoi kirjoittaja tarpeelliseksi mainita asia ja kiittää Leinbergia hänen tekemästään työstä kansakoululaitoksen hyväksi.¹⁸⁴

Ylihallitussuhteiden myötä Leinbergille tehtäväksi annetut matkat ja tarkastukset toivat siis seminaarinjohtajalle merkittävää tunnustusta. Lisäksi Leinbergin tekemät tutkielmat ja tutkimukset kouluopetuksen järjestämisestä vaikuttivat varmasti hänen asemaansa ylihallituksen piirissä. Nämä olivat kuitenkin enemmän Leinbergin henkilökohtaista ansiota kuin seminaarinjohtajan aseman pohjalta rakentuneita.

¹⁸⁰ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 28.9.1872. JyKA.

¹⁸¹ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 30.12.1872. JyKA.

¹⁸² Halila 1949b, 107-114.

¹⁸³ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 8.4.1875. JyKA.

¹⁸⁴ Herman Backmanin kirje Leinbergille Impilahdella 13.7.1874. JyKA.

3.3 Jyväskylän seminaarin opiskelijoiden asiat

Leinbergin päätyö oli kaikesta huolimatta Jyväskylän seminaarin johtaminen. Vaikka ylläpidolla oli oma merkityksensä Leinbergin varsinaisessa viranhoitamisessa, muodostui hänen arkinen kirjeenvaihtoverkostonsa kuitenkin seminaarin ja sen asioiden hoitamisen ympärille.

Seminaariin hakeminen tapahtui hakemuksella, jonka hakija itse allekirjoitti ja toimitti seminaarinjohtajalle. Hakemuksen liitteenä tuli osoittaa todistus riittävästä tiedoista ja taidoista sekä henkisestä soveltuvuudesta opettajaksi. Todistuksen antajaksi riitti pappi tai vastaava luotettava taho.¹⁸⁵

Jyväskylän seminaarissa opiskelevat oli jaettu ulko-oppilaisiin ja sisäoppilaisiin sekä niin sanottuihin hospitantteihin eli kuunteluoppilaisiin. Ensimmäisinä vuosina Jyväskylän seminaarissa oli yhteensä 60 sisäoppilasta jakautuen tasan mies- ja naisosastojen kesken eli 30 miestä ja 30 naista. Luku kohosi Leinbergin aikakaudella 45 mieheen ja 45 naiseen, yhteensä siis 90 sisäoppilaaseen. Seminaarin ollen ainoa laatuaan Suomessa vuosina 1865-71 oli se myöskin ainoa, joka tarjosi mahdollisuutta sisäoppiluuteen. Vuonna 1871 avattu Tammisaaren naisseminaari sekä 1873 perustettu Uudenkaarlepyyn miesseminaari tarjosivat yhteensä 60 uutta sisäoppilaspaikkaa. Jyväskylän seminaari säilyi sisäoppilasmääriltään suurimpana aina Kymölän seminaarin toiminnan laajentamiseen ja kasvamiseen saakka, kun Kymölän sisäoppilasmäärä kasvoi Jyväskylän seminaarin tasalle vuoteen 1885 mennessä. Tästäkin huolimatta Jyväskylän kokonaisoppilasmäärä oli maan korkein – yhteensä 126 oppilasta.¹⁸⁶ Jyväskylän seminaarilla oli kuitenkin selvästi tunnettu sisäoppilaspaikkoja tarjoavana oppilaitoksena. Tästä kertovat Leinbergin saamat seminaariin hakemista koskevat kirjeet, joissa näkyvät sisäoppilaiden lisäksi myös ulko- ja hospitanttioppilaat. Kirjeillä oli oma merkityksensä opiskelijavalinnassa.

¹⁸⁵ Nurmi 1995, 21.

¹⁸⁶ Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehittymisestä lukuvuosina 1865—1886, 3-4.

Seminaarin opiskelijapaikoista erityisesti sisäoppilaspaikat olivat haluttuja, sillä ne olivat taloudellisesti houkuttelevia. Sisäoppilaan lukuvuosimaksu kattoi majoituksen lisäksi myös seminaarissa ruokahuollon, josta vastasivat erityisesti tähän tehtävään palkatut emännät.¹⁸⁷ Seminaarin alkuvuosina sisäoppilailta vaadittiin 120 markan lukuvuosimaksua täydestä ylläpidosta ja toisen ja kolmannen luokan oppilaista viisi köyhintä sai ylläpidon veloituksetta. Myöhemmin käytännöstä luovuttiin köyhimpien määrittämisen vaikeuden vuoksi ja kaikkien lukuvuosimaksuksi määrättiin 80 markkaa.¹⁸⁸ Tämä ei estänyt kirjoittajia vetoamasta seminaariin halukkaan taustaan. Vähävaraisuuteen vetoaminen hakijaa suositeltaessa oli erityisen yleistä.

Sisäoppilaspaikkoja läheisilleen toivovat vetosivatkin sisäänottokriteereihin. Samoin toimi sisarelleen sisäoppilaspaikkaa seminaarista pyytänyt Hämeenlinnan suomalaisen normaalilyseon historiatieteiden yliopettaja Werner Tawaststjerna. Hän vetosi vähävaraisuuden lisäksi tunteellisesti eläkeikäisen äidin surullisuuteen, kun tämä oli ymmärtänyt seminaarin taloudelliset rasitukset.¹⁸⁹ Köyhyyden lisäksi kirjoittajat käyttivät perustelunaan hakijan uskonnollista taustaa. Kirjoittaessaan Hilda Maria Mansnerin suosituskirjettä kertoi Punkalaitumen kirkkoherra Karl Tallgren, että hakija on tuntenut kutsumuksen opettajantyöhön jo pienestä pitäen. Hän täydentää suositustaan sillä, että myös pastori Bergroth voi yhtyä sanoihinsa Mansnerin puolesta.¹⁹⁰ Mielenkiintoisena yksityiskohtana Tallgren kirjoittaa tämän suosittelevakirjeensä ruotsiksi. Aikaisemmin hakiessaan kansakouluun opettajaa oli hän käyttänyt suomea. Leinbergin ruotsinkielisyys ja erityisesti siitä vakaasti kiinni pitäminen ei ainakaan vähentänyt kirjoittajan halua käyttää seminaarinjohtajan mielimää kieltä.

¹⁸⁷ Valtonen 2009, 60.

¹⁸⁸ Halila 1963, 145-146.

¹⁸⁹ Werner Tawaststjernan kirje Leinbergille Hämeenlinnassa 12.12.1886. JyKA. Lisää Tawaststjernasta ks. esim. ks. esim. Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=18457>> (viitattu 3.11.2018).

¹⁹⁰ Karl August Tallgrenin kirje Leinbergille Punkalaitiolla 10.8.1875. JyKA. Lisää Tallgrenista ks. esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Karl August Tallgren*. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15264>>. Luettu 3.11.2018.

Mikäli hakija tuli valituksi ulko-oppilaaksi, hankki hän majoituksensa itse kaupungin keskustan rakennuksista, josta huoneita vuokrasivat kaupunkilaisten lisäksi myös seminaarin omat opettajat. Asuminen tuli joka tapauksessa huomattavasti sisäoppilaana olemista kalliimmaksi. Sisäoppilaiden paikat olivat siis kilpailtuja.¹⁹¹ Osa hakijoista jätti jopa täysin hakematta seminaariin, sillä sisäoppilaaksi hakijoita oli useita, eivätkä esimerkiksi vanhemmat voineet kustantaa lastensa opintoja.¹⁹² Ulkopuolelle jääneet pystyivät opintojen rahoittamiseksi hakemaan monenlaisia apurahoja sekä senaatilta että yksityisiltä rahastoilta.¹⁹³ Leinberg tunsu itse kaupungilta sopivia perheitä ja pystyikin suosittelemaan seminaarin aloittaville ensimmäisen luokan ulko-oppilaille perheitä, jotka vuokrasivat huoneita. Ei ollut myöskään tavatonta, että seminaarinjohtaja teki vierailuja ulko-oppilaiden asumistiloihin.¹⁹⁴

Kirjoittajan asemalla ja siitä johdetulla valtapelillä oli selvä merkitys oppilasvalinnassa. Kirjeessään Leinbergille tammikuussa 1874 Uno Cygnaeus kirjoitti, että hänen tyttärensä Ida on lähetetty seminaariin, mutta oli huolissaan lapsensa matkasta. Samalla hän ilmaisi toiveensa, että tytär tulisi valituksi sisäoppilaaksi seminaariin. Kirjettä hän ei yksinomaan ollut kirjoittanut tätä toivetta silmälläpitäen, vaan hän kertoi myös muita kuulumisia seminaariin ja kansakouluun liittyneistä asioista.¹⁹⁵ Seuraavassa kirjeessään Cygnaeus palasi aiheeseen kertoen, että molemmat tyttäret Ida ja Ellen olivat lähteneet hyvällä rekikelillä matkalleen kohti Jyväskylää.¹⁹⁶ Lopulta Cygnaeuksen molemmat tyttäret opiskelivat ja saivat päästötodistuksen Jyväskylän seminaarista, joko Leinbergin avulla tai ilman.¹⁹⁷ Menettely ei ollut Leinbergille ilmainen, vaan hän joutui vielä myöhemmin vaikeuksiin päättäessään autoritäärisesti sisäoppilaista.

Cygnaeus ei ollut kuitenkaan ainoa entisistä seminaarilaisista, joka pyysi läheistä tai muuten tuntemaansa nuorta ja sopivaksi näkemäänsä henkilöä otettavaksi seminaariin

¹⁹¹ Valtonen 2009, 53, 60.

¹⁹² Werner Tawaststjernan kirje Leinbergille Hämeenlinnassa 12.12.1886. JyKA.

¹⁹³ Valtonen 2009, 60-61.

¹⁹⁴ Halila 1963, 150-151.

¹⁹⁵ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille Helsingissä 15.1.1874. JyKA.

¹⁹⁶ Uno Cygnaeuksen kirje Leinbergille ilman paikkaa 17.1.1874. JyKA.

¹⁹⁷ Valtonen 2009, 35.

sisäoppilaaksi. Myös Saarijärvelle opettajaksi päätynyt, seminaarissa kansakoulunopettajaksi valmistunut Jaakko Kolanen lähestyi seminaarinjohtajaa oikeissaan pyytää sisäoppilaspaikkaa tuntemalleen nuorukaiselle. Kolanen kuvaili nuorukaista siivoksi, vakavaluontoiseksi ja teräväpäiseksi nuorukaiseksi, jonka tulisi päästä sisäoppilaaksi juuri köyhyytensä vuoksi. Sen sijaan samassa kirjeessä Kolanen kuvailee erästä toista talonpoikaistaustaista nuorta miestä, joka ei siten tarvitse sisäoppilaspaikkaa.¹⁹⁸ Seminaarin käyneenä ja Leinbergin tunteneena henkilönä Jaakko Kolanen varmasti tiesi ne kriteerit, joilla sisäoppilaita valittiin.

Sisäoppilaspaikoista tuli niiden tärkeydessään myös ongelmia, kun johtaja ja johtajatar päättivät ottaa sisäoppilaaksi aiemmin seminaarissa historian ja kasvatustieteen lehtorina työskennelleen Olai Wallinin tyttären, vaikka tämä ei ollut vaatimusten mukaan vähävarainen. Seminaarin miesopettajat kritisoivat päätöstä rajusti. Sisäoppilaaksi hänet otettiin nimenomaan vaikutusvaltaisen ja tunnetun isänsä pyynnöstä, samoin kuin Elias Lönnrothin ja Uno Cygnaeuksen tyttäret aiemmin. Wallinin tytär siirrettiin ulko-oppilaaksi ja kritiikkiä esittäneet opettajat saatiin tyytyväiseksi.¹⁹⁹

Leinbergille esitettyjen sisäänpääsyvaatimusten taustalla ovat mahdollisesti seminaarin tiukat pääsykokeet, joita pyytäjät olisivat halunneet helpottaa sisäänpääsyn varmistamiseksi. Nimimerkillä J.R. kirjoittanut entinen seminaarin oppilas muisteli Leinbergin aikaa ja pääsykokeita tekstin kirjoitushetkellä 40 vuoden takaa. J.R. katsoi pääsyvaatimusten olleen kirjoitushetkeä ennen huomattavasti löysemmät. Riitti kun osasi laulaa, alkeellisesti laskea, oli hyvä kirjallisesti ja suullisesti lukutaidoissa sekä tärkeimpänä tunsikin hyvin kristinuskon oppimäärää. Uskonnon merkityksestä kertoo se, että heti ensimmäisenä päivänä Leinberg itse piti tiukan testin uudesta testamentista – myös tiukasti kokeilusta silmiin tuijottaen. Muissa aineissa pikkutarkkoja testejä pitivät seminaarin muut opettajat. Kokonaisuudessaan kokeet kestivät lauantainasta

¹⁹⁸ Jaakko Kolasen kirje Leinbergille Saarijärvellä 14.8.1878. JyKA.

¹⁹⁹ Valttonen 2009, 35. Olai Wallin oli seminaarin ensimmäisiä opettajia, jotka Cygnaeus oli henkilökohtaisesti valinnut jo vuosia ennen seminaarin varsinaista perustamista. Lisää Wallinista ks. esim. Nurmi 2007.

maanantaihin siten, että sunnuntaina ei kokeita suoritettu. Lopulta kirjoittaja tuli kuin tulikin hyväksytyksi seminaarin oppilaaksi. Hänen mielestään testit olivat helpot: ”Paljo ei silloin vielä vaadittu eikä voitukaan vaatia, kun kansakouluja oli peräti harvassa, muutama kymmen koko Suomessa; mutta vaikka usealla seminaariin pyrkijöistä oli näin vaillinaiset tiedot, on monesta niistä tullut uuraita, uskollisia työntekijöitä isänmaamme ja kansamme hyväksi”.²⁰⁰

Sisä- ja ulko-oppilaiden lisäksi seminaarissa opiskeli niin sanottuja kuuntelijoita eli hospitantteja. Kuunteluoppilaat olivat kansakoulunopettajina toimivia tai toimineita miehiä tai naisia, joilla oli riittävä koulutustausta. Hospitantit olivat siis pätevöitymistä hakevia ja koulutustaan täydentäviä opettajia. Seminaari sai jatkuvasti uusia hakemuksia kuunteluoppilaiksi pyrkiviltä. Hakijoiden ikä vaihteli ja sitä pidettiin karsivana tekijänä uusia hospitantteja valittaessa.²⁰¹

Kuunteluoppilaiden paikat eivät olleet niin merkittävässä roolissa kuin varsinaisten oppilaiden. Hospitanteiksi halukkaita olivat usein entiset opiskelijat, jotka olivat joko eronneet tai erotettu seminaarista monista erinäisistä syistä. Eronnut opiskelija saattoi joutua erityisen hankalaan tilanteeseen, mikäli tämä halusi jatkaa ilman pätevyyttä opettajantyössä. Mikäli opiskelijan ura seminaarissa oli jäänyt kesken esimerkiksi erottamisen takia, oli osalla tästäkin huolimatta pyrkimys suorittaa seminaari loppuun ja toimia tulevaisuudessa opettajana. Näissä tapauksissa opiskelijaksi uudelleen haluavat olivat suoraan yhteydessä seminaarinjohtajan. Eräs tällaisista oli kuopiolainen P. Niskanen, joka ”suurimmalla nöyryydellä” pyysi kirjeitse mahdollisuutta päästä käymäoppilaaksi suorittamaan seminaarista erottamisen vuoksi kesken jäänyt tutkinto. Hän oli kuullut huhuna, että opettajakunta oli tällaisen luvan myöntänyt aiemminkin.²⁰² Kirjeenvaihto ei saanut tämän yhden ja ainoan kirjeen jälkeen jatkoa.

Kaikki Leinbergia suosituskirjeellä lähestyneet henkilöt eivät pyrkineet saamaan suosittellemaansa opiskelijaa mihinkään tiettyyn opiskelijatyyppiin, vaan heillä oli

²⁰⁰ Raitio 1913, 307-309.

²⁰¹ Valtonen 2009, 53.

²⁰² P. Niskasen kirje Leinbergille Kuopiossa 2.10.1875. JyKA.

yksinkertainen tavoite saada haluamansa nuori sisälle. Esimerkiksi Muonionniskasta Leinbergille kirjoittanut Oskar Aurén kirjoitti enontekiöläisestä nuorukaisesta, joka halusi sisälle seminaariin. Hän kirjoitti kirjeensä kirkkoherran pyynnöstä ja toteaa, että nuorukaisen opiskelun rahoitus oli jo järjestynyt.²⁰³

Koska seminaari ei ollut sisään otetuille opiskelijoilleen täysin ilmainen, tulivat opiskelijoiden talousasiat vastaan myös negatiivisessa mielessä. Leinberg sai kirjeitä, joiden lähettäjät hoitivat opiskelijan puolesta tämän opintojen rahoitusta. Erään opiskelijan asiaa hoitanut Mäntsälän kirkkoherra Carl Edvard Aspelund lähestyi Leinbergia ilmoituksella, ettei opiskelijan opintoja rahoittanut äiti ei ollut saanut kokoon täyttä 60 markan lukukausimaksua, vaan pelkästään puolet summasta. Kirjoittaja pyysikin Leinbergilta, että opiskelija saisi jatkaa seminaarissa, sillä tämän äiti maksaisi loppusumman seuraavan kuukauden aikana.²⁰⁴ Toisten opiskelijoiden opintoja rahoittivat muut tahot. Esimerkiksi seminaarissa opiskelleen Elisa Mölsän taustalla vaikutti kirkollistoimituskunnan päällikkö Henrik Adolf Mechelin. Mechelin lähettikin seminaarinjohtajalle suoraan kirjeen mukana lukukausimaksun 60 markkaa, jotta Mölsä voisi jatkaa ulko-oppilaana opiskelemista. Mechelin kirjoitti, että opiskelijan numerot olivat olleet riittävän hyvät ja että tämän perheolot olivat sellaiset, ettei opiskelu ilman taloudellista tukea olisi ollut mahdollista. Myös seuraavana keväällä Adolf Mechelin lähetti Mölsälle Leinbergin kautta rahaa. Tällöin Mölsä oli rahoja itse Mecheliniltä kirjeitse pyytänyt.²⁰⁵

Leinbergin saamat kirjeet kertovat, miten vaikeaa opiskelu taloudellisesti oli. Taloudelliset ongelmat olivat oma syynsä siihen, että opiskelijat joutuivat jättämään seminaarin kesken. Sama tilanne oli myös Sortavalan seminaarissa, jossa opinnot eri syistä keskeytti jopa puolet aloittaneista.²⁰⁶ Seminaarinjohtajana Leinbergilla on

²⁰³ Oskar Aurénin kirje Leinbergille Muonionniskassa 1.11.1882. JyKA.

²⁰⁴ C.E. Aspelundin kirje Leinbergille Mäntsälässä 22.1.1880. JyKA. Karl Edvard Aspelund allekirjoitti kirjeensä nimikirjaimilla C.E. Aspelundista lisää ks. esim. Yrjö Kotivuori, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Karl Edvard Aspelund. Verkkojulkaisu* 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=15093>>. Luettu 4.11.2018.

²⁰⁵ A. Mechelinin kirjeet Leinbergille Helsingissä 23.11.1871 ja 21.3.1872. JyKA.

²⁰⁶ Rantala 2011, 275.

varmasti ollut tieto opiskelijoiden lukukausimaksuongelmista, mutta sillä asioita hoidettiin hänen kauttaan kirjeiden välityksellä, sai hän tätä kautta sellaista tietoa opiskelijoista, joihin hänellä tuskin muuten olisi ollut mahdollisuutta. Seminaarinjohtajan suhdeverkosto paljasti hänelle opiskelijoiden perhetaustojen lisäksi myös sitä, kuka näiden taustalla vaikutti. Tällä on varmasti ollut merkitystä myös Leinbergin suhtautumisessa opiskelijaan itseensä.

Kansakouluseminaarissa opiskellut, mutta sen keskenjättänyt henkilö herätti hakiessaan opettajantoimea selvää epäluuloa valintaa tehneessä koulun johtoportaan, kuten K.E. Leinosen kirje vuodelta 1879 kertoo:

”Täten on Rehtori Forsman työntänyt K.K. Herra Johtajan käteen tuomari-miekan, jonka ankaruudesta riippuu minun tulevaisuuteni kohtalo, mutta minä iloitsen, että se on tullut niin Jalon, Suomen kansan etua ja onnea harrastavan Miehen valtikuuden alle ja pyydän syvimmässä nöyryydessä, että K.K. Herra Johtaja, unohtaen ne mitä olen monet kymmenet kerrat mieltänne vastaan tehnyt, olisi jalomielinen ja kirjoittaisi Rehtori Forsman’ille jonka adressi on: ”Ilmajoki”, edukseni muutaman sanan, jotka kyllä ovat vaikuttavaiset kummalleki suunnalle.”²⁰⁷

Eronsa syyksi Leinonen ilmoittaa mielenkiintoisesti ”opin halun”. Se, että opiskelija oli erotettu seminaarista, ei taannut sitä, ettei henkilö enää joutunut asiaa tai erottaneita tahoja elämässään kohtaamaan. Tilanne oli pikemminkin päinvastainen. Seminaarinjohtajan asemassa Leinbergilla oli valtaa päättää myös pätevyyydellä kansakoulunopettajaksi haluavien tilanteesta, mikäli koulun johtoporras ei ollut vakuuttunut yksinomaan opettajan taidoista. Kirjeen kirjoittaja joutui nöyrään paikkaan. Hän joutui kohtaamaan sen Leinbergin, joka myös muistokirjoituksissa korostuu: tarkan ja autoritäärisen johtajan, joka pitäytyi omissa päätöksissään. Erytystä nöyryyttä kirjeissä osoittaa se tapa, miten kirjoittaja Leinbergia puhuttelee – hän suorastaan

²⁰⁷ K.E. Leinosen kirje Leinbergille Lapissa 16.6.1879. JyKA.

iloiitsee, että pääsee ”Suomen kansan etua ja onnea harrastavan Miehen valtikkuuden alle”. Leinosen asema oli korostetun alisteinen suhteessa Leinbergiin, sillä hän koki erollaan tullessa loukanneeksi seminaarin lisäksi myös itse seminaarinjohtajaa.

Itse omasta päätöksestään eronneiden lisäksi ei ollut tavatonta, että opiskelija erotettiin seminaarista oman käytöksensä vuoksi. Opiskelu seminaarissa oli kurinalaista, eikä sääntöjen rikkomista katsottu hyvällä. Tunnollinen, ahkera ja auktoriteetteja kunnioittava opiskelija oli hyve, jonka toteutumista valvottiin tarkasti. Esimerkiksi alkoholinkäyttö ja vastakkaisen sukupuolen kanssa seurusteleminen johtivat erottamiseen.²⁰⁸

Nöyrään paikkaan joutui myös Johan Lehtinen, joka kolme vuotta seminaarista erottamisen jälkeen pyysi päästä takaisin. Lehtinen lähestyi Leinbergia, ”jonka kaikkivaltias Jumalamme on valinnut aseeseen johtamaan kansaamme sivistykseen tiellä”. Hän vetosi Leinbergiin: ”nöyrimmän pyyntöni, tunnustukseni ja rukoukseni, toivoen Teidän ei ylä-antavan niitä, jotka totisella katumuksella ja parannuksella eteenne lankeavat!” Lisäksi hän esitti pyyntönsä ”Tietäen, että Jumalamme antaa rikokseni anteeksi, en luule mahdotointa olevan maailmaltaki saada anteeksi-antamusta”.²⁰⁹ Halu opettajaksi oli selvästi kova. Kirjoittaja vetosi lisäksi seminaarinjohtajan hengelliseen puoleen, jotta tämä ottaisi pyynnön vakavasti.

Kaikki eivät kuitenkaan suhtautuneet pyynnöissään täysin nöyrään ja alamaiseen sävyyn, vaan he perustelivat pyyntöään järkiperaisillä seikoilla. Eräs seminaarista omien sanojensa mukaan ”kevytmielisen poikamaisen elämänsä” vuoksi seminaarista erotettu pyysi seminaarinjohtajaa ja opettajakuntaa antamaan hänelle käyttäytymisensä anteeksi. Kirjoittaja kertoo kärsineensä seminaarista erottamisen jälkeen kolmen ensimmäisen kuukauden aikana suurta kärsimystä. Hän myös esittää näkemyksen, jonka mukaan hänen itsekäs käytöksensä pohjasi hänen joutumisestaan orvoksi jo lapsena ja

²⁰⁸ Rantala 2011, 273-274.

²⁰⁹ Johan Lehtisen kirje Leinbergille Kristiinassa 27.6.1876. JyKA.

kokeneensa tullessa tylsiksi kohdeksi. Kirjoittaja liitti myös koulun johtokunnan laatiman todistuksen toiminnastaan opettajana Tyrnävällä ja Muhoksella.²¹⁰

Näin myös seminaarin ja Leinbergin myöntämällä päättötodistuksella oli siis merkittävä valta entisten opiskelijoiden uralla. Seminaarin keskenjättänyt opiskelija ei ilman päättötodistusta voinut osoittaa ammatillista kyvykkyyttään opettajaksi. Mikäli opiskelija halusi osoittaa ammatillisen osaamisensa, oli hänen tai valintaa suorittavan johtokunnan lähestyttävä seminaarinjohtajaa tai seminaarinopettajatarata saadakseen suositukset tehtävään.

Leinberg ei suinkaan ollut ainoa seminaarinjohtaja, joka sai suosituskirjeitä, sillä myös Uno Cygnaeuksen johtajuuden aikana työpöydälle tuotiin seminaarinjohtajalle osoitettuja kirjeitä, joissa pyydettiin sisäänpääsyä opiskelijaksi seminaariin.²¹¹ Hakijoihin liittyvien kirjeiden saaminen kuitenkin kertoo siitä, että seminaarinjohtajan rooli nähtiin niin merkittävänä, että sisäänpääsypyyntöä esittäminen oli kirjeen lähettäjien näkökulmasta tärkeä osa sisäänpääsyä.

Seminaariin pääsemiseksi vedottiin siis monenlaisiin syihin. Päälimmäisenä olivat seminaarin opiskelijavalinnassa tekemät painotukset, jotka olivat selvästikin seminaarinjohtajaa lähestyneiden tiedossa. Pyytäjät osasivat vedota vähävaraisuuteen sisäoppilaita ehdottaessa ja yleisesti hengelliseen kristillisyyteen, terävä-älyisyyteen, yleiseen siveellisyyteen, aikuismaiseen ajatteluun ja kutsumuksellisuuteen.

Samalla kun Leinbergilta pyydettiin hyväksyntää uusien seminaarilaisten suosittelukirjeissä, ylläpiti seminaarinjohtaja näin myös Jyväskylän seminaarin opiskelijoiden kelpoisuusvaatimuksia. Leinbergilla on ollut mahdollisuus vastata kirjeisiin sen mukaan, miten hän on nähnyt opiskelijakandidaatin soveltuvuuden seminaarin ilmapiiriin. Samalla myös kirjeitse lähestyneet, seminaariopiskelijaksi

²¹⁰ Ivar Fredrik Lanton kirje Leinbergille Tyrnävällä 8.12.1885. JyKA.

²¹¹ Halila 1949a, 339.

suositelleet henkilöt ovat ylläpitäneet Leinbergin mahdollisuutta vaikuttaa valintoihin jo ennen kuin hakija tulee varsinaisesti hakeneeksi paikkaa seminaarista.

Seminaarilla oli merkittävä rooli suomalaisessa yhteiskunnassa, joten myös sinne pääseminen oli monen nuoren pyrkimyksenä. Sisään pääsy ei kuitenkaan ollut yksinkertaista. Harvat pyrkijät olivat yhteydessä suoraan seminaarinjohtajaan, mutta hakijan taustalla vaikuttavat suosittelijat kykenivät vaikuttamaan sisään pääsyyn. Mitä merkittävämpi hakijan tukija oli, sen helpommin sisään myös pääsi. Nämä seikat lisäsivät Leinbergin valtaa seminaarinjohtajana.

3.4 Jyväskylän seminaarin opettajien asiat

Opiskelijoiden lisäksi seminaarin asioissa Leinbergia lähestyivät myös seminaariin opettajaksi haluavat henkilöt. Päästäkseen opettajaksi seminaariin oli hakijalla oltava yliopistollinen oppiarvo sekä vuosi opiskelua seminaarissa ulkomailla. Hakijan tuli suorittaa sekä kirjallinen että käytännön opetuskoee, jonka jälkeen johtaja esitti ylihallitukselle mielestään parasta hakijaa.²¹² Kuitenkin siis itse valinta suoritettiin ilman seminaarinjohtajan suositusta.²¹³ Leinbergin astuessa tehtäväänsä, olivat seminaarissa jo opettaneet henkilöt Cygnaeuksen valitsemia.²¹⁴

Vaikka Leinbergilla ei ollut valintaan virallista merkitystä, ei se estänyt opettajaksi pyrkiviä verkostoitumaan hänen kanssaan tehtäviä hakiessaan. Seminaarista ja sen alaisesta mallikoulusta auenzeita virkoja hakeneet opettajat lähestyivätkin Leinbergia pyyntönään saada suostumus tai suositelu ennen hakemuksen lähettämistään. K. Kunelius kirjoitti Leinbergille:

”Luottaen siihen isälliseen rakkauteen ja huolenpitoon, jota minun oli onni seminaarissa ollessani Teiltä nauttia, uskallan nöyrimpänä oppilaananne pyytää, K. Herra Professori, Teidän myötävaikutustanne

²¹² Halila 1963, 49-50.

²¹³ Halila 1963, 50.

²¹⁴ Halila 1963, 51.

aikeestani, joka tosin ensin näyttänee Herra Professorista mahdottomalta, vaan jonka mahdottomuuden toivon ainakin osaksi voivani todistuksilla poistaa.”²¹⁵

Seuraavassa kirjeessään Kunelius jo kiittää, että Leinberg puoltaa hänen hakuaan mallikoulun sijaisopettajaksi.²¹⁶ Seminaarinjohtajan suosion vuoksi – tai siitä huolimatta – tuli Kunelius tehtävään valituksi. Hän toimi mallikoulussa opettajana aina vuoteen 1893 asti, kunnes päätti hakea piiritarkastajaksi. Lopulta hän päätyi myös johtajaksi seminaarin mallikouluun.²¹⁷

Opettajakunta itsessään oli toisilleen läheinen, tiivis yhteisö. Erityisesti merkkipäivien yhteydessä opettajat kokoontuivat yhteiseen illanviettoon, mutta myös kansalliset ja perhejuhlat riittivät syyksi. Esimerkiksi opettajien merkkipäivät olivat myös seminaarissa tärkeitä.²¹⁸ Opettajakunnan yhteisön tiiviyn vuoksi siihen pääsemiseen oli varmasti tarkan valinnan tulos, eikä siihen kelpuutettu ketä tahansa. Seminaarinopettajaksi pyrkineen näyttää olleen tärkeä olla myös seminaarinjohtajalle mieliksi. Tästäkin syystä opettajaksi haluavat ovat kokeneet tärkeäksi lähestyä seminaarinjohtajaa ja saada tältä suositus ja suostumus tehtävää hakiessaan.

Erityisen paljon verkostojen merkityksestä kertoo Yrjö Koskinen Yrjö-Koskisen haku ja pääseminen seminaariin opettajaksi. Historian ja kasvatustieteen opettajana vuosina 1886-1892 toimineen Yrjö-Koskisen nimi esiintyi jo ennen virallista hakua ja valintaa mallikoulun sijaisopettaja K. Kuneliuksen Leinbergille lähettämässä kirjeessä. Kunelius spekuloi, että lehtori Wallinin virka täytettäisiin senaattorin ja kirkollistoimituskunnan päällikön Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen²¹⁹ vanhimmalla pojalla, Yrjö Koskinen Yrjö-

²¹⁵ K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Kauhavalla 4.2.1885. JyKA.

²¹⁶ K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Kauhavalla 2.6.1885. JyKA.

²¹⁷ Alamainen kertomus Suomen kansakoulutoimen kehittymisestä lukuvuosina 1885-1905, 9, 105; K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Helsingissä 15.4.1893. JyKA.

²¹⁸ Halila 1963, 53.

²¹⁹ Georg Zacharias Forsman, myöhemmin Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen, oli omana aikanaan merkittävä poliitikko, joka toimi muun muassa Suomalaisen puolueen puheenjohtajana. Lisää hänestä ks. esim. Sainio 2000.

Koskisella.²²⁰ Ilmeisesti tämä tieto oli lähtöisin muualta kuin kirjoittajan omasta ajatuksesta, sillä Kunelius oli kirjeensä mukaan Helsingissä poikkeuksellisesti jonkinlaisen komitean myötä.

Mielenkiintoista Leinbergin ja Yrjö-Koskisen suhteessa on se, että aloitteen heidän kirjeenvaihdolle oli kirjeen sisällöstä päätellen tehnyt nimenomaan Leinberg. Seminaarinjohtaja oli varmastikin tietoinen siitä, että Yrjö-Koskinen oli hakenut tai tuli hakemaan paikkaa seminaarinopettajana. Yrjö-Koskinen lopettikin kirjeensä sanoihin: ”Kiittäen Teitä, Herra Professori, nöyryydestä kaikesta vaivastanne minun tähteni sekä erin-omaisesta ystävydestänne minua kohtaan, pyydän alati sulkeutua Teidän arvokkaaseen suosioon.”²²¹

Leinbergin myötämielisyys Yrjö-Koskisen valintaa kohtaan kertoo siitä, että hän varmasti näki Yrjö-Koskisessa potentiaalinsa, taustansa sekä kyvykkyytensä puolesta. Leinberg selvästi halusi, että Yrjö-Koskisesta tulisi osa hänen johtamaansa yhteisöä. Taustalla on varmastikin vaikuttanut Yrjö-Koskisen henkilökohtainen tausta: hänen isänsä oli senaattori Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen. Tästä kertoo myös se, että Leinberg oli itse aloitteellinen kirjeenvaihdossa. Lisäksi ainakin kirjeenvaihdon perusteella Yrjö-Koskinen näyttää kokeneen saaneensa Leinbergilta tukea ja apua seminaarinopettajan virkaa hakiessaan. Toisaalta Yrjö-Koskisen valinnassa painoi se, että Helsingistä Leinbergille kirjeitse kantautuneet huhupuheet veivät häntä seminaarinopettajaksi ilmeisesti jo ennen varsinaista hakemista. Vaikutus palkkaamiselle näyttää siis tulleen korkeammalta taholta, eikä Leinbergilla välttämättä ollut mahdollisuutta vaikuttaa tulevan opettajan valintaan.

Uuden opettajan suhtautuminen seminaarinjohtajaan oli muuttunut jo palkkausta edeltävästä ”korkeasti kunnioitettavasta Herra Professorista” seuraavan vuoden kesälle, kun Yrjö-Koskinen tervehtii kirjeensä vastaanottajaa ”korkeasti kunnioitettuna setänä”.²²² Vahvalta pohjalta uransa seminaarissa aloittanut Yrjö-Koskinen toimi lopulta

²²⁰ K. Kuneliuksen kirje Leinbergille Helsingissä 29.9.1886. JyKA.

²²¹ Y.K. Yrjö-Koskisen kirje Leinbergille Helsingissä 16.10.1886. JyKA.

²²² Y.K. Yrjö-Koskisen kirjeet Leinbergille Helsingissä 16.10.1886 ja 26.8.1887. JyKA.

Leinbergin seuraajana Jyväskylässä seminaarinjohtajana ja lopulta vielä pitkään Helsingissä kouluylivaltuutuksen ylitirehtöörinä.²²³

Kaikki opettajien palkkausprosessit eivät olleet yhtä selkeitä kuin Yrjö-Koskisen. Hämeenlinnassa 18.5.1893 kirjoitetussa kirjeessään Anna Lilius kertoi pohtivansa seminaarinjohtajattaren viran hakemista, mutta arveli mahdollisuuksiensa paikan saamiseksi olleen vähäiset, sillä myös Kitty Åberg on ilmoittanut hakevansa tehtävää. Mielenkiintoisesti Lilius kirjoitti myös ymmärtävänsä, että Leinberg haluaisi tehtävään seminaarin hyvin tuntevan henkilön. Lilius oli kuitenkin itse opettanut seminaarissa suomea ja pyysikin seminaarinjohtajalta opettajakunnan arvostelupöytäkirjan otetta suoritteistaan seminaarin suomen kielen opettajana. Kirjeensä Lilius lopetti toiveeseen, että tehtävään ”...määrättäisiin se hakijoista, joka tämän tärkeän tehtävän parhaiten toimittaisi Hänen suuren nimensä kunniaksi ja isänmaan hyväksi. Kiitoksella ja kunnioituksella Anna Lilius”.²²⁴ Lopulta Lilius saikin jo seuraavassa kirjeessään kiittää Leinbergin henkilökohtaista ilmoitusta valita hänet seminaarinjohtajattareksi. Esimerkiksi sanomalehdissä hän ei ollut huomannut ilmoitusta tai saanut tietoa valinnasta ylihallitukselta.²²⁵ Leinberg oli siis ollut se tärkeä lähde, jonka kautta tieto lopulta lähetettiin. Kuten Yrjö-Koskisen ja Liliuksen palkkaustilanteet osoittavat, oli Leinberg heti aktiivinen uusien opettajakunnan lisäysten kohdalla.

Opettajanvirkoja koskevia käytännön asioita hoidettiin suoraan kirjeenvaihdolla Leinbergin kanssa. Kun Yrjö-Koskisen virkaanastuminen viivästyi, lähetti hän asiaan liittyvän lääkärintodistuksen suoraan seminaarinjohtajalle, vaikka epäili itsekään olisiko todistus kuulunut kouluylivaltuutuksen vai Leinbergin käsiteltäväksi.²²⁶ Leinbergin kautta hoidettiin myös palkkaan liittyneitä asioita. Esimerkiksi opettajan ollessa virkavapaalla, oli palkka mahdollista lähettää saajan paikkakunnalle tai nostaa vasta myöhemmin Jyväskylässä. Näissä tapauksissa Leinberg ehdotti toimintamallia, jonka opettaja sitten

²²³ Tarkemmin Yrjö-Koskisesta ks. Vares 2000.

²²⁴ Anna Liliuksen kirje Leinbergille Hämeenlinnassa 18.5.1893. JyKA.

²²⁵ Anna Liliuksen kirje Leinbergille Hämeenlinnassa 15.2.1894. JyKA.

²²⁶ Y.K. Yrjö-Koskisen kirje Leinbergille Bad Emzissä 26.8.1887. JyKA.

hyväksyi.²²⁷ Opettajat lisäksi itse ilmoittivat oman sijaisensa, joiden palkkausasiat olivat myös nekin opettajien itsensä vastuulla. Heidän vastuullaan oli määrittää, miten palkka jaettiin.²²⁸ Joissain tapauksissa sijaiset tarjosivat myös itse itseään lehtoreiden tilalle siksi ajaksi, kun nämä olivat poissa.²²⁹ Lisäksi seminaarin opettajat lähettivät oppilailta puuttuvat arvosanat kirjeitse suoraan seminaarinjohtajalle.²³⁰

Mikäli opettaja tarvitsi virkavapaata esimerkiksi täydentäviä opintoja varten tai heikon terveydentilan vuoksi, asetettiin pyyntö kirjeitse suoraan Leinbergille. Muun muassa Yrjö-Koskinen oli pitkään poissa heikkoon terveydentilaansa vedoten. Kirjeensä hän lähetti mitä ilmeisimmin kotoaan Jyväskylästä, vaikka olisi voinut varmasti mennä itse seminaariin paikanpäälle asiaa ilmoittamaan.²³¹

Seminaarinjohtajan henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossa näkyy hänen johtamansa laitoksen hallinnointi. Vaikka hänellä ei välttämättä ollutkaan varsinaista valtaa esimerkiksi palkkausasioissa, pitivät etenkin seminaarinopettajaksi pyrkivät henkilöt Leinbergia merkittävässä roolissa. Myös hakijan taustalla oli merkitystä siihen, miten seminaarinjohtaja hakijaan suhtautui. Lisäksi seminaariin liittyviä asioita kuten sairasilmoituksia ja arvosanojen antamista poissaoloaikana hoidettiin kirjeiden välityksellä.

²²⁷ Y.K. Yrjö-Koskisen kirje Leinbergille Helsingissä 11.1.1887. JyKA.

²²⁸ Y.K. Yrjö-Koskisen kirjeet Leinbergille Tukholmassa 22.9.1891 sekä Helsingissä 18.9.1892. JyKA.

²²⁹ T. Järveläisen kirje Leinbergille Helsingissä 29.8.1894. JyKA.

²³⁰ Y.K. Yrjö-Koskisen kirje Leinbergille Tukholmassa 22.9.1891. JyKA.

²³¹ Y.K. Yrjö-Koskisen kirjeet Leinbergille Jyväskylässä 17.10.1890, 27.10.1890, 14.11.1890 ja 22.11.1890. JyKA.

4 Seminaarinjohtaja ja kansakoulun kenttä

Kuten aiemmin todettu, voi Leinbergia perustellusti pitää ylitarkastaja Cygnaeuksen kaudella tämän vahvana seuraajana. Asema ei ollut pelkästään sisäinen, vaan se näkyi myös kansakouluasiaa edistävien muiden tahojen lähestymisessä. Hänet tunnettiin ympäri kansakoulun kenttää koko Suomen alueella.

Osa Leinbergille kirjoittaneista hyödynsikin hänen vahvaa suhdettaan Cygnaeukseen ja ylihallitukseen erityisesti niissä tapauksissa, kun ylitarkastaja ei ollut paikkakunnalla. Näin toimi muun muassa Julius Krohn, joka lähetti Leinbergille 75 kappaletta kirjoja jaettavaksi palkintona kilteille ja ahkerille kansakoulunoppilaille.²³² Helsingin Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa Suomen kielen ja kirjallisuuden dosenttina, lehtorina ja lopulta ylimääräisenä professorina toiminut Krohn olisi voinut lähettää tai toimittaa teokset suoraan Cygnaeukselle Helsinkiin.²³³ Kirjat olivat mahdollisesti tarkoitettu jaettavaksi Keski-Suomen alueelle, mutta siitäkin huolimatta niiden toimittaminen juuri Leinbergille kertoo hänen alueellisesta merkityksestään. Hänet nähtiin Cygnaeuksesta seuraavana, jolla oli myös hyvä suhde ylitarkastajaan itseensä. Kouluylihallitus oli nimenomaan halunnut valita Leinbergin jatkamaan Cygnaeuksen aloittamaa työtä valintahetkellä Suomen ainoassa opettajaseminaarissa.

4.1 Suhteet kansakouluopettajiin

Leinbergin tunnettavuus ei rajoittunut pelkästään ylihallituksen ja Cygnaeuksen kautta rakentuneisiin suhteisiin, vaan hänellä oli erillisiä verkostoja monenlaisiin toimijoihin kauttaaltaan ympäri koko kansakoululaitoksen. Merkittävin osa hänen suhteistaan liittyi kansakoulunopettajiin.

²³² J. Krohnin kirje Leinbergille Helsingissä 3.12. Vuosi puuttuu. JyKA.

²³³ Julius Krohn oli suomalaisuusaatteen puolestapuhuja, joka toimi pitkään Helsingin Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa Suomen kielen ja kirjallisuuden dosenttina, lehtorina ja lopulta ylimääräisenä professorina. Majamaa 1998.

Koko Leinbergin seminaarinjohtajuuden ajan oli Suomen kansakouluissa jatkuva pula valmistuneista ja pätevistä opettajista. Erityisesti suomenkielisiä opettajia olisi tarvittu runsaasti valmistuneita enemmän. Vielä vuonna 1871 Suomen yhteensä 146 kansakoulussa työskenteli 148 opettajaa. Kymmenessä vuodessa kansakoulujen määrä kasvoi 496 kouluun, joissa opettajia oli vastaavasti 507.²³⁴ Kasvavaa opettajatarvetta paikkaamaan perustettiin samalla aikavälillä kolme uutta kansakoulunopettajaseminaaria ruotsinkieliset Tammisaareen ja Uuteenkaarlepyyhyn sekä suomenkielinen seminaari Sortavalaan.²³⁵ Useat avautuvat kansakoulunopettajien virat jäivät opettajapulan vuoksi täyttämättä tai täytettiin seminaaria käymättömillä tai sen keskenjättäneillä tai pääsykokeissa hylätyillä henkilöillä. Yhteensä vuoteen 1880 mennessä opettajia oli valmistunut 468, kun taas virkoja oli perustettu 603.²³⁶ Puute pätevistä opettajista avasi Leinbergille mahdollisuuden valita niitä henkilöitä, joita hän itse piti parhaimpia opettajantyöhön. Prosessiin kuului toki myös muita opettajavalintaan vaikuttaneita tahoja, jotka rajoittivat hänen valtaansa valinnassa.

Perustettaviin, kunnan vastuulla oleviin kansakouluihin valittiin ensiksi johtokunta, joka koostui usein kunnan kansakouluhankkeen alkuunpanijoista ja muuten kansakouluuuteeseen perehtyneistä henkilöistä. Kaupungeissa johtokunta kokoontui kerran kuukaudessa ja maaseudulla joka toinen kuukausi.²³⁷ Ongelmana johtokunnissa oli, etteivät siihen valitut henkilöt osallistuneet kokouksiin opettajaa ja johtokunnan esimiestä lukuun ottamatta. Huonosti toimiva paikallisen kansakoulun asioista päättävä toimielin tuotti ongelmia koulutoimen järjestämiseen. Opettajan oli itse kokouksen ulkopuolella hankittava johtokunnan jäseniltä hyväksyntä tekemilleen aloitteille esimerkiksi työjärjestyksen hyväksyttämiseksi.²³⁸

²³⁴ Halila 1949a, 60 sekä Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehittymisestä lukuvuosina 1865–1886, 14.

²³⁵ Nurmi 1995, 41-42.

²³⁶ Halila 1949b, 373-374.

²³⁷ Halila 1983, 381.

²³⁸ Uusi Suometar, Nro 4, 11.01.1875.

Kansakouluihin opettajat valittiin vuoden 1866 kansakouluasetuksen 129 §:n säädöksen mukaan siten, että koulun johtokunta kutsuu sopivimmaksi katsomansa henkilön kansakoulun opettajan virkaan. Vaatimuksena oli yksinkertaisesti oikeanlainen oppi ja kokemus viran menestyksekkääseen hoitamiseen. Muodollisen pätevyyden vaatimus tuli voimaan vuoden 1898 julistuksessa, jonka myötä uudelta opettajalta vaadittiin hyväksytyä päästötodistus suomalaisesta opettajaseminaarista.²³⁹ Ihanteellista opettajaa pidettiin 1800-luvun puolivälistä aina 1900-luvun puoliväliin saakka kutsumuksellisenä, kristillissiveellisenä sekä kurinalaisena ja valtiovallalle uskollisena, isänmaallinen henkilönä.²⁴⁰ Kansakoulun johtokunta ilmoitti usein avoimesta työpaikasta sanomalehdissä, mutta saattoi tästä huolimatta tehdä päätöksen pyytää opettajaa suoraan seminaarista.²⁴¹

Kansakoulujen johtokunnat vastasivat siis opettajan palkkaamisen prosessista. Valmiita ja päteviä opettajia oli etenkin kansakoulun alkuvuosina varsin vähän, joten seminaarin merkitys korostui. Juhani Pirttiniemen mukaan 1870-luvulla kansakoulunopettajina toimivista opettajista vain puolet oli seminaarin käyneitä.²⁴² Valinta kansakoulunopettajaksi kulki johtokunnan kautta. Johtokunnalla oli valta valita tehtävään parhaiten sopivaksi katsomansa henkilö ja esitti tämän nimittämistä opettajan virkaan ja piiritarkastaja hyväksyi tai hylkäsi esityksen. Mikäli tahot olivat erimieliset päätöksestä, ratkaisi kiistan ylihallitus, joka otti huomioon myös seminaarista saadun todistuksen. Valintaprosessi ei eronnut aikakauden muiden merkittävien virkojen valitsemisen menettelytavoista. Johtokunnalla oli laaja valta valita oikeaksi katsomansa henkilö virkaan, ilman kelpoisuusvaatimusta. Tällöin johtokunta saattoi valita muodollisesti pätevemmän ulkopaikkakuntalaisen sijaan hyvin tuntemansa paikkakuntalaisen. Kansakouluasetus määrätti etusijalle ne hakijat, joilla oli näyttää seminaaritodistus ja siten seminaarin opettajien osoittaman kelpoisuus opettajantyöhön. Vasta vuonna 1880 seminaarin päästötodistus tuli valintaehdoksi

²³⁹ Salmela 1966, 80.

²⁴⁰ Mäntynen 2016, 374.

²⁴¹ Matthias Takalan kirje Leinbergille Suursaarella 20.5.1885. JyKA.

²⁴² Pirttiniemi 2010, 244.

vakituiseen maaseutukoulun opettajanvirkaan.²⁴³ Ennen tätä olivat opettajien saamat suositukset tärkeä osa palkkausprosessia.

Kaupunkikansakouluissa tilanne oli pitkään erilainen. Kaupunkien kouluissa ohjeistus päästötodistuksen vaatimuksesta tuli voimaan vasta kymmenen vuotta myöhemmin. Epäpätevien opettajien valinta tehtäviin pätevien sijaan kirvoitti kannanottoja opettajilta. Valintaprosessi saattoikin olla alusta loppuun suljettua, kun haettavaa toimea ei asetettu julkisesti avoimeksi. Menettelyyn saatiin kuria vasta 1890-luvulla.²⁴⁴ Osaltaan tilannetta selittää kansakoulun maaseudusta poikkeava asema kaupungin säätyläisten piirissä. Kansakoulu nähtiin alempien säätyluokkien kouluna, eikä korkeammassa yhteiskuntaluokissa ollut kiinnostusta sen järjestämiseen muuten kuin toiminnalle välttämättömien osien – kuten opettajien ja tilojen – osalta. Lisäksi kaupungeissa kansakoulujen rahoittaminen oli maaseutuihin verrattuna vaikeampaa. Maaseuduille perustettavat kansakoulut saivat valtion apurahaa merkittävästi enemmän verrattuna kaupunkien kouluihin. Säätyläiset eivät osin pitäneet kansakoulua merkittävän tahona, sillä se nähtiin enemmän alempia säätyjä palvelevana.²⁴⁵ Suomen säätyjen välinen sosiaalinen mobiliteetti oli kankeaa. Koulutus ja erityisesti yliopistokoulutus oli ainoa väline, jolla sosiaalinen siirtyminen alhaalta ylös nähtiin mahdollisena. Varsinkin autonomian ajan alussa suomalainen yhteiskunta oli agraarinen – pysyi ja halusi pysyä sellaisena.²⁴⁶

Leinbergin kirjeenvaihdossa korostuvat pyynnöt etsiä opettajia nimenomaan maaseutujen uusiin kansakouluihin, ei niinkään kaupunkiin. Tämä voi selittyä esimerkiksi sillä, että kaupunkikoulujen ja niiden johtokuntien merkitys nähtiin vähäisemmäksi. Edelleen kaupunkien johtokuntien yhtenäisverkostot ovat varmasti olleet maaseutujen vastaavia laajemmat. Näin ollen opettajan löytäminen verkostojen avulla on ollut helpompaa, eikä seminaarinjohtajan apuun ollut tarvetta.

²⁴³ Halila 1949b, 339-341.

²⁴⁴ Halila 1949b, 339-341.

²⁴⁵ Halila 1983, 380-381.

²⁴⁶ Ks. esim. Waris 1940.

Koska kansakouluihin oli vaikeuksia saada päteviä ja hyviä opettajia, oli seminaarin päästötodistuksella kiristyvien vaatimusten myötä kasvava merkitys opettajaksi haluavan urapolulla. Erityisesti sillä kansakouluihin oli alkuvuosina vaikeuksia saada virallisesti päteviä ja hyviä opettajia, oli seminaarin päästötodistuksella suuri merkitys opettajaksi haluavan urapolulla. Todistus asetti heidät valintaprosessissa muiden halukkaiden edelle. Näin ollen myös Leinbergin rooli korostui, sillä hän oli usein se henkilö, johon sekä koulujen johtokunnat että opettajanpaikkaa hakevat ottivat yhteyttä. Hän myös päätti siitä, kenelle todistuksia annettiin ja lähetettiin, siten siis vastasi entisten opiskelijoiden pyyntöihin saada todistus.

Seminaarin keskenjättäneet, mutta opettajana toimivat henkilöt olivat varsinaisesti valmistuneiden ja täten pätevien hakijoiden puuttuessa merkittävä osa opettajapulan paikkaamisessa. Vaikka opettajankoulutus oli Jyväskylän seminaarissa alkanut jo 1860-luvulla, oli kouluilla yhä 1870-luvulla vaikeuksia saada perustettaviin virkoihin päteviä hakijoita.²⁴⁷ Mikäli opettajantehtävää hoitanut oli vielä seminaarin päästötodistusta vailla, oli tällä pyrkimys kuitenkin saada opinnot valmiiksi. Opiskelijat myös auttoivat toisiaan esimerkiksi lähettämällä vuositasojen muistiinpanoja, jotta työn vuoksi opinnoista erossa pysyisi kiinni seminaarin tahdissa. Jos koulun johtokunta vaati opiskelijaa pitämään välivuoden, pyysi tämä neuvoa ja hyväksyntään seminaarinjohtajalta ja tämän kautta seminaarin opettajakunnalta.²⁴⁸

Leinberg sai tavallisten kansakoulujen lisäksi avunpyyntöjä etsiä opettajia tehtaankouluihin. Tällaisella asialla häntä lähestyi muun muassa K.J. Hallberg, joka etsi opettajaa Ilomantsiin Möhkön rautaruukin kansakouluun.²⁴⁹ Tehdasyhteisöjen yhteyteen perustettavat tehtaankoulut erosivat monella tavalla perinteisistä kansakouluista. Esimerkiksi kirjeessä mainittu Möhkön tehtaankoulu oli aloittanut toimintansa jo 1859, mutta sen kehitystä hidasti pätevän opettajan puute, ennen kuin sinne 1870-luvulla saatiin valmistunut opettaja. Koulussa opetettiin kyllä samoja aineita

²⁴⁷ Aurola 1961, 192-193.

²⁴⁸ Fabian Palosen kirje Leinbergille Säynetkoskella 27.2.1875. JyKA.

²⁴⁹ K.J. Hallbergin kirje Leinbergille Möhkössä 28.2.1876. JyKA.

kuin esimerkiksi huomattavasti laadukkaammassa Värtsilän tehtaankoulussa, mutta opetuksen taso oli heikko. Kun opettaja Gustaf Ahran saapui Möhkön koulun opettajanvirkaan, koko opetus tarpeellisen uudistuksen.²⁵⁰ Ennen pätevää opettajaa Möhkössä toimea hoitivat usein tehtaiden virkamiehet ja tehtaiden johtoon kuuluneet henkilöt, jopa kokonaan opetustyössä toimien.²⁵¹ Tehtaankoulujen määrän merkittävään kasvuun vaikutti niille myönnettävän valtionavun mahdollisuus vuonna 1866 laaditun ensimmäisen kansakouluasetuksen myötä. Tehdasyhteisöjen taloudellinen pohja ei välttämättä kestänyt opettajien palkanmaksamista ilman valtion taloudellista tukea. Uuden asetuksen myötä tehtaankoulut saivat avustusta oppilasmääränsä perusteella. Valtionavustus maksettiin, mikäli oppilasmäärä ylitti 30 lapsen lukumäärän.²⁵²

Pelkkä valtionavustus ei kuitenkaan ollut tae siitä, että tehtaankoulu tulisi toimimaan pitkään. H.F. Alm oli alun perin pyytänyt joulukuussa 1876 Leinbergilta apua opettajattaren etsintään Mänttään tehtaan yhteyteen. Jo toukokuussa 1877 seminaarinjohtaja sai kirjeen, että tehtaan patruuna G.A. Serlachius oli päättänyt sulkea koulun, sillä hän oli tyytymätön ylihallituksen vaatimiin paperitöihin ja ”planketteihin” eli kaavakkeisiin. Samalla Alm pyysi Leinbergilta neuvoja, miten tilanteessa tulisi toimia.²⁵³ Sen lisäksi, että Leinberg sai verkostonsa kautta tietoja myös tehtaankoulujen toiminnasta, olivat myös niihin liittyvät tahot ja vastuuhenkilöt yhteydessä seminaarinjohtajaan.

Seminaarin entinen opiskelija, Petter Jurva, pyysi Torniossa 17.3.1871 lähettämällään kirjeellään saada vaimolleen todistusta seminaarista. Kirjeessä hän rukoilee johtajaa, että tämä lähettäisi päästötodistuksen, jota Jurvan vaimo oli pyytänyt jo viisi vuotta. Aiemmin seminaarista lähetetty todistus oli pelkkä katkonainen nimikirja, jossa ei ollut edes seminaarin sinettiä.²⁵⁴ Aikakauden asenteista seminaarinjohtajaa kohtaan kertoo

²⁵⁰ Aurola 1961, 81.

²⁵¹ Aurola 1961, 188.

²⁵² Aurola 1961, 90.

²⁵³ H.F. Almin kirjeet Leinbergille Saarijärvellä 13.12.1876 ja 2.5.1877. JyKA.

²⁵⁴ Petter Jurvan kirje Leinbergille Torniossa 17.3.1871. JyKA.

se, ettei Petter Jurvan puoliso itse kirjoittanut johtajalle. Vaikka Jurva ja hänen vaimonsa olivat eronneet seminaarista jo useaa vuotta ennen Leinbergin asettumista johtajaksi, oli suoraan hänelle kirjoittaminen selvästi sopimatonta. Vanha menneisyys ja seminaarista eroaminen painoivat varmasti sekä Jurvan että tämän vaimon suhteessa Leinbergiin, joten kirjeen sävy oli nöyristelevä.

Todistusten pyytäminen on oletettavasti lähtöisin kansakoulutarkastajien vaatimuksesta. Kansakoulutarkastajat nimensä mukaisesti tarkastivat kunnallisen koulutoimen järjestämistä. He raportoivat havaitsemistaan puutteista kouluylivaltuutukselle.²⁵⁵ Leinbergin työpöydälle kansakoulutarkastajien havainnot päätyivät erityisesti pyyntöinä lähettää opettajalle puuttuva todistus seminaarin suorittamisesta.²⁵⁶ Leinbergin valta näissä tapauksissa oli lähinnä hallinnollista. Jäykkänä virkamiehenä hän tuskin vastusteli todistusten lähettämistä, joskin oppilaan maineella ja esimerkiksi eroamisella seminaarista on varmastikin ollut vaikutusta.

Monet johtokunnat päätyivät kirjeitse pyytämään seminaarinjohtajaa etsimään tai suosittelemaan joko valmistunutta tai viimeistä vuotta opiskelevaa ja valmistuvaa opettajaa. Leinberg saattoikin suoraan ehdottaa tehtävään sopivaksi katsomaansa henkilöä. Varsin usein koulujen johtokunta vastasi seuraavassa kirjeessään valinneensa ehdotetun henkilön ja lähettäneensä hänelle kutsukirjeen virkaan. Näin kävi esimerkiksi kandidaatti Olof Bergin kohdalla, kun kansakoulun johtokunnan puolesta kirjoittanut E. Andersin etsi opettajaa. Leinberg ehdotti Bergiä, joka tuli valituksi.²⁵⁷ Luottamus ja arvostus Leinbergiin sekä hänen arviointikykyensä opettajaehdokasta valittaessa oli voimakas. Johtokunnat eivät kyseenalaistaneet tai pyytäneet lisäselvitystä Leinbergin ehdotettua jotakuta opiskelijaa tehtäviin.

Jokaisen kansakouluopettajaa vailla olevan kirjoittajan tarve ei tullut kuitenkaan tyydytetyksi. Esimerkiksi seminaarinjohtajaa nöyrään sävyyn lähestynyt, entisen toimesta eronneen opettajan tilalle uutta etsivä G. von Essen jäi kokonaan vastauksetta.

²⁵⁵ Nikander 2011, 148-149.

²⁵⁶ A. Castrénin kirje Leinbergille Tyrnävällä 27.10.1886. JyKA.

²⁵⁷ E. Andersinin kirje Leinbergille Helsingissä 20.3.1872 ja kirje Helsingissä 15.4.1873. JyKA.

Von Essen viestitti Leinbergille ensimmäisen kerran 29.9.1889 saamatta vastausta ja toisen kerran kuukautta myöhemmin. Vielä 29.1.1891 kirjoittamassaan kirjeessä von Essen ilmoittaa, ettei Pohjanmaan Isojoella vielääkään ollut opettajaa.²⁵⁸ Pula erityisesti pätevistä opettajista oli todellakin suuri. Mitä ilmeisimmin tehtävä ei ollut myöskään seminaarinjohtajalle helppo, eikä hän aina löytänyt sopivaa tai lähtemään halukasta hakijaa.

Mikäli valmistuneet ja kansakoulunopettajan virkaan valitut aiheuttivat työnantajilleen ongelmia, toimi Leinberg informaation lähteenä. Kun Säkylässä kansakoulussa opettanut seminaarin entinen oppilas Amanda Sjöblom oli keskittynyt opettamista tarmokkaammin Raamatun tekstien saarnaamiseen, päätti hänen esimiehensä pastori W.A. Mandelöf kysyä Leinbergilta, oliko Sjöblom aiheuttanut ongelmia jo seminaarissa. Tilanteen opettaja Sjöblomin puolelta tukalaksi teki se, että hän oli vielä virkansa koeajalla. Vaikka Sjöblom oli itse halukas jatkamaan toimessaan, eivät Mandelöf, koulun johtokunta tai seurakuntalaiset suhtautuneet jatkoon niin myötämielisesti. Tehtävää oli jo hakenut toinen opettajatar, josta kirjoittaja halusi myös lisätietoa.²⁵⁹ Varsinaiset opettajiin kohdistuneet oikeudelliset toimenpiteet käsiteltiin johtokunnan ja kansakouluntarkastajien yhteistyössä.²⁶⁰

Opettajan osallistuminen saarnaamiseen nähtiin ongelmallisena huolimatta siitä, että suurin osa maalaiskansakoulujen johtokuntien puheenjohtajista kuului pappissäätyyn.²⁶¹ Sjöblomin tapauksessa kyse on vieläpä papin roolia ottavasta naisesta. Yleisesti pappissäädyn tasolla oli vallalla ajatus, että papiston täytyi luopua yhteiskunnallisista tehtävistään ja osallistua sen asioihin yhteiskunnan jäsenenä ilman erioikeuksia aivan kuten muidenkin.²⁶² Papisto on varmasti myös nähnyt ne ongelmat, joita saarnaavat naisopettajat voivat aiheuttaa heidän ajatukselleen kansakoulusta.

²⁵⁸ G. von Essenin kirjeet Leinbergille Isojoella 29.9.1889, 26.10.1889 ja 29.1.1891. JyKA.

²⁵⁹ W.A. Mandelöfin kirje Leinbergille Säkylässä 9.5.1885. JyKA.

²⁶⁰ Nikander 2011, 149.

²⁶¹ Soikkanen 1966, 338.

²⁶² Soikkanen 1966, 157.

Yhteiskunta oli muutoinkin murroksessa ja kirkon valta ympäröivästä yhteiskunnasta oli katoamassa.

Seminaarissa opiskelleet hakivat usein kansakoulunopettajan avoimia virkoja, vaikka heillä ei olisikaan ollut valmistunutta opettajantutkintoa seminaarista. Hakijoilla ei aina ollut esittää virallista todistusta kyvykkyydestään opettajaksi. Kun kansakoulun johtokunta päätti valinnoista, lähestyi se oman kontaktihenkilönsä kautta seminaarinjohtaja Leinbergia toiveenaan saada lisätietoa hakijoista.²⁶³ Osa pyynnön esittäjistä toimitti vielä opettajiksi valittujen kutsukirjeetkin Leinbergin kautta.²⁶⁴ Vaikka seminaarista valmistuneet olivat pätevinä opettajina tietysti vapaita hakemaan avoimia tehtäviä koko Suomen kansakouluista, pyysivät he Leinbergilta suosituksen ja virkaan esityksen lisäksi myöskin lupaa hakea avointa tehtävää.²⁶⁵

Aikaisemmin saatu palvelus vahvisti kirjeitse lähestyneen suhdetta seminaarinjohtajaan. Kun kansakoulunopettaja oli löytynyt Leinbergin suositusten perusteella, madalsi se kynnystä ottaa yhteyttä uudemman kerran. Näin oli esimerkiksi Karl August Tallgrenin kohdalla. Ensin Tallgren oli pyytänyt Leinbergilta etsiä opettajaa uuteen kansakouluun Lohtajalle. Toimeen löytyikin jo kuukauden päästä sopiva ehdokas Anna Kujala. Viisi vuotta tämän jälkeen Punkalaitumella vaikuttava Tallgren koki varmasti, että hänellä oli myös mahdollisuus vaikuttaa myös Hilda Maria Mansnerin seminaariin pääsemiseksi.²⁶⁶ Suhde Leinbergin ja Tallgrenin välillä oli kehittynyt ja onnistuneen ensimmäisen palveluksen jälkeen siihen oli tullut vahvistusta. Ensimmäiset kaksi kirjettä Tallgren kirjoitti suomeksi, mutta kolmannen kirjeensä ruotsiksi. Leinberg oli itse ruotsinkielinen, kun seminaari oli opetukseltaan suomenkielinen. Näinpä käytetty kieli kertoo mahdollisesti kirjoittajan kielitaidon kehittymisestä, mutta myös suhteen tiivistymisestä henkilökohtaisemmalle tasolle. Myös kirjeen aihe oli enemmän henkilökohtainen, vaikka molemmissa olikin kysymys suosituksista.

²⁶³ F.H. Alopaeuksen kirje Leinbergille Mikkelissä 20.4.1879. JyKA.

²⁶⁴ Herman Backmanin kirje Leinbergille Impilahdella 24.3.1879. JyKA.

²⁶⁵ Juho Arvelinin kirje Leinbergille Nastolassa 21.3.1873. JyKA.

²⁶⁶ Karl August Tallgrenin kirjeet Leinbergille. JyKA.

Huolimatta jatkuvasti avoimista työpaikoista, ei sellaisen saaminen ilman pätevyyttä ollut täysin yksinkertaista. Erityisesti ne entiset seminaarilaiset, jotka olivat seminaarin osittain suorittaneet tai sieltä erinäisistä syistä erotettu tai itse eronneet, joutuivat hakemaan hyväksyntää seminaarinjohtajalta. Tässä Leinbergin valta oli kuitenkin vielä rajattua. Opettajaksi kelpasivat myös sellaiset, jotka olivat joutuneet erotetuksi seminaarista. Kahden vuoden aikana poikamaisen elämäntyylin vuoksi seminaarista erotettu mies oli toiminut kahdella eri paikkakunnalla opettajantehtävissä.²⁶⁷ Seminaarista erottaminen ei siis estänyt henkilöä täysin toimimasta opettajana. Kuitenkin tämä vaati varmasti muunlaista verkostoa, jotta kansakoulun johtokunta tuli vakuuttuneeksi opettajan pätevyydestä.

Kun entinen opiskelija oli hakenut ja saanut opettajanviran, kokivat he paikoitellen vahvaakin velvollisuutta täyttää tämä toimi ja pysyä virassa. Viran saaneet opiskelijat näkivät, että he olivat saaneet paikkansa nimenomaan Leinbergin ja seminaarin muun opettajiston suosituksilla. Näin ollen myös saadusta opettajanvirasta luopuminen tuotti omantunnontuskaa.²⁶⁸ Mikäli opettajalle tarjottiin uutta tehtävää toisella paikkakunnalla, oli syytä pyytää seminaarinjohtajalta neuvoa ja ohjeita tilanteeseen.²⁶⁹ Aina tähän ei ollut mahdollisuutta, eikä välttämättä haluakaan. Esimerkiksi opettajana toiminut Minna Nikander erosi tehtävästään, vaikka Leinberg oli nimenomaan neuvonut olemaan eroamatta. Hän kuitenkin perusteli tekoaan vahvasti kouluoloilla: olot olivat kurjuudessaan eroa vaatineet.²⁷⁰ Kun virkaan oli päästy seminaarinjohtajan ja sen opettajakunnan avulla, herätti tehtävästä eroaminen ilman heidän neuvoaan myös pelkoa suosittelijoiden tuen menettämisestä, jos opettaja toimisikin heidän halunsa vastaisesti. Entiset opiskelijat näkivät Leinbergin yhä tärkeänä neuvoja antavana hahmona, johon he voisivat luottaa.

²⁶⁷ Ivar Fredrik Lanton kirje Leinbergille Tyrnävällä 8.12.1885. JyKA.

²⁶⁸ Anna Kujalan kirjeet Leinbergille Lohtajalla 20.11.1870 ja 26.3.1870. JyKA.

²⁶⁹ Fabian Palosen kirje Leinbergille Säynetkoskella 27.2.1875. JyKA.

²⁷⁰ Minna Nikanderin kirje Leinbergille Janakkalassa 11.8.1889. JyKA.

Erityisesti haastaviin olosuhteisiin suositellut ja lähteneet näkivät vaikean tilanteensa jopa positiivisena nimenomaan suhteessaan Leinbergiin. Kansakoulunopettaja Fabian Palosen ura sai alkunsa, kun seminaarinjohtaja oli suosittanut häntä lähtemään Säynetkosken kansakouluun opettajaksi. Hän kiittikin Leinbergia neuvoista ja varoituksista ja piti erityisesti arvossaan sitä luottamusta, jonka oli saanut tehtävään ehdotuksen muodossa. Kirjeissään hän kertoi päätöksestään jättää koulutyön seminaarissa kesken: ”Luopua pois rakkaista opettajista, jättää luokkakumppanit sekä muut ystävät ja lähteä outoon vieraasen mahan ja tuntemattomaan työhön...”. Vahvasta suhteesta Leinbergiin kertoo myös se, että hän kiittää tehtävästään ja luottamuksestaan, vaikka kuvaakin olosuhteita yksinkertaisesti: ”Monia muita vastuksia luettelematta lausun: täällä ei ole hauskaa olla.”²⁷¹ Leinbergilla oli siis entisen opiskelijan näkökulmasta vahva merkitys tämän uralla ja sen tuomiin haasteisiin suhtautumisessa. Leinbergin antama luottamus oli omiaan, kun entinen seminaarilainen koki tilanteensa hankalaksi.

Kaikki eivät tokikaan olleet yhtä velvollisuudentuntoisia tai pysyväisiä paikkakunnan ja opettajantoimen suhteen. Vaikka osalle paikkakunnista oli vaikeuksia saada opettajia alkuunkaan, oli vaihtuvuus toisilla paikkakunnilla jatkuvaa. Ongelmia pysyvyyden kanssa oli esimerkiksi Impilahdella. Herman Backman kirjoitti 1.1.1871 ensimmäisen kerran Leinbergille toiveenaan saada opettaja tai opettajatar kansakouluunsa. Vastauksena tähän hän oli saanut 19.1. kirjeitse Leinbergilta ehdotuksen, jonka perusteella päätettiin valita sekä opettaja että opettajatar. Vain hieman yli vuoden kuluttua valinnasta naisopettajaksi valittu Sofia Staudingen ei enää ollut halukas tulemaan, joten naisopettajan etsintä jatkui. Miesopettaja pysyi virassa kuolemaansa eli vuoden 1878 syksyille asti. Hänen tilalleen tullut opettaja Krus ei viihtynyt työssään edes puolta vuotta, vaan keväällä 1879 Leinberg sai jälleen kirjeitse pyynnön uudesta opettajasta.²⁷²

²⁷¹ Fabian Palosen kirje Leinbergille Säynetkoskella 4.1.1875.

²⁷² Herman Backmanin kirjeet Leinbergille 1.1.1871, 13.2.1871, 13.2.1871, 12.3.1871, 5.8.1872, 13.7.1874, 30.9.1878, 10.2.1879 ja 24.3.1879. JyKA.

Vaikka johtaja olikin entisille seminaarilaisille entuudestaan varsin tuttu, ei hänen lähestyminen selvästikään ollut helppoa. E. Wanhanen aloittaa Turussa kirjatun kirjeensä tervehdyksellä ”Korkeasti kunnioitettava ja hyvin arvoisa Herra Seminarin Johtaja K.G. Leinberg Jyväskylässä” ja jatkaa pyytämällä Leinbergilta ”suosiollisuutta tämmöisten yleis-asiallisten kirjeiden lähettämiseen!”.²⁷³ Yleisesti seminaarin sisäisesti oli tapana nimittää johtajaa sekä muuta opettajakuntaa ”setinä” ja ”täteinä”. Merkillepantavaa on, että joidenkin seminaarilaisten käyttämä puhuttelu muuttui heidän poistuttuaan seminaarista. Lähisuhteessa seminaarinjohtajaan olleet ja suhdetta ylläpitäneet puhuttelivat häntä edelleen ”setänä”.

Leinbergin valtaan ja verkostoihin vedottiin myös muissa varsinaisesti opettajanhakuihin liittyneissä asioissa. Häneen otettiin yhteyttä, kun henkilöllä oli esimerkiksi tarve ratkaista ongelmatilannetta oman suhdeverkostonsa kautta. Kun Matti Heinosen opettajantyö Kemissä oli keskeytynyt, vaati kansakoulun johtokunta häntä maksamaan takaisin jo maksettua palkkaa: ”ei mitään palkkaa kun ei työtäkään”. Heinonen lähestyi seminaarinjohtajaa pyytäen hoitamaan asian siten, että hän saisi pitää palkkansa.²⁷⁴ Kirjeenvaihto ei kerro ottiko Leinberg asian hoitaakseen tai miten tilanne ratkesi. Yhteydenpito jäi yhteen kirjeeseen. Opettajien työoloja valvovaa, virallista tahoa ei oikeastaan ollut, joten korkein askel, jonne opettaja Heinonen olisi voinut vedota, oli kouluylivaltio. Hän ei kuitenkaan sitä tehnyt, vaan hyödynsi ensin Leinbergia asian selvittämiseksi. Seminaarinjohtaja oli siis hänelle kuin luottamusmies, joka tietäisi mitä asiassa pitäisi tehdä. Siinä missä kansakoulujen johtokunnat tukeutuivat kansakoulutarkastajiin, tukeutuivat opettajat taas entiseen seminaarinjohtajaansa. Leinbergilla ei ollut samanlaista hallinnollista valtaa päättää asioista, mutta hän pystyi antamaan tietoa ja siten turvaa opettajille.

Uusien kansakoulujen perustaminen sai vastaansa vahvaa vastustusta vielä 1870-luvun alkupuolella. Yleisen vastustuksen lisäksi perustettavat koulut kokivat vastustusta sekä taloudellisista että niiden käyttämiin tiloihin liittyvistä syistä. Nämä ongelmat näkyvät

²⁷³ E.Wanhasen kirje Leinbergille Turussa 11.9.1873. JyKA.

²⁷⁴ Matti Heinosen kirje Leinbergille Vähäkyrössä 14.4.1877. JyKA.

myös opettajien seminaarinjohtajalle lähettämässään kirjeissä. Ongelmia koulutyön käynnistämässä oli muun muassa Olaus Kempaksella Viitasaarella, jossa kansakoulu koki suurta vastustusta paikkakunnalla.²⁷⁵ Anna Kujala taas kirjoitti seminaarinjohtajalle ongelmista käynnistää koulutyö Lohtajalla. Hänen mukaansa vastustusta tuli ”säätypersonia” lukuun ottamatta kaikilta muilta tahoilta. Kujala piti epäselvänä riittävän oppilasmäärän saamista koulun käynnistämiseksi.²⁷⁶ Vastustus erityisesti talonpoikien osalta perustui konservatiivisuuteen, jonka myötä kansakoulut olivat uudistuksena tarpeettomia. Talonpoikien mentaliteettina oli, että kansakouluista tuotettiin säätyläisiä talonpoikien sijaan. Kysymys oli siis säätyjen välisestä kamppailusta. Taistelu laantui kunta kerrallaan 1880-luvulle tultaessa ja lopulta talonpojat kannattivat kansakoulujen perustamista muiden säätyjen tavoin.²⁷⁷

Eryteisesti papisto kritisoi ajatusta talonpoikien kouluttamisesta. Lehtikirjoituksissa kansakoulua vastustettiin käyttäen argumenttina talonpoikien epäpuhtautta, jota kirjoitustaidon nähtiin yhä pahentavan. Kirjastohistorian dosentti Ilkka Mäkinen on katsonut kirjoitustaidon ja siten myös sitä edistäneen kansakoulun vastustamisen talonpoikien piirissä olleen enemmän oman elämäntavan puolustamista.²⁷⁸ Toisaalta etnologian professori Laura Stark näkee, että talonpoikien kirjoitusintoon vaikutti vahvasti myös se, ettei kirjoitustaidosta ollut varsinaisesti hyötyä arkielämässä.²⁷⁹

Uusien opettajien kirjeissään mainitsevat ongelmat eivät olleet poikkeuksellisia. Esimerkiksi nimimerkki Em. Tamminen (vuonna 1874 seminaarista valmistunut opettaja Immanuel Tamminen) muisteli muistojulkaisussa valmistumisen jälkeisiä kokemuksia ja työvuosia. Tamminsen mukaan kansakoulun vastustus oli yleistä ja vaikka perustaminen saatiinkin järjestettyä, eivät koulua vastustavien vanhempien lapset saapuneet kouluun

²⁷⁵ Olaus Kempaksen kirje Leinbergille Viitasaarella 10.3.1873. JyKA.

²⁷⁶ Anna Kujalan kirje Leinbergille Lohtajalla 20.11.1870. JyKA.

²⁷⁷ Soikkanen 1966, 335-336.

²⁷⁸ Mäkinen 2007, 410-416.

²⁷⁹ Stark 2008, 56.

lainkaan. Täten esimerkiksi uusi kansakoulu Etelä-Hämeessä sai ensimmäisenä päivänä vain kaksi oppilasta, joista toinenkin jäi pois seuraavana päivänä.²⁸⁰

Kansakouluille asetettiin ehtoja, jotka niiden täytyi täyttää, jotta ne olivat oikeutettuja niin sanottuun valtionapuun. Opettajan korostettu rooli näkyi esimerkiksi koulurakennuksissa, joita rakennettiin tiuhaan. Uusiin kansakouluihin myönnettävään valtionavustukseen yhtenä ehtona oli opettajalle rakennettava asunto-osa, joka käsitti kahden huoneen ja keittiön. Usein näistä ehdoista oli taloudellisista syistä luovuttava ja monesti päädyttiin ostamaan jokin vanha rakennus, esimerkiksi asunto tai maalaistalo, kansakoulun käyttöön.²⁸¹

Näissäkin ongelmissa entiset seminaarilaiset kokivat Leinbergin apunaan. Kun Enoon suunniteltiin kansakoulun perustamista, asettui erityisesti paikallinen seurakunta hanketta vastaan, sillä se pelkäsi koulun mukana tulevia suuria maksuja. Ongelmiin vastauksena oli Eva Landgren miehensä kanssa luvannut tarjota isoimpia talonsa huoneita koulun käyttöön, ja tämän lisäksi mies oli myös lupautunut opettajaksi. Mies oli pääammatiltaan pappi, jota rasittavien 2 viikon lukukinkerien aikana Landgren voisi itse tuurata miestään. Kirkkoherra oli kuitenkin tätä menettelyä vastaan, sillä hän arveli, ettei mies voisi saada pappina valtion palkka-avustusta. Erityisesti palkkauskysymykseen Eva Langren pyysi Leinbergin apua.²⁸² Mielenkiintoisesti siis ainakin kirkon taholta epäiltiin valtion halua rahoittaa kansakoulua, mikäli toiminnassa oli mukana pappi. Taustalla on varmastikin ollut ymmärrys kansakouluuutteen ja papiston alkujaankin vaikeasta suhteesta.

Leinbergin seminaarinjohtajuuden myötä hänet nähtiin merkittävänä tahona koko suomalaisen kansakoulun kentällä. Leinberg toimi kontaktihenkilönä, kun hänet tai hänen asemansa tunteva kansakoulunopettaja tarvitsi henkilöä, jonka saavuttaa päämääriä koulupoliittisesti. Vuonna 1885 ainoa Jyväskylässä kustannettu sanomalehti Keski-Suomi julkaisi ilmoituksen, jossa tuotiin esille saman vuoden elokuussa Norjassa

²⁸⁰ Mikkola, Leinonen & Rekola 1937, 109.

²⁸¹ Palva 1966, 115.

²⁸² Eva Landgrenin kirje Leinbergille Enossa (päiväämätön). JyKA.

Kristianiassa²⁸³ järjestettävä pohjoismainen kansakouluopettajien kokous. Ilmoituksen mukaan kouluylhallituksen kassasta tarjottiin matka-apurahaa yhteensä 1600 markkaa, joka jaettiin lähtijöiden kesken korkeintaan 400 markan erissä. Ilmoituksessa ei mainittu erikseen tahoa, jolle hakemukset tuli osoittaa.²⁸⁴ Oletettavasti tästä syystä myös seminaarinjohtaja Leinberg sai kaksi kirjettä, joiden kirjoittajat olivat halukkaita lähtemään kansakoulukokoukseen. Toisessa näistä pyydettiin Leinbergilta sellaista apurahaa, että se riittäisi kaikkiin kuluihin. Apurahan hakija perusteli toivettaan 8 vuoden opettajakokemuksellaan sekä sillä, ettei ollut aiemmin tullut palkituksi stipendeillä.²⁸⁵ Kun asiasta ilmoitettiin samaan tapaan Helsingfors Dagbladissa, oli ilmoituksessa mukana ohjeistus todistusten ja hakemusten toimittamisesta paikalliselle kansakoulutarkastajalle eli Helsingin tapauksessa Viktor Öhbergille.²⁸⁶ Kokoukseen osallistui 600 ruotsalaista, 100 tanskalaista, 1300 norjalaista ja 80 suomalaista kansakoulunopettajaa.²⁸⁷

Alueellinen ero ilmoituksissa on mielenkiintoinen. Helsingissä pyynnöt tuli lähettää suoraan kansakouluntarkastajalle, mutta Jyväskylässä tietoa hakemusten toimittamisesta tai lisätietojen antajasta ei lisätty ilmoitukseen. Kuitenkin Leinberg on ollut se henkilö, jota asiasta kiinnostunut, mutta tietämätön kansakouluasiaa edistävä opettaja on ottanut yhteyttä. Se kertoo seminaarinjohtajan alueellisesta merkityksestä.

Yleisesti Leinberg nähtiin tärkeänä apuna, sillä hänellä oli laajat tiedot esimerkiksi ylihallituksen kautta haettavista apurahoista erityisesti opintomatkoja varten. Näin toimi myös Kustaa Killinen. Ennen seminaarinjohtajan neuvoa ja suositusta ei Killinen ollut uskonut saavansa apurahaa. Leinbergin suosituksella Killinen haki apurahaa ja saikin sen.²⁸⁸ Apurahan avulla Killinen matkusti Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan, josta hankittu kokemus johdatti hänet aina Kuopion kuuromykkäinkoulun johtajaksi

²⁸³ Nykyisin Oslo. Nimenä käytettiin Kristianiaa vuosina 1877-1924.

²⁸⁴ Keski-Suomi no 23, 06.06.1885.

²⁸⁵ Fr. William Jernstedtin kirje Leinbergille Torniossa 5.6.1885 ja Lotta Järnefeltin kirje Leinbergille Kouvolaassa 4.6.1885. JyKA.

²⁸⁶ Helsingfors Dagblad no. 155, 11.06.1885.

²⁸⁷ Suomalainen Wirallinen Lehti no. 184, 12.08.1885.

²⁸⁸ Kustaa Killisen kirje Leinbergille Kokemäellä 10.3.1879. JyKA.

asti.²⁸⁹ Merkittävää on se, ettei Killinen ollut itse aiemmin ainakaan kirjeitse pyytänyt Leinbergin neuvoa matka-apurahan hakemiseen, vaan ajatus tuli selvästi seminaarinjohtajalta itseltään. Hän oli siis aktiivisesti ja aloitteellisesti jakamassa omia tietojaan ja neuvojaan henkilöille, joiden kanssa oli ollut aiemminkin yhteydessä. Taustalla on varmasti vaikuttanut ne hyvät kokemukset, joita Leinberg oli itse opintomatkoillaan saanut.

Seminaariaika seurasi entisiä opiskelijoita myös heidän poistuessaan oppilaitoksesta. Mikäli opiskelija oli jättänyt seminaarin valmistumatta, oli hänen opettajaksi pyrkiessään saatava todistus opinnoista. Kun seminaarilainen valmistui, pysyivät suhteet seminaarinjohtajaan yllä sekä henkilöiden itsensä että Leinbergin ylläpitäminä. Leinbergilla oli entisen opiskelijan näkökulmasta tärkeää tietoa monenlaisista asioista kansakoulun kentällä. Nämä suhteet pohjasivat kuitenkin myös siihen, että kansakoulujen tilanne oli monella paikkakunnalla vaikea. Ongelmien ratkaisussa uudet opettajat turvautuivat Leinbergin apuun ja opastukseen. Seminaarinjohtajan apua ei voinut kuitenkaan pitää itseisarvona, vaan sitä tuli vaalia suhdetta ylläpitämällä. Ylläpitäminen taas toi epävarmuutta ja poisti yksittäisen opettajan itsenäisyyttä ja riippumattomuutta seminaarinjohtajasta. Leinbergille suhteista oli myös muunlaista hyötyä.

4.2 Suhteet entisiin seminaarilaisiin

Kun seminaarilaiset joko valmistuivat tai jättivät opiskelunsa muista syistä, eivät suhteet seminaarinjohtajaan katkenneet. Leinbergille muodostuikin valtava tietopankki, jonka ylläpito rakentui pääsääntöisesti seminaarilaisten varaan. Heidän kauttaan Leinberg sai parasta mahdollista ajankohtaista tietoa kansakoulun kentästä ja koulujen tilanteesta.

²⁸⁹ Lisää Kustaa Killisestä ks. esim. Harjula, Minna (1998), Killinen, Kustaa. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 17.10.2018).

Vanhat opiskelijat muodostivatkin Leinbergin kannalta tiheän ja aktiivisen verkoston, jolla oli merkitystä seminaarinjohtajalle.

Suhde seminaarinjohtajaan oli syytä pitää hyvänä, sillä suomalaisessa yhteiskunnassa eli suositusjärjestelmä erittäin vahvana. Suhde seminaarinjohtajaan toimi siis omanlaisenaan käyntikorttina ja pohjana ammatillisella uralla etenemiselle. Useat Leinbergin entiset oppilaat lähestyivät häntä pyyntönään saada suositus kuka minnekin, pääsääntöisesti etenkin aiemmin käsiteltyihin opettajanvirkoihin ja eri oppilaitoksiin. Esimerkiksi yliopisto-opiskelijaksi Aleksanterin yliopistoon pyrkivä Tommy Ingman pyysi ja saikin suositukset Leinbergilta.²⁹⁰

Saadessaan opettajanpaikan, oli J. Lakari luvannut lähettää tietoja omasta paikastaan ja erityisesti omasta koulustaan. Hän kertoikin kirjeessään tarkasti, kuinka paikkakunta ja oppilaat ovat köyhiä, mutta kunnan avustuksella koulu yhä toimii. Hän päätti kirjeensä tervehdykseen: ”ystävyytenne arvollisella kunnioituksella teidän nöyrin palvelijanne J. Lakari”.²⁹¹ Lakarin käyttämä ilmaisu osoitti kunnioitusta seminaarinjohtajaa kohtaan, mutta ei sinänsä kertonut nöyristelevästä asenteesta. Ilmaisua oli enemmänkin aikakaudelle vakiintunut sosiokulttuurinen menettely.²⁹²

Leinberg toimi itse aloitteellisena, kun hän pyysi opettajia kirjoittamaan omista oloistaan kansakoulussaan.²⁹³ Uudet opettajat ymmärsivät Leinbergin innon kuulla entisten opiskelijoidensa kokemuksista ja uran etenemisestä. Kuopiossa opettajana toiminut G.B. Mäkelä kirjoittikin:

”Tietysti ovat seikkani vähäpätöisiä muille, mutta entiselle opettajalleni uskon ne hauskoiksi, koska itsekin kokemuksesta osaksi tunnen opettajalle omituisen taipumuksen seurata oppilaiden vaiheita.”²⁹⁴

²⁹⁰ Tommy Ingmanin kirje Leinbergille Helsingissä 12.3.1885 ja 18.3.1885. JyKA.

²⁹¹ J. Lakarin kirje Leinbergille Pudasjärvellä 17.5.1872. JyKA.

²⁹² Nordlund 2013, 114-115.

²⁹³ G.B. Mäkelän kirje Leinbergille Mynämäellä 12.10.1872. JyKA.

²⁹⁴ G.B. Mäkelän kirje Leinbergille Kuopiossa 28.2.1880. JyKA.

Hän siis ymmärsi itsekkin opettajana sen palon, joka Leinbergilla hänen entisenä opettajanaan oli vanhojen oppilaidensa elämänvaiheiden seuraamiseen. Oma kokemus vanhojen oppilaiden seuraamisesta toi ymmärrystä. Leinbergille opettajien kautta muodostunut tietoverkosto oli oleellinen, sillä se avusti häntä kehitystyössä ylihallituksen ja ylitarkastajan suuntaan.

Varsin paljon kertoo Adolf Taipaleen kirje Leinbergille sen jälkeen, kun seminaarinjohtaja oli vierailut hänen luonaan Hankoniemessä. Ensin Taipale kiitti johtajaa ystävällisen vierailunsa pohjalta, mutta myös vuosistaan seminaarissa: ”olitte aina valmis parastani valvomaan ja siitä huolehtimaan, nyt sen ulkopuolellekin jouduttuani osottauduitte niin ystävällisenä.”²⁹⁵

Matti Laitiselle kokemus seminaarista ja sen johtajasta oli ollut niin hyvä, että hän kirjoitti tuntevansa näitä kohtaan suurta ikävää. Hän myös kertoi, miten johtaja oli osoittanut ”suurinta isällistä rakkautta” häntä kohtaan. Kirjeessään Laitinen painotti terveydentilastaan raportoimista, sillä seminaarin opinnot eivät olleet edenneet heikon terveydentilan vuoksi. Laitinen myös kirjoitti, ettei nähnyt saavansa parempaa työpaikkaa ilman seminaarinjohtajan esittelyä.²⁹⁶ Osittain Laitisen näkökulmaan omista mahdollisuuksista varmasti vaikutti se, että hänen opiskelunsa seminaarissa jäi kesken ja päättötodistus saamatta. Hän ei siis ollut kentälle täydellisesti sopiva, virallisesti pätevä opettaja. Näin ollen suhde Leinbergiin on ollut se väylä, jonka kautta Laitinen on nähnyt mahdollisuuden edetä.

Kun Herman Niemi oli päättänyt hakea seminaarin mallikoulun opettajan virkaa, otti hän ensin yhteyttä Leinbergiin. Ensin hänen aikeenaan oli tavata itse Leinberg Jyväskylässä, mutta päätyikin kirjoittamaan asiasta jo etukäteen. Niemi päättikin laittaa hakemuksensa. Kun asia ei usean kuukauden kuluttua tuntunut hänen näkökulmastaan etenevän, otti hän vielä uudelleen yhteyden Leinbergiin, jotta tämä edistäisi asiaa. Seuraavana vuonna Niemi tulikin valituksi mallikoulun opettajaksi. Hän kuitenkin pyysi

²⁹⁵ Adolf Emil Taipaleen kirje Leinbergille Hankoniemessä 12.8.1892. JyKA.

²⁹⁶ Matti Laitisen kirje Leinbergille P.Johanneksesta 14.11.1884. JyKA.

heti alkuun tehtävästä virkavapaata seminaarin loppuvuodeksi, sillä koulutyö Tampereella oli vielä kesken.²⁹⁷

Leinbergin lämmin suhde entisiin opiskelijoihin oli samankaltainen kuin Cygnaeuksella seminaarinjohtajana häntä ennen. Myös Cygnaeus oli läheinen opiskelijoiden kanssa ja lämpimät suhteet jatkuivat myös opiskelijoihin vuosien päähänkin. Ongelmilta ei Cygnaeuskaan välttynyt vaan hänelle, kuten Leinbergille, oli vaikeaa ymmärtää talonpoikaistaustaisen väen mielenlaatua.²⁹⁸ Hallinnollisesti seminaarinjohtajan asema oli, kuten muillakin johtaja-asemassa olevilla, ristiriitainen suhteessaan alaisiin eli opiskelijoihin. Virkamiesmäinen toimintamalli asettui usein kahnauksiin talonpoikaistaustaisen opiskelijaväen kanssa. Huolimatta tästä, oli seminaari hyvä mahdollisuus molemmille osapuolille luoda suhteita ja verkostoja ammatillisessa ja henkilökohtaisessa mielessä. Täten lämmin suhde näkyi kirjeenvaihtosuhteissa.

Suosituksen lisäksi seminaarilainen saattoi hyötyä hyvästä suhteesta johtajaan myös muilla tavoilla. Erityisesti tämä korostui välittömästi valmistumisen jälkeisessä elämänvaiheessa. Viimeisenä seminaarivuoteenaan 1887 opiskelija Kalle Tiitinen oli päässyt Leinbergin suosioon ja saanut muun muassa harvinaisen kutsun seminaarinjohtajan uudenvuodenjuhliin. Tiitinen oli muistelmiensa mukaan onnistunut pääsemään ”johtajan erityiseen suosioon”.²⁹⁹ Vain kaksi kuukautta juhlista oli hänen vaimonsa kuitenkin kuollut ja murheenmurtama Tiitinen kirjoitti Leinbergille tuntemuksiaan. Hän pyysi pari päivää vapaata seminaarista surun käsittelemiseksi. Samalla Tiitinen tiedusteli koulun mahdollisuutta osallistua kalliisiin hautajaiskustannuksiin.³⁰⁰ Leinbergin aloitteesta seminaarin opettajakunnan sisäisesti järjestettiin keräys, jonka lopputuloksena Tiitiselle luovutettiin yhteensä 112 markkaa. Tiitinen sai myös kaksi viikkoa vapaata seminaarista.³⁰¹ Suoraan seminaari ei siis voinut

²⁹⁷ Herman Niemen kirjeet Leinbergille Tampereella 6.5.1893, 23.9.1893 ja 10.3.1894. JyKA.

²⁹⁸ Halila 1963, 56.

²⁹⁹ Wesala 1935, 84-85. Kalle oli oikealta nimeltään Kaarlo Tiitinen. Hän käytti myöhemmin nimeä Kaarlo Wesala.

³⁰⁰ Kalle Tiitisen kirje Leinbergille Jyväskylässä 14.2.1887. JyKA.

³⁰¹ Wesala 1935, 85-86.

maksaa hautajaiskustannuksia, mutta epävirallisena keräyksenä tämä onnistui. Tässä menettelyssä oli nimenomaan Leinbergilla oma roolinsa, kun hän esitteli ja vei asian opettajakunnalle. Johtajan alkuun panemana keräyksellä on varmasti ollut parempi painoarvo kuin opiskelijan itsensä järjestämänä. Painoarvoa on myös ollut Leinbergin kannalta sillä, että opiskelija oli oppilasmäärältään pienestä seminaarista ennalta tuttu ja ilmeisen läheinen. Kaikkia kohtaan tällaista ystävällisyyttä tuskin on ollut tarjolla.

Leinberg suhtautui opiskelijoihin samalla tavalla kuin Cygnaeus samassa tehtävässä häntä ennen. Seminaarinjohtajan lämmin suhtautuminen vanhaan seminaarilaiseen kävi molemminpuolisena hyötymisenä. Leinbergilta saadut suositukset johdattivat erään entisen seminaarilaisen yliopistoon, kun taas toiselle hänen kauttaan saatu apu toi taloudellista avustusta vaikeassa elämäntilanteessa. Hyvien suhteiden ylläpito oli yhteiskunnallisessa ja henkilökohtaisessa mielessä tärkeää.

4.3 Suhteet muihin henkilöihin seminaarin kautta

Jyväskylän seminaariin hakeutuneet olivat monin tavoin kykeneviä ja lahjakkaitakin nuoria. Kaikki seminaarilaiset eivät kuitenkaan tehneet uraansa kansakoulun parissa, vaan myös muilla aloilla.

Leinbergin vaikutus entisten oppilaiden urapoluissa näkyy parhaiten laulaja Abraham Ojanperän menestyksekkäässä urassa. Kyvykäs nuorukainen opiskeli kansakoulunopettajaksi valmistuen 1878 Jyväskylän seminaarista, jossa myös tutustui seminaarinjohtaja Leinbergiin.³⁰²

Erityisesti uransa alkutaipaleella Ojanperä raportoi jatkuvasti seminaarinjohtajalle etenkin Helsingissä tapaamistaan henkilöistä, joilta aloitteleva laulaja sai neuvojen lisäksi myös rahoitusta lauluharjoittelua varten. Vinkit henkilöiden tapaamisesta tulivat Leinbergilta. Ojanperä halusi siirtyä ulkomaille, sillä asuminen Helsingissä oli hänen mukaansa yhtä kallista kuin ulkomailla. Näin oli myös järkevämpää laadukkaamman

³⁰² Lappalainen 2006.

opetuksen ja laulukokemuksen perässä muuttaa Suomesta pois. Leinberg neuvoi Ojanperän muun muassa senaattori Mechelinin luo, jonka kautta rahoitusta alkoi järjestyä sekä yksityisiltä henkilöiltä että valtion kassasta.³⁰³ Kuten muutkin entiset seminaarilaiset, otti myös Ojanperä hakiessaan opettajantyötä yhteyttä Leinbergiin saadakseen erillisen todistuksen tai suosituksen laulunopettajan virkaan.³⁰⁴ Tässä tehtävässä hän toimikin kahden vuoden ajan ennen ulkomaille opintoihin siirtymistään.³⁰⁵ Saavuttuaan takaisin Suomeen viiden vuoden raskaan laulunopiskelun jälkeen hän kiitti Leinbergia siitä tuesta, jonka oli uralleen saanut. Ojanperä mainitsi kirjeessään, miten oli saanut alun perin Leinbergilta kehotuksen aloittaa laulunopiskelu ja täten tähdätä laulajan uralle.³⁰⁶

Ojanperä ei ollut ainoa seminaarilainen, jolla oli kyvykkyyttä musiikillisella saralla. Loppukesällä 1872 sai Leinberg kirjeen seminaarissa opiskelleelta Lydia Lagukselta, joka ilmoitti jättävänsä kansakoulunopettajan opinnot, muuttavansa Helsinkiin ja siirtyvänsä laulajaksi ja soittajaksi. Lagus oli saanut Suomalaisen teatterin johtokunnalta täyden ylläpidon, jotta hän pystyisi opiskelemaan lisää laulanta ja soitantaa.³⁰⁷ Jo keväällä 1873 Lagus oli saavuttanut mainetta Suomessa ja saanut apurahan opiskeluun ulkomailta, jonne siirtyminen viivästyi laajan kotimaisen kiertueen vuoksi. Laguksesta tulikin lopulta oopperalaulaja, joka esiintyi ja opiskeli myös ulkomailta, muun muassa Itävalta-Unkarin toisessa pääkaupungissa Wienissä.³⁰⁸

Kuten Ojanperän ja Laguksen tapauksista voi huomata, seminaarinjohtajalla saattoi olla merkittävä rooli lahjakkaiden nuorten opiskelijoiden urapoluilla. Leinberg kannusti ja ohjeisti lahjakkaita opettajaopiskelijoita suuntaamaan uraansa omille vahvuusalueilleen. Tukemalla nuoria uudelle urapolulle seminaarin ulkopuolella sai Leinberg myös uusia, mahdollisesti muualla hyödynnettäviä verkostoja tavallisten

³⁰³ Abraham Ojanperän kirjeet Leinbergille Helsingissä 4.9.1878, 7.9.1878 ja 29.9.1878. JyKA.

³⁰⁴ Abraham Ojanperän kirje Leinbergille Helsingissä 17.9.1879. JyKA.

³⁰⁵ Lappalainen 2006.

³⁰⁶ Abraham Ojanperän kirje Leinbergille Helsingissä 11.1.1884. JyKA.

³⁰⁷ Lydia Laguksen kirje Leinbergille Isossakyrössä 1.8.1872. JyKA.

³⁰⁸ Hillila & Hong 1997, 209.

seminaarin ja kansakoulun ympärille rakentuvien lisäksi. Lisäksi suomalaisittain merkittävää menestystä saavuttaneet entiset seminaarilaiset kertovat myös siitä lahjakkuudesta, jota seminaarilaisilla oli. Leinbergin verkostoissa oli siis monenlaisia, vahvaa osaamista hallitsevia yksilöitä.

Kansakoulunkehittäjäuran ohella Leinberg oli myös perehtynyt kirkkohistoriaan ja sitä kautta tutustunut arkistojen käytäntöihin. Leinbergin tunnettuus historiantutkimusta harrastaneiden taholla perustui eniten hänen kirjoittamiinsa teoksiin. Hän oli kirjojensa kautta tuttu muun muassa nousevan genealogian eli sukututkimuksen tieteenalan harrastajien keskuudessa. Mikkelin Mäntyharjulla pappina toiminut Viktor Berner otti sukututkimuksesta innostuneena yhteyttä Leinbergiin: ”Kuten Herra Professori tietää, harrastaa moni nyky-aikana genealoogiisa tutkimuksia. Niinpä olen minäkin kokenut saada kerätyksi tietoja sukumme eri jäsenistä”. Hän pyysikin seminaarinjohtajalta tietoja Tukholmassa arkistoissa työskentelevistä henkilöistä, jotka maksua vastaan avustaisivat sukututkimuksessa.³⁰⁹ Samoin pyysi Iwar Kyander Leinbergilta apua ja tietoa nimien selvittämiseen, sillä hän tiesi professorin kirjoittaneen nimenomaan historiateoksen suomalaisista opiskelijoista Uppsalan yliopistoissa.³¹⁰

Seminaarinjohtajuuden lisäksi Leinbergin tuntevat tiesivät hänen hengelliseen työhön. Aiemminkin Leinbergiin yhteyttä pitänyt entinen seminaarilainen Jaakko Kolanen kertoi johtajalle, että oli saanut Lutherilaisen evankeliumiyhdistyksen kustannuksella kiertää paikkakuntia saarnaamassa. Nyt hän pyysi lupaa tulla Marian ilmestyspäivänä eli marianpäivänä seminaariin pitämään kirjeen mukaan liittämänsä saarnan, josta oli kirjoitettu jo Keski-Suomi-lehdessäkin. Lupaa Kolanen kysyi kaiken kaikkiaan kahtena vuonna.³¹¹ Entisenä seminaarilaisena Jaakko Kolanen on varmasti ollut tietoinen Leinbergin vahvasta hengellisestä puolesta ja toiminnasta. Mikäli Kolanen olisi

³⁰⁹ Viktor Bernerin kirje Leinbergille Mikkelissä 29.12.1893. JyKA. Berneristä ks. esim. Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=19824>> (viitattu 17.4.2018).

³¹⁰ Iwar Kyanderin kirje Leinbergille Kuopiossa 11.6.1893. JyKA. Kyanderista ks. esim. Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/henkilo.php?id=19532>> (viitattu 17.4.2018).

³¹¹ Jaakko Kolasen kirje Leinbergille Saarijärvellä 6.9.1884 ja 17.3.1886. JyKA.

lähestynyt suoraan opettajakuntaa, olisi odotettava vastaus voinut olla täysin toisenlainen. Nyt Kolanen saattoi käyttää sekä henkilökohtaista suhdettaan että Leinbergin hengellistä puolta siinä, että hän pääsisi seminaariin saarnaamaan.

Sillä kansakouluuute oli Suomessa uusi ja se edusti yhteiskunnan edistyksellistä liikehdintää, näkyi se sinne hakeutuviissa henkilöissä. Tästä johtuen monenkirjava eri osa-alueilla lahjakkaiden seminaarilaisten joukko näkyi Leinbergin verkostoissa. Varsinkin musiikillisesti lahjakkaat henkilöt kuten Abraham Ojanperä ja Lydia Lagus päätyivät seminaarinjohtajan kannustamana alan ammattilaisiksi. Vielä 1800-luvun Suomen mittakaavassa varsinkin Ojanperän tekemä ura oli merkittävä saavutus. Samoin Leinbergin tutkimukselliset ansiot johtivat siihen, että erityisesti historian ja kirkkohistorian tutkimuksen kentällä ne tunnettiin ja hänen kykyjään ja tietämystään pyrittiin hyödyntämään.

5 Suhdeanalyysi

Seuraavissa kahdessa alaluvussa tarkastellaan Leinbergin suhteita horisontaalisesta ja vertikaalisesta näkökulmasta. Sen sijaan, että suhteet jaoteltaisiin yksittäin näihin kahteen suhdekategoriaan, pureudutaan alaluvuissa erilaisista suhteista löytyviin elementteihin, jotka liittävät suhteet kumpaankin sekä horisontaaliseen että vertikaaliseen kategoriaan. Lopulta tietojen perusteella arvioidaan Leinbergin verkoston kokonaisuutta – vertikaalisten ja horisontaalisten verkostojen erilaista vaikutusta seminaarinjohtajan asemaan ja kokonaisverkostoon synteisiin eri kategorioiden välillä.

5.1 Vertikaaliset suhteet

Leinbergin suhteet Helsingissä vaikuttaneisiin henkilöihin olivat lähtökohtaisesti vertikaalisia, sillä seminaarinjohtaja oli näihin nähden pääsääntöisesti alisteisessa asemassa. Esimerkiksi Uno Cygnaeus oli koulutoimen ylitarkastajana Leinbergin läheisin esimies. Näissä suhteissa oli kuitenkin myös horisontaalisia piirteitä, jotka selviävät tarkemmin suhteita kirjeiden sisältöjen pohjalta tarkastellessa. Tässä vaikuttivat Leinbergin henkilökohtaiset suhteet, jotka oli luotu jo ennen hänen seminaarinjohtajuuttaan.

Seminaarinjohtajana Leinbergin vertikaalisiin verkostollisiin suhteisiin kuuluivat suhteet hänen seminaarin kautta johtamiinsa opettajiin ja oppilaisiin, jotka sijoittuivat hänen valtapiirinsä alle. Heidän välilleen syntyi luottamus, joka ylläpiti suhdetta, mutta suhdetta leimasi yhä Leinbergin seminaarinjohtajuus ja sen asettama ero kirjoittajan ja vastaanottajan asemassa.

Ongelmallinen suhde seminaarinjohtajan ja opettajakunnan välillä ei näy merkittävästi kirjeissä. Kirjeenvaihto ei sävyltään eroa muista suhteista, joskin se keskittyy käytännöllisten asioiden hoitamiseen, eikä niissä ole havaittavissa henkilökohtaista suhdetta. Niissä käsiteltävät asiat ovat lähestulkoon täysin seminaarin arkeen ja työsuhteisiin liittyviä kysymyksiä ja seikkoja. Näin ollen Leinbergin ja seminaarin opettajien välinen kirjeenvaihtosuhte on luonteeltaan vain vertikaalinen. Ero suhtautumisessa yksittäiseen opettajaan näkyykin siinä vaiheessa, kun lähestynyt opettaja on saapumassa seminaariin uutena opettajana. Näissä tapauksissa Leinberg

saattoi itse olla aktiivinen kirjeenvaihdon aloittamiseksi. Osassa tapauksia uusi opettaja pyysi itse Leinbergilta suositusta tullakseen palkatuksi seminaariin. Olipa aloitteen tehnyt kumpi tahansa, oli Leinbergilla tässä mahdollisuus ja varmasti myös halu muodostaa oma suhteensa uuteen opettajaan ennen tämän palkkaamista ja pääsemistä uuteen tehtäväänsä. Osittain seminaarinjohtaja on varmasti halunnut varmistua siitä, että uusi tulokas on sopiva tehtävään. Lisäksi kyse on myös ollut uuden opettajan päästämisestä siihen tiiviiseen yhteisöön, jollainen seminaarinopettajakunta oli.

Seminaariin opiskelijaksi ei kuitenkaan päässyt täysin ilman suhteita. Näistä lukuisimpia esimerkkejä ovat suositteluun perustuneet pyynnöt päästä seminaariin opiskelemaan. Pyrkijän taustalla oli merkitystä hakuprosessissa. Samoin oli varmasti suosittelijan asemalla ja taustalla sekä tämän suhteella Leinbergiin. Erityisen vahvasti näiden merkitys näkyi, kun opiskelijaa valittiin seminaariin sisäoppilaaksi. Kaikissa näissä tilanteissa suhde seminaarinjohtajaan syntyi jo ennen kuin opiskelija oli viettänyt päivääkään seminaarissa. Leinbergille oli varmasti merkitystä sillä, kuka ja millä perusteilla esitti opiskelijaa seminaariin.

Leinbergin johtaja-aseman ja suhteestaan seminaarin opiskelijoihin kertoo hänen suuri halunsa osallistua opiskelijoiden tenttitilaisuuksiin ja tämän perusteella vaikuttaa heidän arvosanoihinsa. Joissakin tapauksissa hän katsoi oikeudekseen alentaa opettajien antamia arvosanoja tai jopa hylätä opiskelijan suoritus. Opettajakunnan närkästys vei vastalauseensa aina kouluylivaltuutuksen käsittelyyn, jonka päätöksessä katsottiin Leinbergin edustavan kouluylivaltuutusta silloin, kun ylitarkastaja ei ollut paikalla.³¹² Tällä autoritäärisellä valta-asemalla on ollut oma merkityksensä horisontaalisiksi luokiteltavissa olevien suhteiden syntyyn. Monet Leinbergiin yhteyttä ottaneet, jotka eivät olleet hänen alaisiaan, pohjasivat kirjoittamisen motiivinsa erityisesti hänen vahvaan johtaja-asemaansa. Ne henkilöt, jotka pyysivät esimerkiksi Leinbergin apua erilaisten ongelmien hoitamiseen, näkivät hänet varmasti omassa valta-asemassaan.

³¹² Mikkola, Leinonen & Rekola 1937, 46-47.

Leinbergilla katsottiin olevan vahvasti valtaa päättää asioista ja ohjata muiden toimintaa.

Seminaarin opiskelijat muodostivat opettajien ohella Leinbergille tärkeitä vertikaalisia suhteita. Erityisen vahvasti suhde opiskelijan ja seminaarinjohtajan välillä oli vertikaalinen siihen asti, kun opiskelija ei ollut saanut päättötodistusta seminaarista ja tullut täten päteväksi opettajaksi. Suhde säilyi samanlaisena, vaikka entinen opiskelija oli eronnut tai erotettu seminaarista, eikä enää suoraan kuulunut Leinbergin alaisuuteen. Seminaarista saadulla päättötodistuksella oli siis merkitystä suhteessa seminaarinjohtajaan. Samoin merkitystä oli sillä, mistä syystä seminaarin oli jättänyt kesken. Eräillä syyt liittyivät esimerkiksi opettajantehtävän vastaanottamiseen ja toisilla taas taustalla olivat kurinpidolliset syyt seminaarista erottamiseksi.

5.2 Horisontaaliset suhteet

Vaikka opiskelijat olivat olleet Leinbergin alaisia seminaarissa ollessaan, eivätkä he siten olleet enää valmistumisensa jälkeen suoraan hänen valtansa alla, oli hänen tuntemisensa yksilön kannalta merkittävää. Suhteet eivät siten olleet pelkästään yksisuuntaisia, toisen osapuolen valta-asemaa hyödyntäviä, vaan entiset oppilaat pystyivät myös tuomaan suhteeseen saamansa koulutuksen ja työtehtävän myötä saavuttamansa sosiaalisen pääomansa kautta vastavuoroisuutta. Näin ollen suhteet olivat valmistumisen jälkeen pohjimmiltaan enemmän horisontaalisia, eikä vain pelkkänä valtasuhteeseen pohjaavia vertikaalisia suhteita. Horisontaalisia suhteita kuitenkin mutkisti aiemmin mainittu aikakauden virkamieskulttuuri.

Seminaarinjohtajan lähestyminen ei ollut yksiselitteisesti helppoa, vaan sosiaalinen pääoma määritteli sitä tapaa, jolla valmistunut opettaja saattoi lähestyä johtajaa. Opettajalle sosiaalinen pääoma saattoi olla esimerkiksi tietoa eri kansakouluista ja tilanteesta kansakoulun kentällä. Lisäksi suhteen rakentumiseen liittyi myös entisen seminaarilaisen omakohtainen osaaminen vaikkapa musiikillisella saralla. Osassa näitä tapauksia Leinbergilla oli oma roolinsa henkilön urakehitykselle sekä henkisen tarjotun tuen, uusien kontaktien esittelyn että henkilökohtaisen taloudellisen tuen kautta.

Seminaarinjohtaja ei ollut pelkästään seminaarinjohtaja, vaan hän oli myös merkittävä toimija koko suomalaisen kansakoululaitoksen kentällä. Kouluylihallituksen alainen kansakoululaitos kattoi niin kansakoulut kuin kansakoulunopettajia kouluttavat seminaaritkin. Tätä kautta Leinberg loi kontakteja yhteiskunnallisesti merkittäviin kansakouluihin ja niiden opettajiin. Opettajat olivat siis Leinbergille tärkeitä tietolähteitä, joiden avulla hän saattoi vahvistaa omaa asemaansa ylihallituksen ja kansakoulujen ylitarkastajan näkökulmasta.

Leinbergin horisontaalisissa suhteissa oli siis kysymys paljonkin Putnamin määritelmän mukaisista suhteista, joissa yhteistyö ja solidaarisuus ovat määräävät tekijät.³¹³ Tällaisia suhteita olivat erityisesti kontaktit muihin kansakouluseminaareihin ja niiden johtajiin. Verkosto jakoi toisilleen tietoa niin seminaarien käytännöistä, opetuksen järjestämisestä kuin ylihallituksen asioistakin. Verkostojen kautta tieto siirtyi paikkakunnalta toiselle, vaikkakaan verkostoista ei muodostunut vahvoja tai henkilökohtaisia. Ne liittyivät enemmänkin nimenomaan seminaarien arkisten asioiden hoitamiseen. Erityisesti tämä on nähtävissä Leinbergin ja ylitarkastajaksi nousseen Wilhelm Flomanin suhteessa, joka muuttui merkittävästi Flomanin siirtyessä Tammisaaren seminaarista kouluylihallitukseen. Horisontaaliseksi muodostunut verkosto olikin heti tehtävänmuutoksen jälkeen luonteeltaan vertikaalinen ja siten muodollinen. Lähestyjän virkatehtävällä ja -asemalla oli selvästi merkitystä suhteen syvyyteen ja laatuun.

5.3 Suhteiden synteesi

Kuten aiemmissa luvuissa on todettu, olivat seminaarinjohtajan verkostollisen kentän suhteet toisiinsa nähden erittäin limittäisiä. Lähtökohtaisesti vertikaalisissa suhteissa suhteen syvyyttä määrittivät niihin liittyneet horisontaaliset piirteet ja vastaavasti horisontaalisissa suhteissa vertikaaliset.

Vaikka Jyväskylän seminaarilla ensimmäisenä kansakoulunopettajaseminaarina olikin oma merkittävä asemansa suomalaisessa koulutuspolitiikassa, korostui sen asema Leinbergin seminaarinjohtajuuden ja erityisesti hänen suhdeverkostonsa avulla.

³¹³ Putnam 1993, 109.

Varsinkin hänen aikakautensa alkupuolella henkilökohtaiset suhteet merkittäviin henkilöihin varsinkin kouluylhallituksessa nostivat Jyväskylän seminaarin asemaa, joka taas edesauttoi seminaarinjohtajan henkilökohtaisen maineen leviämistä kansakouluvaikuttajien piirissä.

Ne suhteet, jotka Leinbergilla oli ennen seminaarinjohtajuuttaan ja joiden kautta hän seminaarinjohtajan asemansa saavutti, olivat hänen kannaltaan vaikeasti henkilökohtaisia. Henkilökohtaiset suhteet ylihallitukseen takasivat Leinbergille uusia tehtäviä ja sen kautta myös vaikutusvaltaa, mutta niissä painava henkilökohtainen puoli asetti suhteet järkkäviksi. Tämä näkyi siinä muutoksessa, joka tapahtui Cygnaeuksen ja hänen suhteensa heikentyessä ja erityisesti kun Cygnaeus kuoleman jälkeen Wilhelm Floman asettui Leinbergin lähimmäksi esimieheksi. Kun henkilökohtaiset suhteet ylihallituksessa vähenivät, korostuivat Leinbergin seminaarinjohtajuuteen pohjaavat suhteet. Siinä missä hyvä suhde Uno Cygnaeuksen oli pitänyt kirjeenvaihdon Helsinkiin pitkään tiiviinä, vähentyi Leinbergille kohdistettujen Helsingistä lähetettyjen kirjeiden määrä merkittävästi Cygnaeuksen suhteen heiketessä ja etenkin hänen kuolemansa jälkeen.

Vaikka Leinberg menettikin tärkeimpien suhteiden heikentyessä ja henkilöiden kuollessa omia verkostojaan Helsinkiin ja ylihallitukseen, säilyi hänen asemansa kansakoulun kentällä merkityksellisenä. Osaltaan tätä selittävät hänen vahvat heikot verkostonsa. Leinberg jatkoi kaikesta huolimatta työtään seminaarissa ja sen johdossa ja loi asemassaan jatkuvasti uusia kontakteja nimenomaan valmistuviin opettajiin, heidän kauttaan kansakouluihin ja yhä myös perustettavien kansakoulujen johtokuntiin. Näin ollen hän säilytti asemaansa ja valtaansa kansakoulukentällä, vaikka sitä ei Suomen koulutuspolitiikan tasolla enää ollutkaan saman kuin ennen kun Cygnaeus oli koulutoimen ylitarkastajana.

Kun Leinbergin henkilökohtaiset verkostot kouluylhallituksen suuntaan katkesivat, hän joutui sivuutetuksi urapolun kehityksessä. Toiset, paremmin verkostoituneet henkilöt menivät hänen ohitseensa. Näin kävi, kun Wilhelm Floman nousi ylitarkastajaksi. Leinbergin tapaus kertoo suomalaisen yhteiskunnan segmentoitumisesta. Tämä

tarkoittaa sitä, että eteneminen ja menestyminen kansakoulun kehittämisessä riippui vahvasti henkilökohtaisista verkostoista. Ilman verkostoitumista kansakoulun kehittäminen tuli vaikeaksi, ellei jopa mahdottomaksi.

Pelkät laajat henkilökohtaiset suhteet eivät taanneet Leinbergille sitä merkitystä ja vaikutusvaltaa, jonka hän varmasti olisi halunnut. Leinbergin kohdalla hänen johtamansa Jyväskylän seminaarin ongelmat nousivat suuriruhtinaskunnassa uutisaiheiksi, jotka vaikuttivat varmasti myös päättäjien valintoihin esimerkiksi Cygnaeuksen seuraajasta. Leinbergin verkoston voi siis sanoa olleen kärjestä kapea ja pohjalta laaja. Verkoston kärjen kapeus kuitenkin vaikutti hänen pidemmän aikavälin mahdollisuuksiinsa esimerkiksi kansakoulujen ylitarkastajan virkaan nähden.

Yhdessä Leinbergin koko sosiaalisen verkoston kanssa hän oli oivallisessa paikassa Suomen kansakoulujen kehittämistyötä varten. Tätä tietoaan hän hyödynsi esimerkiksi valmistellessaan pikkukouluihin liittyneitä uudistamisajatuksiaan. Leinbergin laajat tiedot suomalaisesta kansakoulujen tilasta vastasivat varmasti lähes ylitarkastajan Cygnaeuksen tietoja, sillä tämä tavan takaa kirjoitti oloista kirjeissään. Kuitenkin Leinbergin suoraan kansakoulujen opettajilta itseltään saama informaation on saattanut poiketa merkittävästi siitä, mitä opettajat ovat Uno Cygnaeukselle kertoneet. Vanhalle seminaarinjohtajalleen ja henkilökohtaisesti tuntemalleen sedälle kirjoittaessa itsesensuuri on varmasti ollut huomattavasti löyhempi kuin koko Suomen kansakoulusta vastaavalle taholle.

Laajojen vertikaalisten suhteiden avulla Leinberg pystyi rakentamaan lisää uusia vertikaalisia suhteita. Yhteyttä ottaneet ja apua saaneet henkilöt ovat laajentaneet Leinbergin verkostoa ylhäältä alaspäin, mutta myös alhaalta ylös. Kun Leinbergilla oli merkittävän laaja suhdeverkosto kansakouluopettajiin ympäri koko Suomen suuriruhtinaskuntaa, oli hänellä myös mahdollisuus luoda ja vahvistaa suhteitaan vertikaalisesti hänen yläpuolellaan oleviin merkittäviin tahoihin. Leinberg sai esimerkiksi vahvalla kansakoulunopettajiin perustuvilla verkostoillaan yhä uusia tehtäviä ylihallituksen suunnalta. Tämä taas lisäsi hänen merkittävyyttään yhä edelleen laajemmalle.

Leinbergin vertikaalisissa suhteissa oli siis luottamuksen osalta mukana horisontaalisuutta. Yhtäältä yhteiskunnan hierarkiassa häntä alemmas sijoittuneet opettajat olivat toisaalta hänelle myös horisontaalisia kontakteja. Näin ollen häneen yhteyttä ottaneet opettajat toivat verkostoon lisää tietoa ja lisää luottamusta. Luottamus taas vahvisti suhteiden horisontaalisuutta, kun Leinberg toimi entisten oppilaidensa hyväksi niissä ongelmissa, joita 1800-luvun kansakouluopettaja kentällä kohtasi. Aiemmin vahvasti vertikaaliset suhteet muuttuivat yhdessä koetun luottamuksen pohjalta osaltaan horisontaalisiksi.

Kun seminaarinjohtaja piti yllä laajoja verkostojaan myös opettajina toimineisiin entisiin seminaarilaisiin, rakentui samalla myös hänen kokonaisverkostonsa laajemmaksi. Opettajat ovat olleet tärkeitä paikallisia vaikuttajia, joilta sai kaiken lisäksi tietoa kansakouluasteesta ja -laitoksesta yleisemminkin. Näin ollen hyvät suhteet Leinbergin ja entisten seminaarilaisten ja nykyisten kansakoulujen opettajien välillä ovat lisänneet seminaarinjohtajan tunnettavuutta kansakoulun puolesta työtä tekevänä, merkittävänä toimijana. Suhteissa entisiin opettajiin on ollut varmasti siis myös välinearvoa, vaikka Leinberg vaikuttaa olleen kiinnostunut entisten opiskelijoidensa tilanteesta ja toiminut lisäksi heidän asioidensa edistäjänä.

Samalla kun Leinberg piti yllä laajoja horisontaalisia suhteitaan, tuotti se uutta merkitystä myös vertikaalisissa suhteissa kohti kouluylhallitusta ja ylitarkastaja Cygnaeusta. Saavuttamalla laajan ymmärryksen kansakoulun tilanteesta sen kentällä, sai Leinberg uutta horisontaalista verkostoa esimerkiksi muihin seminaareihin, kun yllhallitus jakoi hänelle uutta vastuuta uusien seminaareja perustettaessa. Muiden seminaarien johtajat olivat Leinbergin kanssa tasavertaisia. Näissä seminaarinjohtajien välisissä suhteissa vaihtokauppa koostui tiedosta seminaarien käytännöllisistä järjestelyistä, jotka olivat taas alisteisia yllhallituksen päätöksille.

Leinbergin sosiaalisia verkostoja tarkastelemalla on mahdollista havaita, että suomalaisten opettajien suhdeverkosto oli tiivis. Kaikkia halukkaita ei päästetty opiskelijaksi seminaariin. Leinberg nähtiin seminaarinjohtajana tärkeänä henkilönä vakuuttaa tulevan uuden opiskelijan sekä taloudellisesta että älyllisestä ja hengellisestä

kyvykkyydestä. Vaikka Leinbergilla ei seminaarinjohtajana olisi ollutkaan suoraa valtaa vaikuttaa opiskelijavalinnan lopputulokseen, näyttäytyi hän vaikutusvaltaisena muualle. Omalta osaltaan hän siis toimi eräänlaisena suodattimena suomalaisen opettajakuntaan pääsemiseksi ja tuli ylläpitäneeksi ryhmän sisäistä konsistenssia. Tästä näkökulmasta Leinberg näyttäytyy omassa verkostossaan suhteita kokoavana ja hallitsevana solmuna.

Samalla kun seminaarinjohtaja rajoitti omalta osaltaan vapautta opettajayhteisöön pääsemiseen, tuli hän ylläpitäneeksi säätyjakoja. Kansakoulu ja erityisesti sen opettajaksi valmistava seminaari oli tuonut yhteiskunnallisen väylän säädyissä kohoamiseen myös alempien säätyluokkien henkilöille. Erityisesti tämä oli merkittävää miespuoleisille opiskelijoille, jotka tulivat tavallisesti talonpoikaisista ja alemmista sosiaaliluokista. Heille kansakoulunopettajan ura oli väylä säädyissä ylöspäin. Naisopiskelijat taas tulivat miehiä useammin virkamiesperheistä.³¹⁴ Uusi opettaja oli luonut verkostojaan seminaariaikanaan muihin opiskelijoihin, mutta myös seminaarinjohtajaan. Suhteessa häneen opettajalle avautui mahdollisuus taustaturvaan, jos ja kun ongelmat kansakouluissa osoittautuivat erityisen haasteellisiksi. Tästä mielestä Leinbergin suhde entisiin opiskelijoihin on ymmärrettävissä tiiviinä verkostona.

Leinbergin verkostoja tarkastelemalla on havaittavissa yhteiskunnallista muutosta juurikin säätyjen laajentumisessa. Opettajat kuuluivat pappissäätyyn, jolla oli Suomessa pohjoismaisen perinteen mukaisesti ollut omat erityisoikeutensa. Leinbergin verkostoja tarkastelemalla voi nähdä lisäksi verkostojen merkityksen opiskelijaksi pääsemisessä. Näin ollen Leinberg on linkittynyt niihin tahoihin, jotka esittivät ja suosittelivat uutta opiskelijaa seminaariin. Hänellä on siis ollut valtaa myös suhteessa paikallisesti vaikutusvaltaa nauttineisiin henkilöihin.

³¹⁴ Rantala 2011, 268.

6 Päätäntö

Tutkielmassa olen tarkastellut Jyväskylän kansakouluopettajaseminaaria vuosina 1869-1894 johtaneen Karl Gabriel Leinbergin sosiaalisia verkostoja. Aineistoista muodostetun kirjeenvaihtoverkoston avulla olen selvittänyt seminaarinjohtajan asemaa, merkitystä ja valtaa hänelle lähetettyjen kirjeiden perusteella. Tutkielmassa olen perehtynyt siihen, millaisena aikalaiset ovat Leinbergin seminaarinjohtajana nähneet ja kokeneet sekä miten ja millaisissa asioissa he ovat seminaarinjohtajaa kirjeitse lähestyneet.

Päätyönsä Leinberg teki seminaarinjohtajana ja sellaisena hänet yleisesti tunnettiin. Suurin osa Leinbergille kirjeitä lähettäneistä käyttikin seminaarinjohtajan asemaa lähestyessään häntä. Näin ollen verkostollisissa suhteissa näkyi vahvasti ne kansakouluun liittyneet asiat, joita henkilöt liittivät itse seminaarinjohtajaan tai hänen asemansa alle. Nämä suhteet siis refleктоivat niitä ongelmia ja ilmiöitä, joita kansakoulun kentällä toimivat tahot näkivät.

Seminaarinjohtajana Leinberg toimi kouluylivaltuutuksen ja kansakoulujen ylitarkastajan Uno Cygnaeuksen alaisena. Tässä suhteessa henkilökohtainen ystävyys ja luottamus Cygnaeukseen korosti ja vahvisti suhdetta myös ylivaltuutukseen. Alkuun Cygnaeus näki ystävänänsä pitämänsä Leinbergin oman työnsä jatkajana Jyväskylän seminaarissa. Hyvät suhteet Cygnaeuksen ja Leinbergin välillä näkyivät siinä, että Cygnaeus esitti Leinbergia uusiin ylivaltuutuksen määrittämiin tehtäviin niin kauan kun suhde säilyi hyvänä. Näkemyserot erityisesti kansakoulujen kehittämistyössä ja Jyväskylän seminaarin rakennusasiassa tuottivat suhteeseen kitkaa. Cygnaeus oli itse antanut Leinbergille vastuuta, mutta ei lopulta pitänyt hänen näkemyksistään. Suhteiden huononeminen 1870-luvulla esti uudet nimitykset ja lopulta jopa Leinbergin valinnan ylitarkastajaksi. Cygnaeuksella oli täten jopa ratkaiseva merkitys Leinbergin urakehityksessä.

Ylivaltuutuksen tehtävien kautta myös uudet perustettavat seminaarit ja niiden johtajat päätyivät Leinbergin verkostoihin. Uusiin seminaareihin otettiin esimerkiksi käyttöön Jyväskylän seminaarin raskaaksikin koetut työjärjestykset, jotka Leinberg muille seminaareille lähetti. Samalla uusien seminaarinjohtajien ja Leinbergin välille syntyi ammatillisen yhteistyön värittämiä horisontaalisia suhteita, joiden merkitys ei noussut

Leinbergin kannalta kovin suureksi, mutta uusilla johtajilla oli päinvastaista merkitystä. Uusien seminaarien myötä kansakoulun kentälle nousi uusia vaikuttajia, jotka haastoivat vanhimman seminaarinjohtajan vaikutusvaltaa. Lopulta uutena seminaarinjohtajana osaamisensa osoittanut Wilhelm Floman ohitti Leinbergin, kun ylihallitus teki valinnan uudesta kansakoulujen ylitarkastajasta. Leinberg oli joutunut urakehityksessä sivuutetuksi.

Kansakouluissa toimivien opettajien suhteissa näkyvät ongelmat kansakoulujen perustamiseen ja niissä opettamiseen liittyneissä asioissa. Kansakoulut kohtasivat suurta vastusta sekä kirkon että talonpoikien puolelta, joten se näkyi opettajien aloittaessa toimintaansa uusissa työpaikoissaan ympäri Suomea. Samoin taas kansakouluja perustavat johtokunnat hakivat päteviä opettajia vähälukuisesta joukosta omiin kouluihinsa. Molemmissa ongelmissa sekä opettajat että johtokunnat lähestyivät seminaarinjohtajaa löytääkseen ratkaisuita. Johtokunnat taas kirjoittivat Leinbergille, mikäli ne kohtasivat ongelmia opettajien kanssa. Näissä tapauksissa Leinbergille avautui mahdollisuus kertoa oma näkemyksensä opettajan pätevydestä tehtävänsä.

Ennen etenkin vakituisesti kansakoulunopettajaksi pääsemistä oli halukkaan suoritettava opintoja siihen valmistavassa seminaarissa. Seminaariin pääseminen ei taas ollut täysin yksinkertaista. Sisään pääsyn edellytykset olivat tarkat, eikä opiskelu laitoksessa ollut helppoa. Usean hakijan kohdalla suhde seminaarinjohtajaan oli jo välillisesti muodostettu ennen varsinaista hakuprosessia, kun esimerkiksi heidän opettajinaan toimineet henkilöt lähestyivät seminaarinjohtajaa. Opettajien tarkoitus oli, että sisään pääsy helpottuisi. Osan kohdalla näin kävikin, mutta se yhteydenottajalta vahvaa omaa taustaa ja suhdetta seminaarinjohtajaan.

Kirjeenvaihdon perusteella seminaarinjohtaja Leinberg näyttäytyy vanhoista oppilaistaan huolehtiva ja heitä avustava, kansakouluuutteen vahva kannattaja, johon monet eri tahot luottivat. Leinberg nähtiin valmiina jakamaan omia tietojaan sekä ylihallitukselle ja ylitarkastajalle kuin myös opettajille ja muille kansakouluuutteen edistäjille. Kun entiset opiskelijat olivat kokeneet seminaarinjohtajan auttaneen heitä

urallaan, tunsivat he velvollisuutta pyytää ohjausta myös tulevaisuuden valinnoissaan. Osa jopa pyysi Leinbergilta lupaa hakea uusiin tehtäviin.

Toisin kuin olettaa saattaa, ei eri henkilöiden lähettämistä löydy merkkejä siitä vahvasta ja autoritäärisestä johtajasta, joista muistelmat kertovat. Tämä johtunee siitä, että häneen negatiivisimmin suhtautuneet henkilöt ovat tuskin pitäneet yllä suhdetta. Samoin on toiminut seminaarinjohtaja. Osaltaan tämä aukko kirjeenvaihdossa kertoo seminaarinjohtajan vahvasta asemasta ja persoonasta – häneen ei haluttu olla yhteydessä, mikäli suhde ei sisältänyt molemminpuolista kunnioitusta ja hyväksyntää.

Itsessään seminaarinjohtajuus ei näytä tuoneen hänelle lopulta varsinaista valtaa, vaan se lähinnä rajoittuu eri puolelle Suomea kansakouluihin päätyneisiin opettajiin. Sen lisäksi, että Leinberg sai suoraan ehdottaa monelle opettajaa etsivälle hänen itse sopivakseen katsomaa seminaarilaista, oli hänellä myös rajoitettua valtaa opiskelijavalintoihin.

Seminaarinjohtajuuden kautta Leinberg sai kuitenkin välillistä valtaa. Ensi alkuun se vaikutti hänen kasvavaan vastuuseensa kansakouluuutteen kehitystyössä. Erilaisten luottamustehtävien kautta Leinbergin vaikutusmahdollisuudet kasvoivat ja hänen henkilökohtainen maineensa tuli tunnetuksi laajasti useammalla eri paikkakunnalla ympäri Suomen suuriruhtinaskunnan alueen.

Tutkielma tuo osaltaan esille sen seminaarinjohtajan, joka oli ahkera toimija monella kansakoulun osa-alueella ja jollaisena Leinbergille kirjoittaneet henkilöt hänet näkivät. Leinbergilla oli laaja kirjeenvaihtoverkoston piiri, jonka keskiössä hän seminaarinjohtajana toimi.

Kuitenkaan Leinbergin kirjeenvaihtoon perustunut suhdeverkosto ei pitänyt itse itseään yllä, vaan se vaati myös seminaarinjohtajalta toimijuutta. Kun Leinberg osallistui kansakoulun kehitystyöhön ylläpidon kautta saamiensa tehtävien ja toimien kautta, tuli hän samalla ylläpitäneeksi suhdeverkostoaan sekä levitti henkilökohtaista mainettaan kansakouluuutetta ajavien muiden toimijoiden keskuudessa. Leinbergin seminaarinjohtajuus ei siis itsessään taannut hänelle yhteiskunnallista ja

kansakoulupoliittista merkitystä, vaan se rakentui erityisesti hänen oman aktiivisen toimintansa kautta. Tämä kansakoulun kehittämiseen tähdännyt toiminta ei kuitenkaan yksinomaan riittänyt merkityksen vakiinnuttamiseen verkostoissa ylöspäin, vaan tarvittiin myös verkostollisia suhteita ylöspäin.

Leinbergille seminaarinjohtajuus näyttää kirjeenvaihdon perusteella tuoneen hyvän mahdollisuuden vaikuttaa kansakoulujärjestelmän rakentumiseen käytännössä. Seminaarinjohtajuus takasi hänelle vaikutuskanavan, jonka myötä laajentaa omaa sosiaalista verkostoaan. Seminaarinjohtajana häntä myös pidettiin arvossa, mutta vain kun hänen henkilökohtaiset suhteensa tukivat tätä asemaa. Lopulta vaikutusvalta pohjasi enemmän Leinbergin vahvaan toimeliaisuuteen ja omaan aktiivisuuteen kuin pelkästään hänen saavuttamaan asemaansa.

Yleisesti Leinbergin kautta on mahdollista ymmärtää suomalaista yhteiskuntaa, sen rakennetta ja erityisesti sosiaalisten verkostojen merkitystä. Kansakoulun kentällä käytetyt suhteet ovat osoitus siitä, että myös uudet aatteet ja rakenteet alistuivat suosittelujärjestelmään. Verkostoilla oli merkitystä yksilön mahdollisuuksiin.

Kokonaisuudessaan voi Leinbergin verkostollisen tarkastelun myötä todeta, ettei muistelmassa annettu kuva vastaa kirjeenvaihdon perusteella muodostettua näkemystä. Kuitenkin Leinbergin kokonaismerkitys ja yhteiskunnallinen asema jää vahvasti Uno Cygnaeuksen ylitarkastaja-aikakauden vangiksi. Cygnaeuksen Leinbergille tarjoama tuki oli Leinbergin seminaarinjohtajuuden kannalta tärkeää, mutta se johti lopulta siihen, että hänen oma vaikutuksensa jäi alueelliseksi ja henkilökohtaiseksi, eikä hänen uransa saanut lopullista kruunua ylitarkastajana. Kansakoulujärjestelmän kehittämistyötä ahkerasti tehneen Leinbergin panos jää siis Uno Cygnaeuksen varjoon. Omalta osaltaan Leinbergin asema korostaa Cygnaeuksen merkitystä kansakoulupolitiikassa aina 1800-luvun loppupuolelle asti.

Verkostoanalyysin menetelmät toimivat tutkimuksen tulosten valossa hyvin. Putnamin jaottelu horisontaalisiin ja vertikaalisiin suhteisiin toi uutta näkökulmaa Leinbergin kokonaissuhdeverkoston analyysiin. Jaottelun avulla on mahdollista havaita niitä ristikkäisiä vaikutuksia, joita suhdetyypeillä keskenään on. Toimiessaan vertikaaliset

suhteet antoivat Leinbergille lisää vastuuta. Kääntöpuolena vertikaalisten suhteiden heikentyminen laimensi Leinbergin vahvuutta kansakoulukehitystyössä. Leinbergilla oli siis yhteiskunnallista merkitystä, kun hänellä oli vahvat, luotettavat vertikaaliset suhteet. Horisontaalisten suhteiden merkitys jääkin vertikaalisiin nähden vähemmälle. Horisontaaliset suhteet tuottivat sosiaalista pääomaa, jonka merkitys Leinbergin asemalle taas oli riippuvainen vertikaalisista suhteista. Kuten Ojala ja Luoma-Aho ovat määritelleet, oli sosiaalinen pääoma taas riippuvainen luottamuksesta, jonka puuttuminen olennaisiin henkilöihin katkaisi mahdollisuudet vaikuttaa jatkossa kansakoulun tulevaisuuteen. Luottamusta hakivat myös entiset oppilaat, jotka jopa pyysivät Leinbergilta suostumusta hakea uutta virkaa, jos tämä oli heitä tehtävään suositellut. Luottamuksen kautta saatua sosiaalista pääomaa taas opettajat hyödynsivät kouluhin liittyneiden ongelmatilanteiden selvittämisessä.

Egosentrinen keskittyminen nimenomaan laajojen kirjeenvaihtoverkostojen keskiössä toimivaan Leinbergiin antaa ymmärrystä koko yhteiskunnan toiminnasta aikana, kun kansakouluja vielä kehitettiin. Samalla sen avulla ymmärtää yksilön suhdetta rakenteeseen – siispä Leinbergin suhdetta yllähallitukseen ja yhä Leinbergin suhdetta hänen alaisiinsa ja entisiin opiskelijoihin. Näkökulman rajaaminen aikakauden yhden keskeisen henkilön ympärille tulee osoittaneeksi yhteiskunnallisesti merkittävien suhteiden vaikutuksen. Jopa Leinbergin asemassa ollut henkilö oli kiinni omassa verkostollisissa suhteissaan.

Kuitenkaan egosentrinen verkostonäkemyks ei ole ongelmaton. Sen vaarallisuus piilee tulosten yleistettävyydessä. Miten yksilön suhteet ovat palautettavissa ja yleistettävissä koko yhteiskuntaa koskeviksi päätelmiksi? Leinbergin tapauksessa kirjeenvaihtoon perustuneen verkoston laajuus antaa paremmat edellytykset myös laajempien johtopäätösten muodostamiselle. Kun verkostossa on monta toimijaa, ovat tällöin havainnot liitoksissa useampaan yksilöön.

Tutkielma puolustaa paikkaansa, kun tarkastellaan seminaarinjohtaja Karl Gabriel Leinbergin asemaa ja häneen suhtautumista. Kirjeenvaihtoa tarkastellessa Leinberg on ollut mahdollista nähdä toimivana yksilönä hänen omista lähtökohdistaan käsin.

Tutkielma on antanut tietoa Leinbergin asemasta, merkityksestä kansakoulupolitiikassa ja yhteiskunnassa kirjeenvaihtosuhteiden kautta.

Ongelmallista tutkielman kannalta on se kokonaiskuva, joka pelkkää yksipuoleista kirjeenvaihtoa tarkastelemalla on voinut ylipäättään muotoutua. Kirjeissä käytetyt ilmaisut ja käsitellyt asiat kertovat vain sen, jonka Leinbergin voi ajatella kirjoittajan näkökulmasta haluavan kuulla. Täten tutkielmassa saavutettu näkökulma jää osin subjektiiviseksi ja vaille pohjavireeltään negatiivisia suhteita. Kuitenkin tutkielman taustana on ollut ymmärtää ja nähdä seminaarinjohtaja nimenomaan osana omaa aikaansa, yhteiskuntaansa ja sosiaalista verkostoaan. Jo ongelmallisten suhteiden puuttuminen on osoitus Leinbergin vahvasta asemasta ja kunnioituksesta. Tässä mielessä olen tutkielmassani onnistunut siinä, mitä sillä olen pyrkinyt tavoittamaan – ympäröivän yhteiskunnan näkemyksen hänestä oman aikansa kontekstissa. Vain näin hänet voi nähdä riittävän etäältä, mutta kuitenkin osana yhteiskuntaa.

Lähteet ja kirjallisuus

ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Jyväskylän maakunta-arkisto (JyKA)

Karl Gabriel Leinbergin arkisto. Saapuneet kirjeet.

Kansallisarkisto (KA)

Karl Gabriel Leinbergin ansioluettelo.

SANOMALEHDET

Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot (<https://digi.kansalliskirjasto.fi>)

Helsingfors Dagblad, 1885.

Keski-Suomi, 1885.

Lappeenrannan Uutiset, 1887.

Suomalainen Wirallinen Lehti, 1885.

Suomalainen, 1890.

VIRALLISJULKAISUT

Koulutoimen ylihallitus (1887), Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehittymisestä lukuvuosina 1865-1886. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino.

Koulutoimen ylihallitus (1908), Alamainen kertomus Suomen kansakoulutoimen kehityksestä lukuvuosina 1886-1905. Helsinki: Keisarillisen senaatin kirjapaino.

Suomen tilastollinen vuosikirja (1903). Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.
<http://www.doria.fi/handle/10024/67177>

SANAKIRJAT

Jännes, Arvi (Genetz, Arvid) (1887), Ruotsalais-suomalainen sanakirja.
<http://runeberg.org/svfi1887/index.html>. (viitattu 13.11.2018)

VERKKOLÄHTEET

Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997-.

<https://kansallisbiografia.fi/>. (viitattu 13.11.2018)

Wesala, Kaarlo (1935), Muistiinpanoja. Kuortane.
<http://www.icon.fi/~erkkik/kwmuistelmat.pdf> (viitattu 11.2.2014)

Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852. Verkkojulkaisu 2005.
<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/>. (viitattu 13.11.2018)

Ylioppilasmatrikkeli 1853-1899. Verkkojulkaisu 2003.
<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/1853-1899/>. (viitattu 13.11.2018)

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Allardt, Erik (1966), "Kansakoulu yhteiskunnallisena kehitystekijänä". Teoksessa Valtasaari, Antero, Henttonen, Antti, Järvi, Lauri & Nurmi, Veli (toim.) *Kansakoulu 1866/1966*. Keuruu: Otava, 130-150.

Aurola, Eelis (1961), *Suomen tehtaankoulut 1636-1881*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. (1995), *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Alkuperäinen teos: *An Invitation to Reflexive Sociology* (1992). Kääntänyt: Antikainen, Ari et. al. Jyväskylä: Joensuu University Press.

Brummer, O.J. (1916), *Jyväskylän kaupungin historia vv. 1837-1912*. Jyväskylä.

Castrén, Anna-Maija (2001), *Perhe ja työ Helsingissä ja Pietarissa: elämänpiirit ja yhteiskunta opettajien sosiaalisissa verkostoissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Cerutti, Simona (2004), "Microhistory: Social Relations versus Cultural Models?". Teoksessa: Castrén, Anna-Maija, Lonkila, Markku & Peltonen, Matti (toim.), *Between Sociology and History*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 17-41.

Eiskonen, Satu (2000), *Arkea ja juhlaa Jyväskylän seminaarissa. Elämä 1800-luvun laitousyhteisössä*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Granovetter, Mark (1973), "The Strength of Weak Ties". *The American Journal of Sociology*, Vol. 78, No. 6, 1360-1380.

Gripenberg, Martin (2010), "Cygnæus och folkskolinspektionen – glimtar av den skolverklighet de heltidsanställda distriktsinspektörerna mötte". Teoksessa: Kauranne, Jouko (toim.) *Ajankohtainen Uno Cygnæus: Uno Cygnæuksen juhlavuosi 2010*. Suomen

kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 157-181.

Hagfors, Karl Johan (1923), Nykarleby seminarium 1873—1923. Verkkojulkaisu. <http://www.nykarlebyvyyer.nu/sidor/texter/prosa/hagfors/semi/00semi.htm> (viitattu 3.3.2017).

Halila, Aimo (1949a), Suomen kansakoululaitoksen historia. Ensimmäinen osa. Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty. Helsinki: WSOY.

Halila, Aimo (1949b), Suomen kansakoululaitoksen historia. Toinen osa. Kansakouluasetuksesta piirijakoon. Porvoo: WSOY.

Halila, Aimo (1963), Jyväskylän seminaarin historia. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Halila, Aimo (1983), "Kaupunkien kunnallinen kulttuuripolitiikka". Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.) Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun. Vantaa: Suomen Kaupunkiliitto, 377-408.

Harju, Aaro (2010), "Cygnaeus ja kansakoulujen tarkastaminen". Teoksessa: Kauranne, Jouko (toim.) Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi 2010. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 134-156.

Harjula, Minna (1998), Killinen, Kustaa. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 8.5.2018)

Haverinen, Juhani (1977), Karl Gabriel Leinberg, kasvattaja ja historioitsija. Pro gradu -työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian laitos.

Hillila, Ruth-Ester & Hong, Barbara Blanchard (1997), Historical dictionary of the music and musicians of Finland. Westport, CT, USA: Greenwood Press.

Hästesko, F.A. (1916), Piirteitä Suomen kansakoululaitoksen historiasta. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Ilmonen, Kaj (2000), "Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus". Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9-38.

Isosaari, Jussi (1966), "Sata vuotta kansakoulunopettajain valmistusta". Teoksessa Valtasaari, Antero, Henttonen, Antti, Järvi, Lauri & Nurmi, Veli (toim.) Kansakoulu 1866/1966. Keuruu: Otava, 199-217.

Johanson, Erik, Mattila, Mikko & Uusikylä, Petri (1995), Johdatus verkostanalyysiin. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.

Jokipii, Heikki (2009), Kansliatoimituskunnasta ministeriöksi. Sisäasiainministeriön vaiheita 1809–2009. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Jutikkala, Eino (1983), "Urbanisoituminen". Teoksessa: Tommila, Päiviö (toim.) Suomen kaupunkilaitoksen historia 2. 1870-luvulta autonomian ajan loppuun. Vantaa: Suomen kaupunkiliitto, 9-26.

Kallioinen, Mika (2002), Verkostoitunut tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kangas, Lasse (2009), "Jyväskylän seminaarin synty". Teoksessa: Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia. Osa 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 13-16.

Karonen, Petri (2004), Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600-1920. Historiallisia tutkimuksia 217. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaunismaa, Pekka (2000), "Yhdistyselämä ja sosiaalinen pääoma". Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 119-143.

Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari (2008), "Sosiaalinen pääoma ja luottamus – miten tehdä näkymätön voimavara näkyväksi?". Teoksessa: Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia. Jyväskylä: Turun historiallinen yhdistys ry., 7-25.

Keskisarja, Teemu (2006), Afäärifennomaanit. Paloheimo-veljekset suurliikemiehinä ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Klinge, Matti (1997), Keisarin Suomi. Espoo: Schildts.

Knoke, David & Yang, Song (2008), Social Network Analysis. Lontoo: SAGE.

Kotivuori, Yrjö (2005), Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Anders Vilhelm Floman. Verkkojulkaisu 2005 <<https://ylioppilasmatrikkeli.helsinki.fi/henkilo.php?id=17075>>. Luettu 20.3.2018.

Kuisma, Markku (1992), "Yrittäjät sääty-yhteiskunnan luokkakuvassa". Teoksessa: Haapala, Pertti (toim.) Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Tampere: Vastapaino, 29-58.

Laine, Esko M. ja Laine, Tuija (2010), "Kirkollinen kansanopetus". Teoksessa: Hanska, Jussi ja Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 258-312.

Lappalainen, Seija (2006), Ojanperä, Abraham. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997-. (viitattu 29.3.2018)

Lehto, Olli (2000), Lindelöf, Lorenz. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 11.11.2018)

Leino-Kaukiainen, Pirkko (2011), "'Nyt lasken minä pännäni tämä viherjäisen paperin päälle'. Nuoren sotilaan kirjeitä 1800-luvun lopulta". Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit,

Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), Kirjeet ja historiantutkimus. Saarijärvi: Historiallinen arkisto, 194-219.

Luukkanen, Tarja-Liisa (2000), Cygnaeus, Uno. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 11.11.2018)

Majamaa, Raija (1998), Krohn, Julius. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 3.11.2018)

Mikkola, J.M., Leinonen, Artturi & Rekola, Sulo (1937), Jyväskylän seminaari 1863-1937. Helsinki: Osakeyhtiö Valistus.

Mäkinen, Ilkka (2007), "Kirjoitustaidon leviämisen herättämiä epäluuloja 1800-luvun Suomessa". Historiallinen aikakauskirja 4/2007. 402-419.

Mäntynen, Milja (2016), Opettajan osallisuus strategiaprosessissa. Tapaustutkimus laatupalkitusta ala-asteen koulusta. Väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.

Nikander, Esko (2011), "Kirkollisen ja maallisen kouluhallinnon eroaminen". Teoksessa: Heikkinen, Anja ja Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 141-155.

Nordlund, Taru (2013), "Kirjeet. Keskustelua yli ajan ja paikan". Teoksessa: Laitinen, Lea & Mikkola, Kati (toim.), Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa. Vantaa: Suomen Kirjallisuuden Seura, 107-138.

Nurmi, Veli (1988), Uno Cygnaeus – Suomalainen kouluttaja ja kasvattaja. Helsinki: Kouluhallitus.

Nurmi, Veli (1995), Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia. Helsinki: Opetusalan Ammattijärjestö OAJ.

Nurmi, Veli (2007), Wallin, Olai. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 3.11.2018)

Ojala, Jari & Luoma-Aho, Vilma (2008), "Sidosryhmäsuhteet liiketoiminnan sosiaalisena pääomana merkantilismista globaalitalouteen". Teoksessa: Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari (toim.) Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia. Turku: Turun historiallinen yhdistys, 121-146.

Ojala, Jari (1997), "Approaching Europe: The merchant networks between Finland and Europe during the eighteenth and nineteenth centuries". European Review of Economic History, Volume 1, Issue 3. 323–352.

Palva, Pauli (1966), "Kansakoulurakennukset vuosisadan aikana". Teoksessa Valtasaari, Antero, Henttonen, Antti, Järvi, Lauri & Nurmi, Veli (toim.) Kansakoulu 1866/1966. Keuruu: Otava, 115-126.

Peltonen, Matti (1992a), "Aatelisto ja eliitin muodostus". Teoksessa: Haapala, Pertti (toim.) Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Tampere: Vastapaino, 109-123.

Peltonen, Matti (1992b), Matala katse: kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Helsinki: Hanki ja jää.

Perälä, Väinö (1908), "Karl Gabriel Leinberg". Historiallinen Aikakauskirja 1908, no 1. Helsinki, 23-29.

Pietiäinen, Jukka-Pekka (1988), Suomen postin historia: 1. Helsinki: Posti- ja telelaitos.

Pietiäinen, Jukka-Pekka (1998), Postia kaikille: Suomen Postin tarina 1638-1998. Helsinki: Edita.

Pirinen, Hanna (2009), "Seminaarin ja korkeakoulun rakennettu ympäristö". Teoksessa: Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), Jyväskylän yliopiston historia. Osa 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 255-280.

Pirttiniemi, Juhani (2010), "Kouluylhallituksen tarkastustoimesta opetushallituksen informaatio-ohjaukseen". Teoksessa: Kauranne, Jouko (toim.) Ajankohtainen Uno Cygnaeus: Uno Cygnaeuksen juhlavuosi 2010. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja 2010. Helsinki: Suomen kouluhistoriallinen seura, 243-257.

Putnam, Robert D. (1993), Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, USA: Princeton University Press.

Raitio, K. (1913), Jyväskylän Seminaarin 50-vuotinen toiminta. Katsaus sen syntyyn ja vaiheisiin. Jyväskylä: Gummerus.

Rantala, Jukka (2010), Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Rantala, Jukka (2011), "Kansakoulunopettajat". Teoksessa: Heikkinen, Anja ja Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.), Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 266-299.

Repo, Onni A.A. (1937), Jyväskylän kunnan historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Rouhiainen, Pirkko (1979), Taistelu historian kouluopetuksen sisällöstä sortovuosista vuoden 1945 oppikirjauudistukseen. Licensiaatintyö. Helsingin yliopisto. Poliittisen historian laitos.

Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (2003), "Verkostot työväenhistoriassa". Teoksessa: Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (toim.), Työväen verkostot. Vaasa: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 7-36.

Saastamoinen, Lotta (2006), Palmén, Johan Philip. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 3.5.2018)

Sainio, Venla (2000), Yrjö-Koskinen, Georg Zacharias. Kansallisbiografia-verkkajulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 11.11.2018)

Salmela, Alfred (1966), "Kansakoululainsäädäntö oppivelvollisuuslain jälkeen". Teoksessa: Valtasaari, Antero, Henttonen, Antti, Järvi, Lauri & Nurmi, Veli (toim.) Kansakoulu 1866/1966. Keuruu: Otava, 72-101.

Soikkanen, Hannu (1966), Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki: Maalaiskuntien Liitto.

Somerkivi, Urho (1979), "Kouluylivaltio ja koulutoimen kehittyminen satavuotiskautena 1869-1969". Teoksessa: Somerkivi, Urho, Cavonius, Gösta & Karttunen, M. O., Kouluhallitus - Skolstyrelsen 1869-1969. Vantaa: Kunnallispaino, 11-125.

Stark, Laura (2008), "Maalaisrahvaan kirjoitusmotivaatio ja asenteet kirjoitustaitoa kohtaan 1840-1890-luvun Suomessa". Teoksessa: Kasvatus & Aika 3, 2008. Helsinki: Suomen koulutushistoriallinen seura, 46-66.

Tamminen, Kalevi (1966), "Kansakoulun kasvatuspäämäärä, uskonnonopetus ja kirkko". Teoksessa Valtasaari, Antero, Henttonen, Antti, Järvi, Lauri & Nurmi, Veli (toim.) Kansakoulu 1866/1966. Keuruu: Otava, 173-179.

Teräs, Kari (2001), Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880-1920. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Teräs, Kari (2009), Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tiihonen Seppo & Ylikangas, Heikki (1992), Virka, valta, kulttuuri: suomalaisen hallintokulttuurin kehitys. Helsinki: VAPK-kustannus.

Tiihonen, Seppo & Tiihonen, Paula (1984), Suomen hallintohistoria. Helsinki: Valtion koulutuskeskus.

Tommila, Päiviö (1970), Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965. Osa 2. Jyväskylä: Gummerus.

Tommila, Päiviö (1972), Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965. Osa 1. Jyväskylä: Gummerus.

Tommila, Päiviö (1989), Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia. Porvoo: WSOY.

Tuominen, Uuno (1975), Suomen Historiallinen Seura 1875-1975. Historiallisia tutkimuksia 97. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Turunen, Olli (2016), *The Emergence of Intangible Capital. Human, Social, and Intellectual Capital in Nineteenth Century British, French and German Thought*. Jyväskylä Studies in Humanities, 285. Väitöskirja. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Valtonen, Heli (2009), "Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana". Teoksessa Einonen, Piia, Karonen, Petri & Nygård, Toivo (toim.), *Jyväskylän yliopiston historia. Osa 1*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 19-109.

Vares, Vesa (2000), Yrjö-Koskinen, Yrjö Koskinen. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 4.11.2018)

Vares, Vesa (2001), Genetz, Arvid. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 6.11.2018)

Waris, Heikki (1940), *Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä: tilastollinen tutkimus säätykierrosta Suomessa 1810-67*. Historiallinen Arkisto 47. Helsinki.

Vilkuna, Kustaa H.J. (2010), "Cygnaeus and His Reputation". Teoksessa: Rasinen, Aki & Rissanen, Timo (edits.) *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow. 20th Anniversary of the Birthday of Uno Cygnaeus*. Jyväskylä: Department of Teacher Education, University of Jyväskylä.

Väisänen, Maija (2001), Leinberg, Karl Gabriel. Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica 4*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (viitattu 3.11.2018)

Liitteet

Liite 1: K.G. Leinbergille kirjeitä lähettäneiden henkilöiden kirjeiden määrät henkilöittäin³¹⁵

Lähettäjän nimi	Lähetettyjen kirjeiden määrä
Aejmelaesus, S	2
Ahlman, Ferd.	1
Ahonen, E	1
Ahrenberg, C. W.	1
Ahti, Oskari	7
Alahärmän kansakoulun johtokunta	1
Alfthan, G	1
Alm, H.F.	2
Alm, Hanna	1
Almark, N.J.	5
Almberg, Emil	1
Alopaesus, C.H.	13
Alopaesus, F.H.	1
Andelin, E.	2
Andersin, E.	2
Andersin, L.	3
Antell, Alexandra & Alina	2
Armfelt, Carl Alex	8
Arvelin, Juho	2
Asehan, P.	1
Aspegrén, K.	1
Aspelund, C.E.	1
Aurén, Oskar	2
Aurén, P.W.	1
Avellan, Edv.	5
Backman, Herman	10
Bangel, Thekla	1
Bastman, Karl Fredr.	1
Berg, Olli	3
Bergbom, Joh. Gust.	2
Bergbom, Karl	1
Bergh, Jul. Imm.	1
Bergman, Augusta	1
Bergman, Ihr. Edv.	1

³¹⁵ Tekijän itse lähdeaineistosta koostama taulukko. Karl Gabriel Leinbergin arkisto. Saapuneet kirjeet. JyKA.

Bergroth, F.A.	5
Bergroth, Olga	1
Berner, A.E.	4
Berner, Axel	8
Berner, Viktor	1
Björkenheim, A.	4
Björkenheim, Edv.	5
Björnholm, Emilia Charlotta	1
Björnholm, Mimmi	2
Blom, E.W.	1
Blomqvist, A.	4
Blomqvist, E.	1
Bodin, Salli	1
Bohm, Ida	1
Bohnhof, C.	1
Boijer, U.L.	1
Boisman, H.F.	2
Boisman, K.V.	1
Bonsdorff, E.	1
Borg, Anshelm	2
Borg, Carl Gust.	2
Borg, Wald.	1
Born, J.F. von	1
Boström, K.J.	2
Brander, H.E.	6
Brander, K.Wilh.	1
Broms, A.Fred.	1
Broms, Bror Wern.	1
Brummer, Karl Wilh.	4
Bruus, Malakias	1
Buddén, E.J.	2
Bäcklund, Karl	1
Bäckman, J.P.	1
Bäckwall, Joh.	1
Bärlund, K.G.	1
Cajanus, A.Y.	4
Calamnius, J.W.	1
Caloander, F.W.	1
Canth, J.F.	3
Carlsson, A.W.	1
Carlsson, Hanna	1
Castrén, A.	1
Castrén, David	1

Castrén, K.A.	1
Cederberg, Jak.	2
Charpentier, Knut	2
Churberg, Waldemar	1
Cleve, L.J.	2
Cleve, O.J.	2
Collán, Clas	6
Colliander, A.N.	2
Colliander, O.I.	2
Corander, H.Konst.	1
Costiander, R.	1
Creutlein, A.	1
Crohns, K.N.	1
Crusell, Th.	1
Cygnaeus, Uno	192
Daehn, A. von	2
Dahlberg, Gust.	3
Dahlbo, J.	1
Dannholm, F.Osk.	1
Dunekar, Edward	1
Edlund, G.W.	1
Ehlund, G.H.	1
Ehnberg, Irene	1
Ehnrooth, R.	1
Eklund, L.	1
Elmberg, Karl	1
Enbom, S.L.	1
Enckell, C.W.	3
Enckell, Karl	1
Erikson, Elias	1
Essen, G. von	3
Estlander, C.G.	1
Eurén, G.E.	1
Eurén, Ivar	2
Fagerlund, Gust.W.	1
Fahlgrén, F.R.	2
Faltin, R.	1
Festén, Hulda	1
Figerschou, I.C.	1
Finlayson	2
Flodin, F.	4
Floman, Wilhelm	31
Fogelholm, K.G.	1

Forselles, Coustance af.	1
Forselles, Emil af	2
Forsman, G.	1
Forsman, O.V.	2
Forsström, F.	1
Forsström, Magn.	1
Forsström, O.A.	1
Forstén, Lennart	1
Fredrikson, Wilhelm	3
Frey, Karl Ad.	1
Frosterus, Aug.	1
Fröberg, F.	3
Fröberg, J.	1
Genetz, Arvid. Th.	1
Gestrin, Emil	1
Granholm, Flor.	1
Granholm, J.	3
Granit, Aug.Fr.	1
Granlund, J.F.	1
Gripenberg, Seb.	1
Grotenfelt, Reinhold	1
Gräsbeck, Joh. Gust.	1
Grönholm, Oskar	1
Grönholm, Rosa	1
Grönlund, J.F.	2
Gummerus, Jonath.	1
Gyllenbögel, Karl Joh.	1
Gylling, Ottelia	1
Göös, K.	1
Haapanen, A.	1
Haartman, E. v.	1
Haartman, F. v.	1
Haartman, V. v.	1
Hackzell, Mathias	2
Hagelstam, J.A.	5
Hagfors, Er.Aug.	1
Hagman, Julia	1
Hagman, Sofie	2
Hakkarainen, Adolf	1
Halh, Berndt	1
Hallberg, K.J.	1
Hamfeldt, Georgine	1
Hannikainen, P.J.	2

Harald, P.V.	1
Heinonen, Matti	1
Helander, B.H.	1
Helander, Viktor L.	1
Helenius, M.	1
Hellén, Herm.	1
Helsingius, P.F.	3
Hendell, P.K.	1
Henriksson, O.W.	1
Hermanson, Bertha	3
Hermanson, Herm. Fredr.	3
Hertz, Johannes	2
Hirvonen, Johannes	1
Hirvonen, P.	1
Hirvonen, Simeon	1
Hisinger, C. Allan	2
Hjelt, Hjalmar	1
Hjelt, Vera	1
Hjerpe, H.H.	1
Hofdahl, Otto Ferdin.	2
Hofström, Wenny	1
Holm, V.V.	1
Holming, Charlotte	1
Holmström, Adolf	1
Hornborg, A.J.	1
Hovilainen, A.G.	1
Hukars, Herman	2
Hultin, J.	1
Hynén, Oskar	10
Hårdh, Rafael	3
Hällström, A.	3
Hämäläinen, Liina	1
Högman, K.	1
Högman, K.J.	2
Ignatius, Joh. Ferd.	7
Ilvonen, J.H.	2
Ingelius, O.F.	5
Ingman, Tommy	2
Jernberg, F.E.	1
Jernstedt, Fr. William	1
Johnsson, A.V.	1
Johnsson, Eedla	1
Johnsson, J.V.	1

Julin, E. von	3
Julkunen, P.J.	1
Jurva, Petter	1
Juselius, N.J.	1
Järnefelt, K.E.	1
Järnefelt, Lotte	1
Järvinen, Albin	1
Karjalainen, Herm.	1
Keckman, J.Alfr.	3
Keldán, A.Y.	6
Kempas, Olaus	1
Kihlman, Oswald	1
Killinen, K.	4
Killinen, Thilda	1
Kilpinen, Roosa	1
Kiseleff, C.	5
Kjerrström, N.F.	1
Kockström, C.F.	11
Koistinen, K.	3
Koivisto, Aukusti	1
Kokko, J.	1
Kokkström, K.	1
Kolanen, Jaakko	6
Koljonen, Johan	1
Kontio, P.	1
Korhonen, A.	1
Kothen, Valborg von	1
Krohn, J.	1
Krohn, Kaarle	1
Kujala, Anna	2
Kujander, Iwar	1
Kukkonen, M.	1
Kunelius, K.	3
Kyander, Iwar	1
Lackström, Frans	1
Lagerborg, R.	2
Lagus, Lydia	1
Lagus, W.	1
Lainell, F.	1
Laitinen, Matti	1
Lakari, J.	1
Lampén, J.K.	2
Landgren, Em.Fr.	1

Landgren, Eva	1
Lantto, Ivar Fredrik	1
Lavonius, A.	1
Lehtinen, Johan	1
Leidenius, K.A.	1
Leinonen, K.E.	1
Levón, A.A.	1
Lilius, Anna	4
Lilius, Fredr.J.	1
Lilius, Oskar	3
Lind, Julius	1
Lindberg, Maur.	1
Lindeqvist, Carl	1
Lindeqvist, Gabriel	3
Lindeqvist, Jac. Joh.	1
Lindfors, C.	1
Lindgren, A.W.	1
Lindqvist, L.	2
Lindqvist, Wiet. W.	1
Lindroos, K.	3
Lindström, Hilma	1
Lindström, Maria Sofia	1
Lingell, Hanna	2
Linsén, A.L.	1
Luhtanen, T.	1
Lund. K.J.	1
Lundgrén, Erns	1
Luoma, J.H.	2
Lyra, A.N.	7
Långström, C.A.	2
Lähde, Vihtori	1
Länkelä, J.	4
Lönnbeck, Y.	1
Malmberg, Aug.	2
Mandelöf, W.A.	2
Masalin, F.J.	1
Matikainen, H.J.	2
Mechelin, A.	27
Mellberg, E.K.	1
Menander, Edv.	1
Meron, Betty	1
Meron, Elisabeth	1
Meurman, A.	4

Mikander, Albin	2
Mikander, Elvira	1
Moberg, C.P.	1
Mohell, Emil	1
Molander, C.I.J.	1
Montin, R.W.	1
Mäkelä, G.B.	2
Neovius, Otto	1
Niemi, Herm.	3
Nikander, J.G.	2
Nikander, Minna	1
Nikander, Zulima	5
Niskanen, P.	1
Nissinen, Johan	1
Nordlund, B.Fr.	1
Nordlund, Lilli	1
Nordström, G.O.V.	3
Nordström, Otto	1
Nylander, Edwin	5
Nylander, K.	2
Nyman, Emilie	1
Nystén, W.	3
Nyström, Anselm	1
Ojala, Nestor	2
Ojanperä, Abraham	6
Olander, Anton	1
Olli, Juho	1
Ottelin, F.N.	1
Palander, K.V.	1
Palmqvist, Gust. Efr.	1
Palmroth, Herm.	1
Palonen, Fabian	3
Parmanen, W.	1
Pelkonen, M.A.	2
Peltola, H.	1
Pentzin, Emil	1
Pentzin, J.G.	1
Petander, Iida	1
Petreljus, B.A.	1
Petterson, E.V.	5
Pfaler, Hanna	1
Pietinen, M.	1
Polén, Fredr.	2

Polviander, Zaida	1
Pontelius, Alma	1
Poutiainen, P.	2
Putkonen, J.E.	1
Putronen, M.	1
Pynninen, Elina	1
Päiväranta, J.	1
Pöyhönen, H.	1
Rahikainen, K.J.	5
Rahm, J.J.	6
Raitio, Konstantin	1
Ramstedt, A.	1
Ramstedt, Aleks.	4
Rancken, Blonda	1
Rancken, Gustaf	2
Rancken, O.	1
Rehn, J.A.	2
Reini, J.	1
Reinius, Edw. Frith.	2
Relander, J.R.	1
Relander, Joh. Frid.	1
Renfors, Herman	1
Renfors, K.G.	2
Renvall, R.A.	1
Rikström, Matilda	1
Rindell, Arthur	1
Ringbom, A.	1
Ringbom, K.A.	1
Roos, A.F.	1
Roos, C.E.	1
Roos, Carl Didrix	1
Roos, Elis	1
Roos, Wilhelm	1
Rosehier, E.J.	1
Rosengren, El.Mal.	2
Rothman, G.A.	1
Ruuth, J.W.	1
Rydman, A.J.	3
Rytkönen, A.J.	1
Rönholm, Carl Ph.	2
Saari, K.	1
Saarinen, Kaarle Julius	1
Saelan, O.A.	1

Sahlberg, J.F.	1
Sahlman, V.	1
Sallén, Katharina Lovisa	3
Sarlin, B.	1
Sarlin, Konstantin	2
Saukko, Fred. Mik.	2
Saurén, Em.	4
Saxbäck, Gust. Ad.	1
Schalin, Z.	1
Schwartzberg, Joh.	3
Selander, Olga	1
Siegberg, Ulr.	2
Silfvenius, Hilma	1
Silfvenius, Karl Wilh.	1
Sipilä, Esaias	1
Sipilä, Johan	2
Sirelius, K.J.G.	2
Sjöstrand, Carl	1
Skogström, W.A.	3
Snellman, A.E.	1
Sohlberg, Herm. Fredr.	3
Sohlberg, Knut Edw.	1
Soldan, E.	1
Soldan, Edla	5
Sonné, Aina	1
Spangar, Antti	1
Starck, Werner	1
Stavén, E.J.	2
Stenbäck, K.E.	6
Steven-Steinheil, Alexis	1
Strandberg, Theodor	3
Streng, Karl Adolf	1
Streng, Otto Reinh.	1
Strengell, G.W.	3
Strömberg, Arvid	2
Strömbom, G.	1
Ståhlberg, John. Henr.	1
Sundelius, Oscar	2
Sundell, A.F.	1
Sundwall, F.W.	2
Sutinen, Adolf	1
Suuronen, Philip	1
Svedberg, And.	6

Svedlin, Lina	1
Svidbergson, Carl	2
Synnerberg, Carl	7
Säisä, Carl ym.	1
Söderholm, C.	1
Söderholm, Oscar	1
Söderström, Hilda	2
Tainio, Oscar	4
Taipale, Adolf Emil	1
Takala, Matthias	1
Tallgren, Karl August	3
Tallroth, Alb. Em.	1
Tawaststjerna, Wermer	1
Telén, Uno Wilh.	1
Telenius, Emil	1
Tengström, J.M. af	2
Thauvón, J.Fr.	2
Thornberg, C.	1
Tiisnekka, Abraham	1
Tiitinen, Kalle	1
Tillman, C.Ph.	1
Toivola, Herman	2
Troil, S.H. von	1
Törmälä, Em.	1
Törnwall, L.G.W.	4
Uljanoff, A.	1
Ullner, R.	4
Waenerberg, G.M.	1
Wahlstein, F.W.	1
Wahren, A.W.	5
Walle, Axel	1
Wallin, O.	1
Wanhanen, E.	1
Varelius, A.	1
Warén, Joh.	1
Wasastjerna, Gustaf	3
Wasenius, A.	1
Veisell, Clas	1
Wendell, F.W.	2
Werko, K.	1
Werko, K.J.	1
Westerlund, A.G.	1
Westerlund, Augusta	1

Wickström, Karl Joh.	2
Wigelius, S.P.	3
Wikman, J.G.	2
Wilén, Karl	2
Wiljanen, M.	2
Winter, A.	1
Wirén, Johannes	1
Virkanen, Stef.	1
Vitikka, Johannes	1
Wivolin, Carl Gustaf	3
Wredel, Otto	1
Wäyrynen, T.	1
Yrjö-Koskinen, Y.K.	21
Yrjö-Koskinen, Z.	3
Zitting, C.A.	3
Zweyberg, A.W. von	2
Åberg, Kitty	6
Öhberg, Viktor	7
Öhman, Joh. Edv.	1
Öhquist, Johannes	5
Öller, K.F.	2
Örling, Oskar Samuel	1
Österblad, Josef	1
Yhteensä 487 henkilöä	1142

Liite 2: K.G. Leinbergille saapuneiden kirjeiden määrät vuosittain³¹⁶

Vuosi	Saapuneita kirjeitä
1869	16
1870	47
1871	78
1872	92
1873	90
1874	68
1875	61
1876	70
1877	59
1878	45
1879	41
1880	40
1881	40
1882	38
1883	34
1884	28
1885	31
1886	15
1887	22
1888	21
1889	16
1890	22
1891	18
1892	29
1893	30
1894	23
Yhteensä	1074

³¹⁶ Osa kirjeistä on arkistoitu ja lähetetty ilman merkittyä päivämäärää tai vuotta. Tekijän itse lähdeaineistosta koostama taulukko. Karl Gabriel Leinbergin arkisto. Saapuneet kirjeet. JyKA.